

З М І С Т

Аналітична записка «Культурні ресурси Карпатського євро регіону в контексті створення Культурного Маршруту Європи»	3
Вступ	3
Методологія дослідження	3
Розділ 1. Загальна характеристика Карпатського євро регіону	4
Розділ 2. Європейські Культурні Маршрути	6
Розділ 3. Туристична привабливість території	11
Розділ 4. Співставлення критеріїв сертифікації ЄКМ із складовими туристичної привабливості території	18
Розділ 5. Культурні ресурси території Карпатського євро регіону	23
Розділ 6. Державна і регіональна політика підтримки культурних ресурсів Карпатського євро регіону	42
Розділ 7. Пропозиція культурного маршруту Карпатського євро регіону	46
Рекомендації до стратегічних документів в контексті посилення їх можливостей для підвищення конкурентноздатності культурних продуктів Карпатського євро регіону	53
Додатки	55
Додаток 1. Перелік і короткий опис сертифікованих Культурних маршрутів Європи	55
Додаток 2. Пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО Карпатського євро регіону	64
Додаток 2.1. Перелік культурних та природних пам'яток Польщі, Румунії, Словаччини та Угорщини, включених до Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО	68
Додаток 3. Перелік пам'яток культурної спадщини національного значення Карпатського регіону, занесених до Державного реєстру нерухомих пам'яток України	69
Додаток 4. Перелік значних історичних ареалів у населених пунктах Карпатського регіону	81
Додаток 5. Перелік скансерів Карпатського регіону	82
Додаток 5.1. Перелік музеїв Словаччини, розташованих у межах Карпатського євро регіону (Прешовський і Кошицький краї)	83

Додаток 5.2. Перелік музеїв Румунії, розташованих у межах Карпатського єврорегіону	84
Додаток 5.3. Перелік музеїв Угорщини, розташованих у межах Карпатського єврорегіону	86
Додаток 5.4. Перелік музеїв-скансенів у Польщі, Словаччині, Румунії, Угорщині, розташованих у межах Карпатського єврорегіону	87
Додаток 6. Національний перелік елементів нематеріальної культурної спадщини України	88
Додаток 7. Місцеві переліки елементів нематеріальної культурної спадщини	92
Додаток 8. Етнографічні групи Карпатського єврорегіону	93
Додаток 9. Членство України в Міжнародних конвенціях в сфері культурної політики	96
Додаток 10. Стратегічні документи розвитку Карпатського єврорегіону	97
Додаток 11. Перелік проєктів Плану заходів із впровадження Стратегії Львівщини на 2021-2022 роки щодо розвитку культурної спадщини Карпатського єврорегіону	103
Додаток 12. Перелік обласних цільових програм розвитку Львівської області на 2021-2025 роки що, стосуються розвитку культурної спадщини Карпатського єврорегіону	106
Додаток 13. Волоська теорія заселення Карпат	111
Додаток 14. Перелік Культурних Маршрутів Європи в Грузії	112
Додаток 15. Маршрут «Шлях Святого Якова» на території Карпатського єврорегіону	113
Додаток 16. Перелік проєктів Програм транскордонного співробітництва Польща-Білорусь-Україна 2014-2020 та Польща-Словаччина 2014-2020	114
Концепція транскордонного культурного маршруту «Карпатський шлях»	120
Загальна характеристика	120
Виклики та шанси Карпатського єврорегіону	122
Культурні маршрути	124
Опис культурного маршруту «Карпатський шлях»	125
Мета Концепції та шляхи її досягнення	125
Завдання та заходи Концепції маршруту «Карпатський шлях»	125
Інституційне забезпечення	132
Обсяг фінансових, матеріально-технічних, трудових ресурсів	132

Культурні ресурси Карпатського єврорегіону в контексті створення Культурного Маршруту Європи

Аналітична записка

Вступ

Це дослідження стало можливим завдяки проєкту «Об'єднані Карпатами: співпраця українських і польських громадських організацій» за фінансової підтримки Міжнародного фонду «Відродження» («Європейська програма»). Дослідження стосується культурних ресурсів і зокрема, культурно-історичної спадщини Карпатського єврорегіону. Мета дослідження – розробка Концепції транскордонного культурного маршруту для подальшої легалізації в програмі «Європейські Культурні Маршрути» Ради Європи. Дослідження було здійснено експертами партнерських організацій – ГО «Європейський діалог», Асоціація органів місцевого самоврядування «Єврорегіон Карпати-Україна» (Україна) та Асоціація Розвитку та Промоції Підкарпаття «Про Карпатія» (Республіка Польща).

Матеріал підготовлено за підтримки Європейського Союзу та Міжнародного Фонду «Відродження» в межах грантового компоненту проєкту EU4USociety. Матеріал відображає позицію авторів і не обов'язково відображає позицію Міжнародного фонду «Відродження» та Європейського Союзу».

Методологія дослідження

Виходячи із амбітної мети – запустити культурний маршрут в Україні, зокрема на території Карпатського єврорегіону (КЄР) та сертифікувати його в статусі «Європейські Культурні Маршрути» (ЄКМ) необхідно розуміти культурну політику Ради Європи; ясно усвідомити критерії сертифікації ЄКМ, їх філософію і вимоги; а також реалістично оцінити наявні ресурси КЄР для розробки потенційного культурного маршруту на території Карпатського єврорегіону згідно вимог критеріїв сертифікації ЄКМ.

Текст дослідження розбитий на сім тем (розділів), які вибудовані в логічній послідовності, і кожна попередня тема служить основою для кращого розуміння наступної. Кожен із розділів завершується узагальненими висновками.

У *першому розділі* представлена загальна характеристика Карпатського єврорегіону та більш детальна інформація щодо його української частини (Карпатський регіон України).

У *другому розділі* розглядається культурна політика Ради Європи та детально аналізуються критерії сертифікації ЄКМ для їх подальшого співставлення з відповідними ресурсами потенційного культурного маршруту, який має включати територію Карпатського єврорегіону.

У *третьому розділі* розглядається поняття «туристична привабливість території». Поняття «туристична привабливість території» вводиться для того, щоб класифікувати різноманіття історико-культурного, природничого потенціалу території і на основі цього якісно їх охарактеризувати. При цьому основна увага приділяється тим елементам, які мають стати основою потенційного культурного маршруту.

У *четвертому розділі* здійснюється співставлення критеріїв сертифікації ЄКМ із складовими туристичної привабливості території з метою визначення, на які саме ресурси КЄР в першу чергу слід звернути увагу для того, щоб: максимально відповідати критеріям сертифікації та сприяти інтеграції України в культурний простір Європи. При цьому критерії сертифікації ЄКМ розбиваються на 3 категорії з метою кращого структурування значної їх кількості. Для співставлення категорії критеріїв КМЄ «Пріоритетні сфери культурного маршруту» із складовим туристичної привабливості території використовується матриця, яка в зручній формі дозволяє якісно оцінити зв'язки між ними та степені впливу.

У *п'ятому розділі* детально аналізуються ресурси території КЄР, які необхідні для відповідності потенційного культурного маршруту КЄР критеріям сертифікації ЄКМ. При цьому, ці ресурси

структуровані на категорії згідно класифікації, описаній у розділі 2 дослідження – матеріальна і нематеріальна культурно-історична спадщина, події ресурси тощо.

При цьому значна увага приділяється аналізу тематики і географії потенційного культурного маршруту та мережевому потенціалу, які мають дуже важливе значення для їх оцінки критеріями КМЕ. Значна увага приділена і характеристиці етнічних груп – гуцулів, бойків та лемків, які компактно проживають на території КЄР і культурне надбання яких відзначається унікальністю і автентичністю.

У *шостому розділі* проводиться аналіз державної та регіональної політики України, які мають вирішальний вплив на підтримку культурних ресурсів КЄР. При цьому аналіз на регіональному рівні здійснюється на прикладі стратегічних документів Львівської області, оскільки зміст заходів по відповідних стратегіях і програмах у всіх 4-х областях Карпатського регіону є достатньо типовими.

У *сьомому розділі* власне обґрунтовується пропозиція культурного маршруту Карпатського євро регіону на основі висновків попередніх розділів. При цьому аналізуються можливості 2-х сюжетів – приєднання вибраного потенційного маршруту до вже діючих і сертифікованих КМЕ чи розробки концепції нового культурного маршруту. Також пропонується і можлива структура культурного маршруту на основі аналізу подібних сертифікованих КМЕ та значної кількості пропозицій маршрутів на території КЄР.

За висновками кожного із розділів дослідження формулюються *Рекомендації* до відповідних стратегічних документів розвитку Карпатського регіону. Дослідженням також пропонується *Концепція* потенційного культурного маршруту для подальших консультацій з Європейським інститутом Культурних Маршрутів (EICR), який є центральним координаційним центром по управлінню та реалізації всієї програми Культурних маршрутів Європи.

Джерела даних. При підготовці матеріалів дослідження було використано:

- документи з питань політики розвитку культури та туризму в Європейському Союзі, Україні, Польщі та Словаччині;
- стратегічні документи (загальнонаціональні та в розрізі областей);
- академічні дослідження, аналітичні огляди та прикладні дослідження з окремих питань розвитку культури та туризму, транскордонної співпраці, підготовлені українськими та іноземними експертами, міжнародними організаціями;
- звіти міжнародних експертів та транскордонних програм
- результати обговорень фокус-групи та публічного заходу «Форум», здійснених у процесі дослідження.

Розділ 1. Загальна характеристика Карпатського євро регіону

Загальна характеристика Карпатського євро регіону

Карпатський євро регіон можна вважати особливою територією завдяки його геополітичному розташуванню, оскільки він знаходиться на перетині кордонів п'яти сусідніх держав: України, Угорщини, Румунії, Польщі та Словаччини. Територія Карпатського регіону є складовою євро регіону Карпати, до якого входять 7 країн (5 країн-членів ЄС – Польща, Румунія, Словаччина, Угорщина, Чехія, а також Сербія та Україна). Територія євро регіону обіймає 191 тис. км², чисельність населення – 14 млн. осіб. Об'єднуючим чинником євро регіону є Карпатські гори, які простягаються на території Центральної та Східної Європи і є другою після Альп найбільшою гірською системою Європи.

До складу Карпатського євро регіону входить 19 прикордонних адміністративно-територіальних одиниць:

- Україна: Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська та Чернівецька області;
- Польща: Підкарпатське воєводство;
- Словаччина: Кошицький та Пряшівський краї;
- Угорщина: медье Боршод-Абауй-Земплен, Гайду-Бігар, Гевеш, Яс-Надькун-Сольнок та Саболч-Сатмар-Берег;
- Румунія: повіти Біхор, Селаж, Сату-Маре, Марамуреш, Харгіта, Сучава та Ботошань.

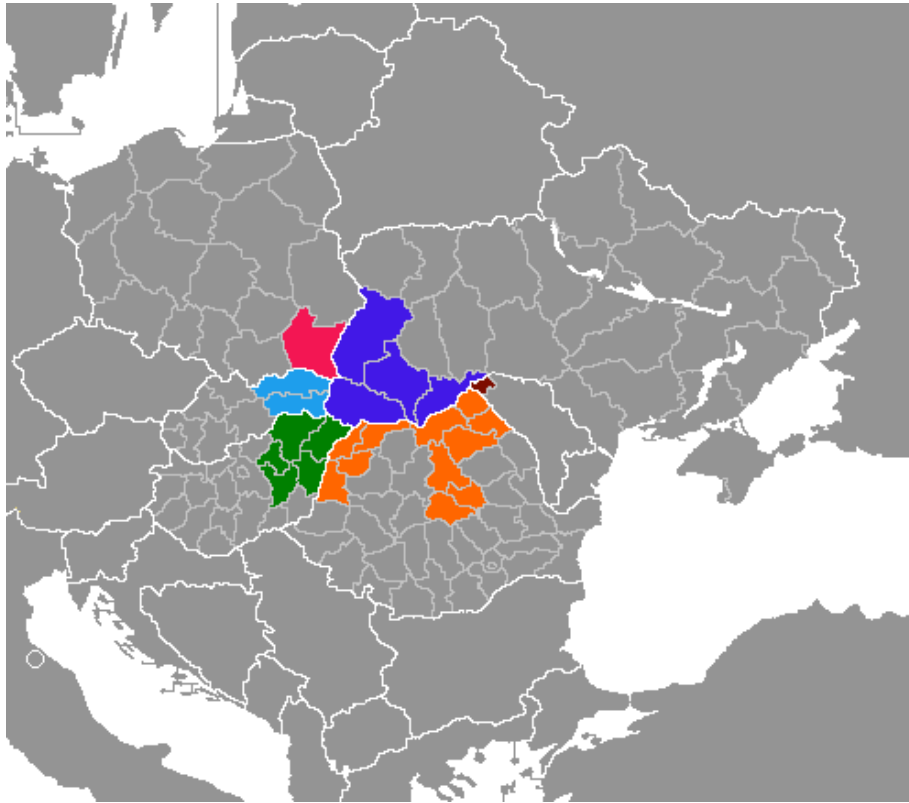

Рисунок 1. Розташування Карпатського єврорегіону на мапі Європи

Карпатський єврорегіон є одним із найпривабливіших географічних регіонів Центральної та Східної Європи, який має стратегічне значення у розвитку територій країн, що розташовані на його території, зокрема України.

Карпатський регіон України

Карпатський регіон України окреслюється межами чотирьох адміністративних областей – Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської та Чернівецької. Загальна площа регіону складає 56,6 тис. км², населення 6056,5 тис. осіб. Статус гірських територій визначено Законом України «Про статус гірських населених пунктів в Україні» від 15.02.1995р. та Постановою КМУ «Про перелік населених пунктів, яким надається статус гірських» від 11.08.1995р. На [Рисунку 2](#) синім кольором позначені гірські райони Карпатського регіону.

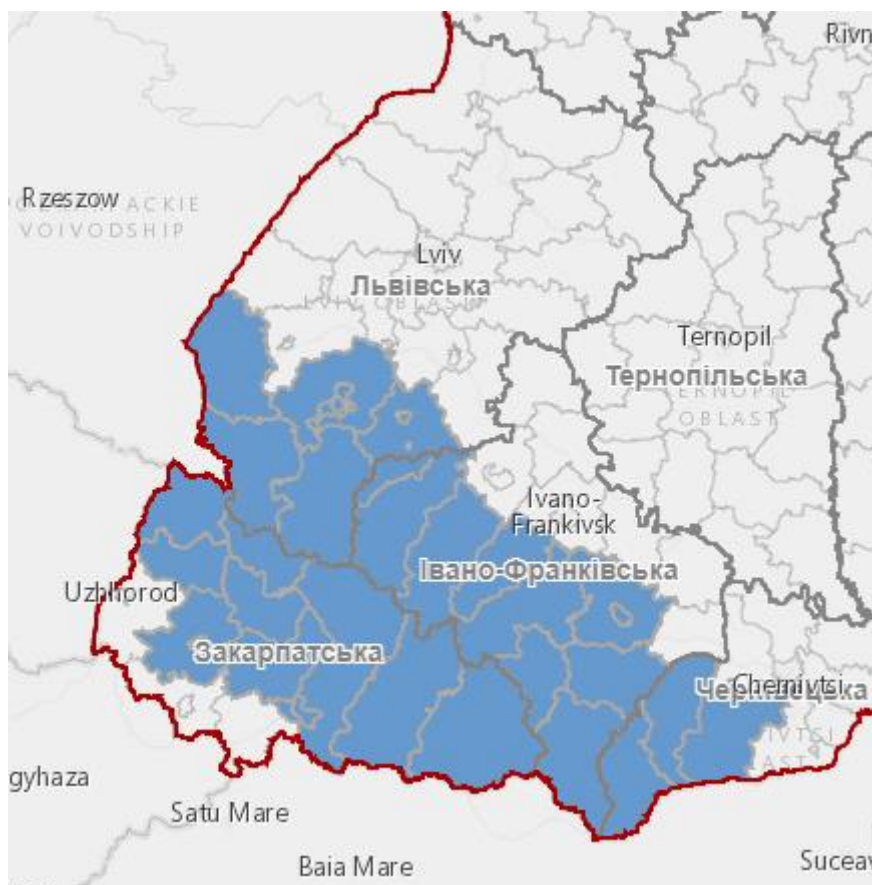

Рисунок 2. Гірські райони Карпатського регіону

До 2020 року на території Карпатського регіону статус гірських мали 27 районів/міськрад, 715 населених пунктів з населенням 890,3 тис. осіб. В середньому по регіону частка сільського населення складає 50,8% (по Україні 31,2%), щільність населення - 107,3 осіб на 1 км² (по Україні - 75,6). Майже 40 % (279 населених пунктів) є важкодоступними - розташовані на висоті понад 600 метрів над рівнем моря, в яких проживає понад 193 тис. осіб.

В результаті місцевих виборів, проведених у жовтні 2020 року, у Львівській області створено 7 районів (Дрогобицький, Золочівський, Львівський, Самбірський, Стрийський, Червоноградський, Яворівський) та 73 ОТГ, у Закарпатській області – 6 районів (Ужгородський, Берегівський, Мукачівський, Рахівський, Хустський і Тячівський) та 63 ОТГ, в Івано-Франківській області - 6 районів (Івано-Франківський, Верховинський, Калуський, Коломийський, Косівський, Надвірнянський) та 62 ОТГ, у Чернівецькій області – 3 райони (Чернівецький, Вижицький, Дністровський) та 52 ОТГ.

Розділ 2. Європейські Культурні Маршрути

Рада Європи (РЕ) визначає культуру як «душу демократії» та описує культуру як ключовий інструмент зміцнення соціальної згуртованості, демократії і європейського співробітництва. Крім того, різноманіття розглядається в якості основної сили, а також діалогу між різними групами з метою досягнення мирного співіснування. Культурні маршрути РЕ є конкретними проявами цих політичних принципів. Рада Європи, створена 5 травня 1949 року з метою розвитку в Європі загальних і демократичних принципів в цілях створення єдиного демократичного і правового простору на європейському континенті. На сьогоднішні РЕ включає 47 країн-членів. 9 листопада 1995 р. відбулась урочиста церемонія вступу України до Ради Європи. Вступ країни до РЕ свідчить про її демократичний

вибір, послідовність у проведенні реформ, спрямованих на захист прав людини та зміцнення демократичних інститутів.

«Європейські Культурні Маршрути»

Призначення маршрутів

Концепція Європейських Культурних Маршрутів (КМЕ) була впроваджена в 1987 році Радою Європи для реалізації ключових культурних принципів Європи: права людини, культурна демократія, культурне розмаїття та самобутність. Маршрути демонструють внесок різних культур у спільну європейську культурну спадщину, відображають різноманітність культур і поєднують місцеву спадщину з європейськими ідеями. Культурні маршрути відкривають доступ до менш відомих тем і аспектів європейської історії та культури. Таким чином, вони дозволяють відкрити нові напрямки та висвітлити забуті або приховані сторінки спільної спадщини. КМЕ можуть базуватися на історичних маршрутах або на культурних концепціях транснаціонального значення.

Адміністрування маршрутів

Участь у процесі сертифікації Культурних маршрутів бере Керівний комітет РЕ з питань культури, спадщини та ландшафту (CDCPP). Його завдання полягає в тому, щоб приймати рішення щодо сертифікації або відмови у сертифікації маршруту.

«Розширена часткова угода» (ЕРА) про Культурні маршрути була ухвалена рішенням Комітету Міністрів Ради Європи (Резолюція CM/Res(2013)66). Секретаріат ЕРА базується в Європейському інституті Культурних маршрутів і відповідає за організацію процесу сертифікації, управління бюджетом та підготовку засідання Ради Правління.

Рада Правління ЕРА приймає рішення по сертифікації нових маршрутів, оцінці існуючих маршрутів, а також формує загальну спрямованість Програми. Держави-учасниці призначають уповноважених осіб представляти свою країну в Раді Правління. Бюро Ради Правління відповідає за підготовку щорічних зустрічей, консультативного форуму з культурних маршрутів та інших відповідних заходів.

Консультативний форум є найважливішою щорічною подією для операторів КМЕ. Цей форум є платформою для створення мереж і обміну досвідом, лекцій і семінарів з актуальних тенденцій і розробок. Також на форумі демонструються кращі практики. Кожного року він проходить в різних країнах. Учасниками форуму крім представників потенційних та сертифікованих КМЕ, також є туристичні організації, міжнародні організації, організації культурної спадщини, торгові палати, громадські організації, організації-спонсори та інші запрошені.

«Європейський інститут Культурних Маршрутів»

«Європейський інститут Культурних Маршрутів» (EICR) є центральним координаційним центром по управлінню та реалізації всієї програми Культурних маршрутів.

Інститут заснований в 1998 році.

Завдання Інституту включають в себе такі напрями:

- Організація тематичних семінарів та спеціалізованих навчальних програм.
- Підтримка розробки та функціонування Культурних маршрутів.
- Сертифікація нових Культурних Маршрутів.
- Оцінка існуючих Культурних Маршрутів.
- Участь у заходах, ярмарках та конференціях.
- Участь у Європейських дослідницьких програмах.

Для потенційних та вже існуючих Культурних маршрутів Інститут є першим і найважливішим контактом з будь-яких питань.

Критерії сертифікації «Європейські Культурні Маршрути»

Європейським культурним маршрутом може бути:

- фактичний маршрут або шлях, який вже створений;
- мережа місць та історичних або природних об'єктів;
- певна географічна область, яка об'єднана загальною темою;
- маршрут, який проходить через регіони і країни та характеризується і пов'язаний історичною, художньою чи соціальною проблематикою;
- маршрут, який має не лише місцеве значення, але представляє європейські культурні аспекти та має історичний вимір.

Критерії сертифікації культурного маршруту достатньо формалізовані і структуровані у відповідності до Резолюції Комітету міністрів Ради Європи - CM/Res(2013)67.

Загальні вимоги до культурного маршруту

- Культурний маршрут утворює транскордонну мережу, що включає в себе щонайменше три країни, які є членами Ради Європи або сторонами Європейської культурної конвенції.
- Тема маршруту відображає основні цінності Ради Європи і є перспективною для подальших досліджень.
- Запропоновані проекти повинні мати підтвердження необхідних фінансових і людських ресурсів.
- Подання номінації від юридичної особи, наприклад, асоціації або об'єднання декількох організацій.
- Мережа заохочує демократичні процеси, які призводять до ухвалення спільних рішень щодо стратегії і діяльності.
- Увесь культурний маршрут включає в себе відповідні розроблені продукти культурного туризму, такі як путівники, документація тощо.
- Передбачає реалізацію заходів для молоді регулярних культурних та мистецьких заходів, а також тематичних і технічних дискусій.

Критерії сертифікації

1. Критерії щодо тематика культурного маршруту

- 1.1. Тема повинна репрезентувати європейські цінності і бути спільною для кількох країн Європи.
- 1.2. Тема повинна бути досліджена та розроблена групою мультидисциплінарних експертів з різних регіонів Європи з тим, щоб діяльність та проекти за темою ґрунтувалися на консенсусі.
- 1.3. Тема повинна бути ілюстрацією європейської пам'яті, історії та спадщини і сприяти інтерпретації різноманіття сучасної Європи.
- 1.4. Тема повинна бути основою для культурно-освітніх обмінів молоді та, відповідно, відповідати принципами Ради Європи.
- 1.5. Тема повинна дозволити розвивати ініціативи та інноваційні проекти у сфері культурного туризму та сталого культурного розвитку.
- 1.6. Тема повинна сприяти розвитку туристичних продуктів у партнерстві з туристичними агенціями та операторами, орієнтованих на різну аудиторію, включаючи молодь і школярів.

2. Критерії щодо пріоритетних сфер культурного маршруту

2.1. Сфера «Співпраці в галузі досліджень та розробок»

Критерії визначають, що Культурний маршрут:

- 2.1.1. Відіграє об'єднуючу роль навколо основних європейських тем, для різних напрямків знань.
- 2.1.2. Демонструє, яким чином тема європейських цінностей є спільною для кількох європейських культур.
- 2.1.3. Ілюструє розвиток цих цінностей та різноманіття форм, в які вони втілюються в Європі.
- 2.1.4. Передбачає дослідження та міждисциплінарний аналіз як на теоретичному, так і на практичному рівні.

2.2. Сфера «Просування пам'яті, історії та Європейської спадщини»

У цій сфері йдеться про діяльність, метою якої є ілюстрація спільної історії та спільної культурно-історичної спадщини в контексті теми Культурного маршруту. Йдеться як про живу історію, так і про недавню історію. Критерії визначають, що Культурний маршрут має:

- 2.2.1. Просувати матеріальну і нематеріальну спадщину, сприяти розумінню їх історичного значення та акцентувати спільні риси в різних регіонах Європи.
- 2.2.2. Враховувати та імплементувати статuti, конвенції, рекомендації та діяльність Ради Європи, UNESCO та ICOMOS, що стосуються відновлення спадщини, охорони і поліпшення ландшафту і просторового планування.
- 2.2.3. Виявляти та просувати об'єкти європейської спадщини, *крім пам'ятників та місць, які в цілому орієнтовані на туризм*, зокрема в сільських місцевості, а також у промислових районах у процесі економічної реорганізації.
- 2.2.4. Звертати увагу на матеріальну та нематеріальну спадщину етнічних або соціальних меншин у Європі.

2.3. Сфера «Культурно-просвітницькі обміни для молодих європейців»*

Критерії визначають, що Культурний маршрут має:

- 2.3.1. Включати організацію діяльності з групами молоді з метою сприяння поглибленому обміну, спрямованому на розвиток концепції європейського громадянства, збагаченого різноманіттям.
- 2.3.2. Робити акцент на особистому і реальному досвіді з використанням місць і контактів.
- 2.3.3. Сприяти подоланню стереотипів шляхом організації обмінів молоді з різних соціальних верств та регіонів Європи.
- 2.3.4. Пропонувати пілотні схеми для створення прототипів, які можуть слугувати еталонними моделями.

2.4. Сфера «Сучасна культурно-мистецька практика»

У цій сфері важливим є визначити та розвинути зв'язки між культурною і мистецькою спадщиною та сучасними формами мистецтва, що можна реалізувати зокрема в рамках художніх обмінів або транснаціональної співпраці художників. Привабливі пілотні проекти стосуються питань міжкультурного діалогу через мистецтво та культуру.

Критерії визначають, що Культурні маршрути:

- 2.4.1. Породжують мультидисциплінарну та міжкультурну дискусію та обміни між різними культурно-мистецькими формами вираження та чутливістю різних країн Європи.
- 2.4.2. Заохочують до активностей та художніх проєктів, які вивчають зв'язки між спадщиною та сучасною культурою.
- 2.4.3. В сучасній культурно-мистецькій практиці підкреслюють найбільш інноваційні практики з точки зору творчості та пов'язують їх з історією розвитку навичок, незалежно від того, відносяться вони до сфери візуального мистецтва, виконавського мистецтва, творчих ремесл, архітектури, музики, літератури або до будь-якої іншої форми культурного самовираження.
- 2.4.4. Створюють мережі та діяльність, що долають перешкоди між професіоналами та непрофесіоналами, з особливою увагою до молоді.

* Для успішної сертифікації ця сфера діяльності вважається Радою Європи особливо важливою.

2.5. Сфера «Культурний туризм та сталий культурний розвиток»

Культурні маршрути є важливим стимулом розвитку для місцевого туризму та послуг, пов'язаних з туризмом. Критерії визначають, що Культурні маршрути мають бути сфокусовані на:

- 2.5.1. Врахуванні місцевих, регіональних, національних та європейських ідентичностей.
- 2.5.2. Активному залученні друкованих та інших засобів масової інформації та повному використанні потенціалу електронних засобів масової інформації з метою підвищення обізнаності про культурні цілі проєктів.
- 2.5.3. Сприянні діалогу між урбаністичною та сільською культурами, між регіонами на півдні та півночі, сході та заході Європи, а також між розвиненими та бідними регіонами.
- 2.5.4. Заохоченні діалогу та порозумінні між місцевими та іммігрантськими культурами.
- 2.5.5. Відкритті можливостей для співпраці між Європою та іншими континентами через особливий зв'язок між певними регіонами.
- 2.5.6. Підвищенні обізнаності громадськості та приверненні уваги політиків на необхідності захисту спадщини як частини сталого розвитку території, з метою сприяння розвитку якісного туризму в європейському вимірі.
- 2.5.7. Встановленні партнерських відносин з державними та приватними організаціями, що працюють у сфері туризму з метою розробки туристичних продуктів та інструментів для всіх потенційних громадян.

3. Критерії щодо створення Європейської мережі

Ініціатори Культурного маршруту повинні утворювати міжгалузеві мережі, розташовані в декількох країнах-учасницях Ради Європи. Такі мережі повинні:

- 3.1. Мати концептуальні рамки, що сприяють дослідженням, які були проведені з обраної теми та узгоджені з різними партнерами мережі.
- 3.2. Залучати декілька держав-членів Ради Європи через весь маршрут або його частину.
- 3.3. Планувати залучення якомога більше держав-учасниць Європейської культурної конвенції, а також, де це доречно, інших держав.
- 3.4. Гарантувати фінансове та організаційне забезпечення запропонованих проєктів.
- 3.5. Мати правовий статус як асоціація чи федерація асоціацій.
- 3.6. Діяти демократично.

Аналіз змісту вищезначених Європейських Культурних Маршрутів, особливо в частині вибору тематики та пріоритетних сфер Культурних маршрутів дає розуміння підходів до їх створення, а також вимог до ресурсів регіонів, на території яких плануються маршрути. З метою більш глибокого розуміння суті критеріїв сертифікації ЄКМ доцільно здійснити аналіз діючих на сьогодні 45 сертифікованих маршрутів.

Такий аналіз засвідчив, що в основі 100% всіх маршрутів лежить культурна спадщина – матеріальна (нерухома) і нематеріальна. При цьому у більшості випадків – у взаємному поєднанні для досягнення ефекту їх синергії для покращення розуміння туристами (паломниками) європейських цінностей. У «чистому вигляді» відсутні культурні маршрути, які базуються на об'єктах природної спадщини. У частини маршрутів цей природний компонент служить гармонійним доповненням до головного «пакету» – матеріальної і нематеріальної спадщини. Винятком можна вважати Культурний маршрут «European Route of Historic Thermal Towns», в основі якого – природне середовище європейських курортів. Однак, і у цьому випадку важливими елементами маршруту та його об'єктів виступає історична забудова (архітектура) курортів та події ресурси – фестивалі, мистецькі та творчі заходи, у яких можуть брати участь туристи. У [Додатку 1](#) наведений перелік і короткий опис усіх 45 сертифікованих на сьогодні Культурних маршрутів Європи.

Висновки

- Концепція Європейських Культурних Маршрутів була впроваджена в 1987 році Радою Європи для реалізації ключових культурних принципів Європи. Маршрути демонструють внесок різних культур у спільну європейську культурну спадщину, відображають різноманітність культур і поєднують місцеву спадщину з європейськими ідеями.
- Сертифікація Європейських Культурних Маршрутів здійснюється Радою Правління «Розширеної часткової угоди» (Резолюція CM/Res(2013)66) згідно відповідних критеріїв. Центральним координаційним центром по управлінню та реалізації програми Культурних маршрутів є Європейський інститут Культурних Маршрутів, заснований в 1998 році.
- Критерії сертифікації Європейських Культурних Маршрутів достатньо формалізовані і структуровані. Основні категорії критеріїв стосуються: тематики, пріоритетних сфер та транскордонного мережування різних категорій учасників (членів) маршруту, розташованих принаймні, у трьох країнах, які є членами Ради Європи або сторонами Європейської культурної конвенції.
- Пріоритетні сфери культурних маршрутів - співпраця в галузі досліджень та розробок, просування спільної історії та культурно-історичної спадщини, культурно-просвітницькі обміни для молодих європейців, зв'язки між культурною і мистецькою спадщиною та сучасними формами мистецтва, культурний туризм та сталий культурний розвиток.
- Аналіз змісту 45 сертифікованих на сьогодні Культурних маршрутів Європи засвідчив, що в основі всіх маршрутів лежить культурна спадщина – матеріальна і нематеріальна. При цьому природна спадщина та подієві ресурси є також важливими складовими маршрутів, які вносять ефект синергії із елементами культурної спадщини та сприяють глибшому розумінню туристами європейських цінностей.

Розділ 3. Туристична привабливість території

Як було зазначено в розділі «Методологія дослідження», для вибору оптимального культурного маршруту на території Карпатського євро регіону (КЕР) необхідно детально проаналізувати його культурний потенціал для подальшого співставлення з вимогами критеріїв сертифікації Європейських Культурних Маршрутів. При оцінці культурного потенціалу КЕР використовується поняття «туристична привабливість території», яка дозволяє класифікувати та проводити комплексне оцінювання різноманітності природного, історико-культурного потенціалів регіонів і на основі цього формувати відповідні політики, визначати пріоритетні види туризму для стимулювання розвитку регіонів та просування туристичних продуктів на національному і міжнародному ринках.

Поняття туристичної привабливості території

Інтегруючи розмаїття визначень поняття «туристично-приваблива територія» можна запропонувати таке формулювання: «Місцевість, яка має потенціал туристичних ресурсів, сучасну розвинену матеріально-технічну базу туризму та доступну і достатню для туриста інформацію про місцевість. Ці чинники відповідають у повній мірі потребам туристів і забезпечують досягнення максимального соціально-економічного ефекту від розвитку в межах території туристичної індустрії та інших супутніх галузей».

Складові туристичної привабливості території

Оцінити рівень туристичної привабливості території можна за переліком елементів, які утворюють середовище та систему забезпечення формування туристичної привабливості території, запропонованих у дослідженні [«Економічне оцінювання туристичної привабливості території»](#) і відображених у [Таблиці 1](#).

Таблиця 1

Компоненти		Елементи
Система забезпечення	Базові складові	Природні туристичні ресурси
		Культурно-історична спадщина
		Туристична інфраструктура
	Додаткові складові	Подієві ресурси
		Маркетинг і брендинг
		Трудові ресурси
Середовище	Зовнішній вплив	Якість довкілля Імідж і репутація регіону (економічна привабливість, підтримка влади, безпека)

Основою функціонування туристичної сфери є ресурси, які включають природні та антропогенні ресурси. Завдяки наявності в межах певної території, наприклад, мінеральних джерел, історико-культурних пам'яток чи сприятливих кліматичних умов, місцевість здобуває інтерес у туристів. Отримати ж високий соціально-економічний ефект від її розвитку можливо лише після здійснення заходів з благоустрою території, розвитку матеріально-технічної бази туризму, оскільки для того, щоб підвищити рівень туристичної привабливості території самих лише туристичних ресурсів недостатньо.

Для того, щоб досягти туристичної привабливості території, важливо розвивати подієві ресурси. Подієвий туризм – це порівняно молодий напрямок туризму як в Україні, так і у світі, в якому головною мотивацією споживачів виступає інтерес до відвідування певної мистецької, музичної, спортивної, розважальної або іншої події та участь у ній. Важливо також вести сприятливу маркетингову політику, яка включає інформаційне забезпечення галузі та доступну для туристів цінову політику.

Наступного рівня туристичної привабливості території можна досягти завдяки підтримці високої якості довкілля в її межах, стимулюванню заходів з охорони природного довкілля та підвищення його якості.

Важливо зазначити, що високого рівня туристичної привабливості територія з наявними туристичними ресурсами досягне у тому випадку, коли будуть розвинені усі складові. Однак, саме *базові складові* (природні туристичні ресурси, культурно-історична спадщина та туристична інфраструктура) є визначальними.

Базові складові туристичної привабливості території

Природні ресурси

Конвенція ЮНЕСКО про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини 1972 року, не наводячи окремого визначення терміну «спадщина», перелічує основні категорії об'єктів, що до неї належать. Так, до природної спадщини Конвенція відносить: природні пам'ятки, створені фізичними й біологічними утвореннями або групами таких утворень, що мають видатну універсальну цінність з точки зору естетики чи науки; геологічні й фізіографічні утворення й суворо обмежені зони, що є ареалом видів тварин і рослин, які зазнають загрози й мають видатну універсальну цінність з точки зору науки чи збереження; природні визначні місця чи суворо обмежені природні зони, що мають видатну універсальну цінність з точки зору науки, збереження чи природної краси. Серед цих природних туристичних ресурсів найбільше значення для індустрії туризму та рекреаційної діяльності мають наступні складові.

Ландшафт як природне оточення рекреаційно-туристичної діяльності, формує рівень сприятливості для відпочинку й естетичності відчуттів, які його супроводжують. Перевагу отримують ті території, які володіють ландшафтною мозаїчністю і поєднанням на обмежених територіях пляжних прибережних і приуслових, гірських, лісових, приозерних місцевостей у різних комбінаціях. Орографічні ресурси, у

першу чергу, нерівності земної поверхні, сприяють розвитку окремих напрямків рекреаційно-туристичної діяльності: гірськолижного і пішохідного туризму, альпінізму, скелелазіння тощо. На інтенсивність туристичного використання гірських споруд впливає не стільки їх привабливість чи доступність, скільки рівень освоєння прилеглих територій і близькість до споживчого ринку (як приклад Альпи чи Карпати, які стали «домашніми» для європейців). Карстові печери, відслонення гірських порід та інші привабливі геоморфологічні об'єкти – підґрунтя для розвитку екологічного, наукового, екстремального і пізнавального туризму. Найбільш відомі з них перетворюються на туристичні атракції світового рівня.

Бальнеологічні ресурси широко використовуються в рекреаційно-туристичній діяльності. Мінеральні і термальні води, лікувальні грязі є природною основою для розвитку оздоровчо-лікувального туризму, який поширений у більшості європейських країнах, у тому числі і в Україні. Використання бальнеологічних ресурсів передбачає наявність певних традицій, культури їх медико-рекреаційного споживання, достатнього рівня розвитку медицини і медичних технологій. Відсутність цих соціальних складників загальної культури відпочинку та медичного обслуговування обумовлює низький рівень їх використання, незважаючи на значні запаси відповідної сировини.

Гідрографічні об'єкти у поєднанні із комфортними погодно-кліматичними умовами перетворилися на визначальний чинник розвитку рекреаційно-туристичних процесів. Океани та моря, озера, великі та малі річки, водосховища стали головними чинниками росту для багатьох територіальних рекреаційних систем.

Лісові ресурси мають особливу роль у розвитку рекреаційно-туристичної діяльності. Ліси помірного поясу, насамперед соснові, поліпшують якість повітря, наповнюють його ефірними оліями, алкалоїдами, фітонцидами і вбивають хвороботворні бактерії. Такі лісові масиви стають основою для функціонування оздоровчих закладів і місцями масового відпочинку населення. Для більшості європейських країн ліси є потужним природним рекреаційно-туристичним ресурсом.

Культурно-історична спадщина

Конвенція ЮНЕСКО про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини 1972 року, не наводячи окремого визначення терміну «спадщина», перелічує основні категорії об'єктів, що до неї належать. Так, до культурної спадщини Конвенція відносить пам'ятки: твори архітектури, монументальної скульптури й живопису, елементи та структури археологічного характеру, написи, печери та групи елементів, які мають видатну універсальну цінність з точки зору історії, мистецтва чи науки; ансамблі: групи ізольованих чи об'єднаних будівель, архітектура, єдність чи зв'язок з пейзажем яких є видатною універсальною цінністю з точки зору історії, мистецтва чи науки; визначні місця: твори людини або спільні витвори людини й природи, а також зони, включаючи археологічні визначні місця, що є універсальною цінністю з точки зору історії, естетики, етнології чи антропології.

За Рамковою конвенцією Ради Європи про значення культурної спадщини для суспільства культурною спадщиною вважають «сукупність ресурсів, успадкованих від минулого, і яку люди вважають, незалежно від своєї приналежності, відображенням і вираженням своїх постійно перемінливих цінностей, вірувань, знань та традицій. Вона включає всі аспекти навколишнього середовища, які виникли в результаті взаємодії між людьми і простором у ході історичного розвитку». У дослідженні [«Сприяння розвитку культури в Україні: дослідження зв'язків культурно-мистецької сфери та туристичної привабливості територій»](#) на основі аналізу низки міжнародних актів, державних нормативних актів та стратегій були означені дві основні складові культурно-історичної спадщини: *матеріальна та нематеріальна культурна спадщина*.

Матеріальна культурна спадщина, як правило включає:

- пам'ятки історії (будівлі, споруди, пам'ятні місця);
- пам'ятки археології (городища, кургани, руїни древніх поселень, укріплень, древні місця захоронень, кам'яні скульптури тощо);
- пам'ятки містобудування та архітектури (архітектурні ансамблі та комплекси, площі, вулиці, споруди цивільного та промислового будівництва, військової та культурної архітектури,

народної архітектури, виробу монументального, образотворчого, декоративно-прикладного, садово-паркового мистецтва);

- пам'ятки мистецтва (твори монументального, образотворчого, декоративно-прикладного та інших видів мистецтва);
- музеї та архіви.

Значення нематеріальної культурної спадщини було визнане ЮНЕСКО, яка в 2003 році ухвалила Конвенцію про охорону цієї спадщини, розвиваючи її когерентне визначення, а саме: нематеріальна культурна спадщина означає ті звичаї, форми показу та вираження, знання та навички, а також пов'язані з ними інструменти, предмети, артефакти й культурні простори, які визнані спільнотами, групами й у деяких випадках окремими особами як частина їхньої культурної спадщини. Нематеріальна культурна спадщина у значенні Конвенції ЮНЕСКО виявляється, зокрема, у таких сферах:

- усні традиції;
- виконавське мистецтво;
- звичаї, обряди, святкування;
- традиційні ремесла/народні художні промисли (гончарство, кераміка, ковальська справа, ткацтво, гутництво, килимарство, різьбярство, писанкарство тощо).

Туристична інфраструктура

Головним чинником ефективного використання туристичних ресурсів (природної та культурно-історичної спадщини) є наявність в межах туристичних дестинацій туристичної інфраструктури. Згідно Закону України «Про туризм» *туристична інфраструктура* – «сукупність різних суб'єктів туристичної діяльності, які забезпечують прийом, обслуговування та перевезення туристів». Таким чином, це – сукупність штучно створених рекреаційних закладів (санаторії, бази відпочинку, готелі, ресторани та ін.) та супутніх об'єктів, побудованих для загального користування за рахунок державного інвестування (автомобільні та залізничні дороги, пункти пропуску, аеропорти, лікарні, школи тощо). Послуги інфраструктури відіграють роль, яка зв'язує різні сектори туристичної галузі.

Туристичну інфраструктуру можна розглядати у такому поєднанні послуг: переміщення туристів (і в межах регіону відвідування, і транзитним проїздом його територією) різними видами транспорту; гастрономічні (забезпечення туристів харчуванням); екскурсійні (послуги екскурсодів, перекладачів, супровідників груп); рекламно-інформаційні й збутові (послуги закладів із бронювання місць на транспорті, у засобах розміщення, інформаційно-туристичних центрах, рекламних агентствах, медіа); задоволення пізнавальних, розважальних і побутових інтересів; торговельних підприємств; юридичних, банківських і страхових установ; контрольно-адміністративних органів (прикордонних, митних, поліцейських служб).

Система громадського харчування утворюється за рахунок ресторанів різного класу, барів, кафе та їдальнь, пунктів швидкого приготування їжі та самообслуговування. Їжу туристи розглядають не лише як фізіологічну потребу, а як задоволення, спосіб пізнання культури, традицій народу в країні перебування. Адже місцева кухня – своєрідна візитівка регіону.

Заклади розміщення туристів – це будь-які об'єкти, де туристам пропонують місце для ночівлі. За суттю розміщення туристів вважають найважливішим сегментом туризму. Адже комфортність таких об'єктів впливає на якість обслуговування. Основними закладами розміщення туристів є готелі, мотелі, турбази, а всі інші – додаткові. Готелі – найпоширеніший тип розміщення туристів. Туристичні потоки прямо залежать від рівня їхнього розвитку та якості послуг, які вони надають. Якість місць проживання й обслуговування залежить передусім від обслуговуючого персоналу, а також матеріально-технічної бази і запропонованого сервісу. Окрім колективних засобів розміщення, на туристичних маршрутах можуть пропонуватися й індивідуальні засоби розміщення – квартири, котеджі, приватні будинки.

Транспортна система складається із дорожньої мережі, транспортних засобів. Дорожньо-транспортна мережа у туристичних регіонах переважно комплексна, адже тут існують багатоцільові зв'язки – виробничі, трудові, туристичні, створені на основі залізничних, автомобільних, водних, повітряних доріг.

Залізничний транспорт, зручний у перевезенні будь-яких категорій туристів, починаючи від одиноких туристів і закінчуючи спеціально організованими туристично-екскурсійними потягами місцевого та дальнього сполучення. Залізниця вже понад півтора століття бере участь у розвитку туризму, формуванні туристичних пасажиропотоків.

Автомобільний транспорт особливої популярності серед туристів завдяки збільшенню кількості автомобілів, відкриттю мережі заправок, майстерень з їхнього ремонту, організованих стоянок, реконструкції старих і будівництву нових доріг.

Водний транспорт є одним із найдешевших способів перевезення пасажирів-туристів, що здійснюють за допомогою пароплавів, поромів, катерів. Дуже популярний серед туристів круїзний відпочинок, попит на який постійно зростає.

Авіаційний транспорт розвивається надзвичайно динамічно. Завдяки йому скорочуються терміни подорожі, зростають короткотривалі тури на великі відстані. В авіаційному транспорті високими темпами зростає використання широкофюзеляжних літаків, які спеціалізуються на міжнародних чартерних рейсах і вважаються технологічною основою сучасного туризму.

Серед інших інфраструктурних галузей туризму чільне місце посідає *сувенірне виробництво*, яке ґрунтується на створенні й популяризації мистецьких зразків і враховує національні особливості території, де прокладені насамперед міжнародні туристичні маршрути.

Додаткові складові туристичної привабливості території

Подієві ресурси

Подієві ресурси охоплюють найбільш суттєві прояви сучасного суспільного буття із його модою на глобалізацію, екологію, активний і здоровий спосіб життя, переконаннями й уявленнями про стиль і стереотип поведінки людини у соціумі, включають його пропаганду та механізми реалізації. За оцінкою Всесвітньої туристичної організації (UNWTO) подієвий туризм на даний час є одним з найперспективніших видів туризму у світі. Серед інших видів туризму подієвий туризм вражає своєю насиченістю програми, видовищністю, яскравістю та атмосферою. Ще однією особливістю подієвого туризму є невичерпність його ресурсів. Основні види подієвих ресурсів наведені у *Таблиці 2*.

Таблиця 2

Вид ресурсів	Тематика
Громадські	Гастрономічні фестивалі
	Музичні, театральні, кіно фестивалі і конкурси
Культурно-мистецькі	Аудіовізуальне мистецтво (кіно, телебачення, реклама, відео-арт, диджитал-арт, нові медіа, відеоігри, віджеїнг)
	Культурно-креативні індустрії (культурні та креативні простори, креативне підприємництво, інновації)
	Перформативне та сценічне мистецтво (театр, балет, танець, цирк, музичні вистави (мюзикл, опера), перформанс, геппенінг)
	Візуальне мистецтво (живопис, графіка, мозаїка, естамп, інсталяція, плакат, літографія, муралізм, стріт-арт, ленд-арт, скульптура, фотографія, паблік-арт)
	Дизайн (інтер'єри; прикладний, графічний, ландшафтний, саунд-дизайн; архітектура)
	Література та видавнича справа книги, періодика, журнали, друковані ЗМІ, літературні фестивалі)
Аудіальне мистецтво (жива/відтворена музика, саунд-арт, радіо)	

Спортивні	Спортивні змагання
	Ралі, перегони і регати
	Спортивні фестивалі
Культурно-історичні	Театралізовані шоу
	Карнавали
	Фольклорні обряди, свята і фестивалі
Економічні і політичні	Аукціони
	Покази мод
	Ярмарки, виставки, салони
	Політичні й економічні форуми
Релігійні	Релігійні свята, ходи і події

Маркетинг і брендинг

Важливим чинником формування туристичної привабливості території є територіальний маркетинг. Оскільки особливістю туристичної галузі є те, що вона прив'язана до природних та історико-культурних ресурсів, а отже, може розвиватися у межах конкретної території, то маркетинг туризму є складовою регіонального маркетингу. Туристичний маркетинг як один з інструментів територіального маркетингу – це система заходів маркетингової стратегії щодо конкретних туристичних послуг в межах певного регіону, спрямованих на приваблення туристів, регулювання туристичних потоків з урахуванням рекреаційного навантаження на територію та реакції місцевих жителів на присутність туристів з метою досягнення економічно оптимального рівня туристичної привабливості регіону.

Процес територіального маркетингу включає два основні етапи: позиціонування та просування. Позиціонування визначає найсильніші та виняткові характеристики території, які згодом буде використано для формування її унікальної позиції. Територіальний бренд максимально сфокусований на перевагах території та чітко відображає наявні ресурси. Далі – просування, що допомагає вміло заявити про себе обраній цільовій аудиторії, враховуючи власні маркетингові цілі: залучення інвестицій, збільшення потоку туристів.

Трудові ресурси

Привабливість туристичної території з точки зору трудових ресурсів залежить від їх кількості та рівня майстерності кожного працівника. Для підвищення атрактивності території необхідно покращувати рівень підготовки спеціалістів для туристичної галузі та ліцензувати нові спеціальності для підготовки кадрів з вищою освітою. Разом з присутніми природними чи історико-культурними ресурсами людські ресурси формують рівень розвитку туристичного регіону. Щоб трудові кадри туристичної індустрії відповідали сучасним вимогам галузі, слід проводити курси підвищення кваліфікації наявних працівників, запроваджувати систему багатоступеневого навчання нових фахівців, яка б передбачала практичну підготовку та стажування. Для підготовки фахівців у галузі туризму Кабінет Міністрів України у 2002 році прийняв Постанову про напрямок в освіті – туризм. Це рішення посилило питання підготовки спеціалістів, здатних працювати в умовах конкуренції та надавати послуги, що відповідали б міжнародним стандартам.

Якість довкілля

Важливим фактором формування туристичної привабливості території є якісне довкілля. Зменшення забруднення довкілля та інвестиції в основний капітал на охорону навколишнього природного середовища, а також раціональне використання природних ресурсів значно покращують туристичну привабливість регіону. Дуже чутливим до якості довкілля є туризм як природоексплуатуюча

галузь економіки. За даними досліджень чистота довкілля є найважливішим фактором, який визначає рівень прибутковості туристичної індустрії. Витрати на збереження чи створення комфортного навколишнього природного середовища настільки ж продуктивні для індустрії туризму, як й інвестиції в об'єкти інфраструктури, такі як дороги.

Заходами, спрямованими на охорону природного довкілля у туризмі, є припинення або обмеження використання у виробничих цілях природних ресурсів в межах окремих ділянок території, зокрема у заказниках та національних парках. Важливим чинником охорони довкілля є визначення «пропускної спроможності» природних територій. Для успішного розвитку туризму необхідно дотримуватись вимог неперевищення гранично допустимих навантажень на природне середовище, розраховувати потоки туристів з урахуванням вимог охорони довкілля. Але заповідники чи національні парки існують на обмеженій території. А в туризмі широко розповсюджені такі види туристичної діяльності, які використовують у своїй діяльності історико-культурне надбання (культурно-пізнавальний, діловий чи релігійний види туризму), і організуються у промислово-розвинених районах. Тут постає завдання розвитку екологічної інфраструктури – сукупності видів діяльності та об'єктів з охорони природи та оздоровлення довкілля, зокрема охорони атмосферного повітря.

Імідж і репутація регіону

Імідж регіону можна визначити як відносно стійку сукупність емоційних переживань, раціональних уявлень, що відтворюються в масовій і індивідуальній свідомості, переконань і відчуттів людей, які виникають з приводу особливостей регіону, складаються на основі всієї інформації, отриманої про регіон з різних джерел, а також власного досвіду і вражень. Імідж регіону контролюється адміністрацією, засобами масової інформації, видатними діячами різних сфер суспільства, населенням, як даного регіону, так і населених пунктів, що входять до складу даного регіону.

Репутація регіону – динамічна характеристика життєдіяльності регіону, що формується в суспільстві протягом достатньо тривалого періоду часу. Це цінні переконання, думка у людини на основі отриманої достовірної інформації про регіон. Репутація регіону – це гармонія ефективного використання конкурентних переваг даної території для життя, бізнесу, капіталовкладення, відпочинку, навчання тощо.

Необхідність формування власного іміджу кожного регіону і посилення впізнаваності сприяє залученню додаткової уваги до регіону, дає можливість ефективніше лобювати свої інтереси, покращувати інвестиційний клімат, одержувати додаткові ресурси для розвитку регіональної економіки, інфраструктури.

Висновки

- Згідно класифікації елементів туристичної привабливості території визначальними є саме базові елементи (природні ресурси, культурно-історична спадщина та туристична інфраструктура).
- Додаткові елементи туристичної привабливості території, такі як події ресурси (фестивалі, мистецтво, спорт, фольклор) також відіграють важливу роль – у поєднанні з базовими елементами значно посилюють туристичну привабливість. При цьому маркетинг і брендинг просувають і закріплюють в умах туристів унікальність і переваги території, у тому числі сервісів, які забезпечують кваліфіковані трудові ресурси.
- Наступного рівня туристичної привабливості території можна досягти завдяки підтримці високої якості довкілля в її межах та підвищення іміджу і репутації території.

Розділ 4. Співставлення критеріїв сертифікації ЄКМ із складовим туристичної привабливості території

У розділі 2 цього дослідження було перелічено критерії сертифікації ЄКМ, розділені на 3 категорії:

1. Критерії щодо тематики культурного маршруту.
2. Критерії щодо пріоритетних сфер культурного маршруту.
3. Критерії щодо створення Європейської мережі.

Згідно цих критеріїв у даному розділі буде визначено «зону пересікання» критеріїв сертифікації ЄКМ та компонентів туристичної привабливості території КЄР для того, щоб оцінити культурні ресурси КЄР для визначення потенційного культурного маршруту.

Критерії щодо тематики культурного маршруту

Виходячи із широкого трактування критеріями сертифікації КМЄ тематики культурного маршруту, зокрема:

- тема має репрезентувати європейські цінності і бути спільною для кількох країн Європи;
- тема повинна бути ілюстрацією європейської пам'яті, історії та спадщини і сприяти інтерпретації різноманіття сучасної Європи;
- тема повинна сприяти розвитку туристичних продуктів у партнерстві з туристичними агенціями та операторами, орієнтованих на різну аудиторію, включаючи молодь і школярів,

а також, зважаючи на широку географію території Карпатського євро регіону, багатство і унікальність його культурно-історичної та природної спадщини, розвинутість туристичної галузі та традиційні транскордонні зв'язки сусідніх країн, логічним кроком є огляд зареєстрованих і діючих на сьогодні Європейських Культурних Маршрутів з метою розуміння підходів до визначення тематики цих маршрутів.

Тематика та географія Європейських Культурних Маршрутів

Перший «Культурний Маршрут», який був сертифікований в 1987 році - Шлях Святого Якова. Згідно бази даних [Cultural Routes](#) станом на 01.01.2022 сертифіковано 45 КМЄ, у тому числі - в Україні. Перелік цих маршрутів наведений у [Додатку 1](#). Варто зазначити, що у 2019 році сертифікованих маршрутів було 38, що свідчить про значний інтерес до «Культурних маршрутів» та намагання європейських країн не тільки реалізувати на практиці основні принципи щодо прав людини, культурну демократію, культурне різноманіття та ідентичність, але й розвивати свою економіку через туристичну індустрію. 16 лютого 2029 року Верховна Рада прийняла Закон «Про приєднання України до європейської Розширеної часткової угоди про культурні маршрути», що дає право голосу і впливу на формування наративу, який закладається у ці маршрути.

Тематика кожного із маршрутів унікальна, основна ціль – це демонстрація об'єднання культури і спадщини в єдине ціле та спільно просувати і популяризувати європейську культуру та спадщину, спрямовану на формування спільного культурного простору. Тематика КМЄ дуже широка – від історії до гастрономії, від пам'яток архітектури до індустріальних локацій, від Шляху святого Якова до маршруту імператора Карла V, від маршруту Єврейської спадщини до Шляху Вікінгів чи фінікійців.

Географія маршрутів також достатньо різна – від транснаціональної «VIA REGIA» ([Рисунок 3](#)) до більш локальних, що охоплюють кілька провінцій сусідніх держав. При цьому маршрут може бути безперервним («VIA REGIA») чи складатися з окремих локацій, як наприклад «Європейський маршрут індустріальної спадщини», до якого включені музей під відкритим небом «АрселорМіттал Кривий Ріг», Німецький музей годинників, Музей парової машини у Нідерландах, Австрійський музей паперу тощо.

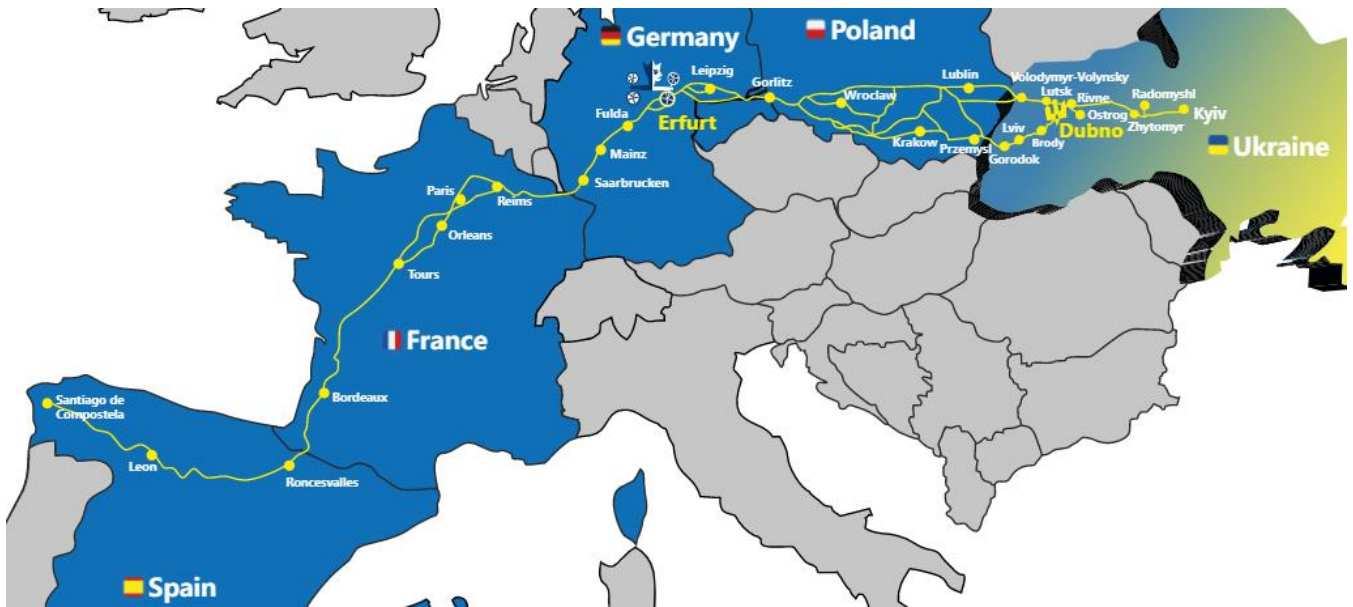

Рисунок 3. Маршрут «VIA REGIA»

Mountain Heritage Route in the Alpine Region (Альпійський шлях)

Проект цього маршруту ще тільки розробляється в рамках Програми Routes4U (спільної програми Ради Європи та Європейської Комісії), яка має на меті сприяти регіональному розвитку за допомогою програми «Культурні маршрути Ради Європи» у чотирьох макрорегіонах ЄС: Адриатичному та Іонічному, Альпійському, Балтійському та Дунайському.

Автори концепції цього маршруту зіштовхнулись з ключовою проблемою – яким чином в одному маршруті поєднати дуже широку географію Альпійського макрорегіону (*Рисунок 4*), який включає в себе територію адміністративно-територіальних одиниць 6-ти держав (Австрія, Італія, Ліхтенштейн, Німеччина, Словенія, Франція), де проживає більше 12 млн. осіб.

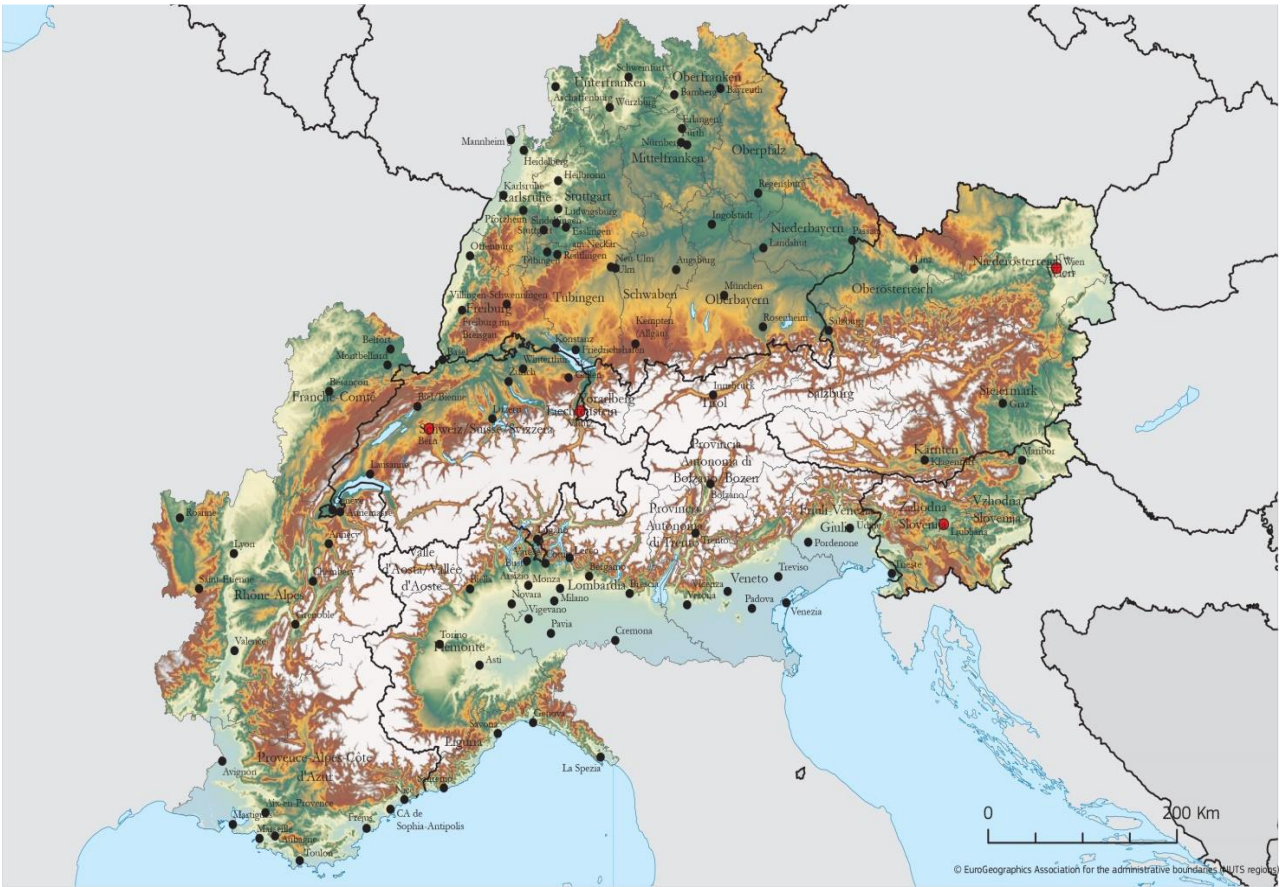

Рисунок 4. Карта Альпійського макрорегіону

Тому було вирішено не визначати монотеми маршруту – вибір якої був би дуже складним, враховуючи безліч можливих тем у альпійському контексті. В основу концепції Альпійського шляху була закладена ідея синтезу культурно-історичної спадщини всього альпійського регіону, яка включала б все різнобарв'я альпійських громад, об'єктів матеріальної та нематеріальної культури, аспекти життя мешканців - мову, традиції, спосіб життя, харчування; знання про економіку, географію, будівлі; сталість гірського життя.

Критерії щодо пріоритетних сфер культурного маршруту

Пріоритетними сферами ЄКМ визначені 5 сфер, а саме:

- *«Співпраця в галузі досліджень та розробок»*. Критерії у цій сфері мають об'єднувати навколо основної теми маршруту різні напрямки знань, передбачати дослідження та міждисциплінарний аналіз як на теоретичному, так і на практичному рівні; демонструвати спільність Європейських культур. Для співпраці можуть бути залучені всі університети, коледжі та незалежні дослідницькі інститути чи історичні товариства. Наукові публікації, семінари, лекції та конференції можуть бути конкретними результатами роботи у цій сфері.

- *«Просування пам'яті, історії та Європейської спадщини»*. Критерії у цій сфері визначають, що культурний маршрут має просувати матеріальну і нематеріальну спадщину, сприяти розумінню їх історичного значення та наголосувати на спільні риси в різних регіонах Європи; враховувати та імплементувати статути, конвенції, рекомендації та діяльність Ради Європи, UNESCO та ICOMOS, що стосуються відновлення спадщини, охорони і поліпшення ландшафту і просторового планування; виявляти та просувати об'єкти європейської спадщини, крім пам'яток та місць, які в цілому орієнтовані на туризм, зокрема в сільських місцевості, а також у промислових районах у процесі

економічної реорганізації; звертати увагу на матеріальну та нематеріальну спадщину етнічних або соціальних меншин у Європі.

- *«Культурно-просвітницькі обміни для молодих європейців».* Критерії у цій сфері наголошують, що культурний маршрут має: включати організацію діяльності з групами молоді, з метою сприяння поглибленому обміну, спрямованому на розвиток концепції європейського громадянства, збагаченого різноманіттям; сприяти подоланню стереотипів шляхом організації обмінів молоді з різних соціальних верств та регіонів Європи; розвивати співпрацю освітніх інституцій різних рівнів.

- *«Сучасна культурно-мистецька практика».* Критерії у цій сфері визначають, що культурні маршрути: розвивають мультидисциплінарну та міжкультурну дискусію та обміни країн Європи; стимулюють проекти, які вивчають зв'язки між спадщиною та сучасною культурою; формують мережі між професіоналами та непрофесіоналами, з особливою увагою до молоді.

- *«Культурний туризм та сталий культурний розвиток».* Критерії у цій сфері сфокусовані на активному залученні ЗМІ для підвищення обізнаності про культурні цілі маршруту; сприянні діалогу між урбаністичною та сільською культурами, між регіонами на півдні та півночі, сході та заході Європи, а також між розвиненими та бідними регіонами; заохочення діалогу та порозуміння між місцевими та іммігрантськими культурами; підвищення обізнаності громадськості та привернення уваги органів влади на необхідність захисту спадщини як частини сталого розвитку території, з метою сприяння розвитку якісного туризму; встановлення партнерських відносин з державними та приватними організаціями, що працюють у сфері туризму, з метою розробки туристичних продуктів.

Співставлення пріоритетних сфер культурного маршруту із складовим туристичної привабливості території

Таблиця 3 представляє співставлення пріоритетних сфер культурного маршруту та елементів туристичної привабливості території.

Таблиця 3

Елементи туристичної привабливості території	Пріоритетні сфери Культурного Маршруту Європи				
	Співпраця в галузі досліджень та розробок	Промування пам'яті, історії та Європейської спадщини	Культурно-просвітницькі обміни для молодих європейців	Сучасна культурно-мистецька практика	Культурний туризм та сталий культурний розвиток
Базові складові					
Природні ресурси	x	x	x	x	X
Культурно-історична спадщина	X	X	X	X	X
Туристична інфраструктура	-	-	-	-	-
Додаткові складові					
Подієві ресурси	x	x	X	x	X
Маркетинг і брендинг	-	X	-	-	X

Трудові ресурси	-	-	-	-	-
Середовище					
Якість довкілля	-	-	-	-	X
Імідж і репутація регіону (економічна привабливість, підтримка влади, безпека)	-	x	-	-	X

Примітка: «X» - сильний зв'язок, «x» - опосередкований зв'язок, «-» - відсутність зв'язку.

Як видно із таблиці ключовими елементами «зони пересікання» пріоритетних сфер ЄКМ та елементів туристичної привабливості території є: культурно-історична спадщина, подієві ресурси та природні ресурси. До окремих пріоритетних сфер ЄКМ можна віднести такі елементи туристичної привабливості територій як маркетинг і брендинг, якість довкілля та імідж і репутацію регіону.

У свою чергу, такі елементи туристичної привабливості територій як туристична інфраструктура, трудові ресурси, які є серед ключових факторів розвитку туризму в регіонах, не стосуються пріоритетних сфер ЄКМ.

Критерії щодо створення Європейської мережі

Критерії створення Європейської мережі КМЕ вимагають утворювати міжгалузеві мережі, розташовані в декількох країнах-учасницях Ради Європи. Такі мережі повинні:

- мати концептуальні рамки, що сприяють дослідженням, які були проведені з обраної теми та узгоджені з різними партнерами мережі;
- залучати декілька держав-членів Ради Європи крізь весь або частину свого маршруту;
- планувати залучити якомога більше держав-учасниць Європейської культурної конвенції, а також, де це доречно, інших держав;
- гарантувати фінансове та організаційне забезпечення запропонованих проектів;
- мати правовий статус як асоціація чи федерація асоціацій;
- діяти демократично.

Ці мережі також повинні:

- пропонувати комплексну програму розвитку маршруту та визначити її цілі, методи, партнерів, країн-учасниць (поточних та потенційних), сфери діяльності та стратегію загального розвитку програми у середньо- та довгостроковій перспективі;
- визначити в різних країнах-учасницях Ради Європи основних потенційних партнерів маршруту;
- надати детальну інформацію про фінансування та операційний план маршруту.

Партнери мережі можуть знаходитися в різних секторах та сферах діяльності: вони можуть бути представниками політики та уряду, приватних компаній, навчальних закладів, туристичних організацій, асоціацій, неурядових організацій тощо.

Основні висновки

- Тематика культурного маршруту є одним із ключових критеріїв сертифікації. Тематика вже сертифікованих КМЕ є дуже широкою і водночас унікальною для кожного маршруту. Водночас, тематика КМЕ може торкатися як однієї теми (монотеми), так і включати широке коло тем, характерних для регіону. Підходи, використані для вибору теми ще не сертифікованого КМЕ «Альпійський шлях» можуть послужити добрим орієнтиром для потенційного культурного маршруту КЕР.
- Географія КМЕ також достатньо різна – від транснаціональних «VIA REGIA» чи «Шлях святого Якова», (Camino de Santiago) до більш локальних, що охоплюють кілька провінцій сусідніх держав. При цьому маршрут може бути безперервним («VIA REGIA») чи складатися з окремих локацій («Європейський маршрут індустріальної спадщини»).

- З позицій відповідності елементів туристичної привабливості території критеріям сертифікації Культурних Маршрутів Європи (КМЕ) ключовими є такі елементи як: культурно-історична спадщина, подієві ресурси та маркетинг і брендинг (в частині просування культурних продуктів у контексті європейських цінностей).
- Також важливими елементами туристичної привабливості з позицій вимог сертифікації можна назвати природні ресурси, які в поєднанні із елементами культурної спадщини сприяють комплексному розумінню спадщини, охорони і поліпшення ландшафтів.
- Критеріями сертифікації КМЕ опосередковано враховуються такі елементи, які є ключовими для туристичної привабливості території, а саме: туристична інфраструктура, трудові ресурси, якість довкілля та імідж (безпека) території.
- У свою чергу туристична привабливість території, яка служить основою для розвитку туризму в регіонах, дуже опосередковано торкається таких ключових сфер КМЕ як: культурно-просвітницькі обміни молоді; дослідження та розробки основних європейських тем по різних напрямках знань; мережування навколо маршрутів різногалузевих інституцій. Саме тому, в подальшому, на ці елементи необхідно звернути особливу увагу про підготовці потенційного культурного маршруту для сертифікації.
- Принциповим питанням для української сторони є необхідність при створенні культурного маршруту виступати в партнерстві принаймні із двома сусідніми країнами – членами Ради Європи, розташованими на території Карпат.

Розділ 5. Культурні ресурси території Карпатського євро регіону

Співставлення критеріїв сертифікації Культурних Маршрутів Європи із елементами туристичної привабливості території, представлене у попередньому розділі, зокрема щодо пріоритетних сфер культурного маршруту, дає лише загальне уявлення про ступінь взаємозв'язків між ними. Вищеописане порівняння також дозволяє виділити в елементах туристичної привабливості території ті, на які варто звернути особливу увагу при визначенні оптимального культурного маршруту на території Карпатського євро регіону. Нижче наводиться більш глибокий аналіз кожного із елементів туристичної привабливості території Карпатського євро регіону.

Матеріальна культурно-історична спадщина

Як вже зазначалось вище, під «матеріальною культурною спадщиною» розуміються: пам'ятки, ансамблі, визначні місця, а також: вміст бібліотек, музеїв, архівів; архітектурні будівлі (церкви, монастирі, замки, палаци) та інші культурні та архітектурні пам'ятники.

Пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО

До [Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО](#) входять сім українських культурних та природних пам'яток:

1. "Київ: Собор Святої Софії і прилеглі монастирські споруди, Києво-Печерська Лавра" (1990 р.)
2. "Ансамбль історичного центру м. Львів" (1998 р.)
3. Транскордонний об'єкт науково-культурної спадщини "Дуга Струве" (геодезичні пункти Баранівка, Катеринівка, Старонекрасівка, Фельштин, 2007 р.) об'єднує 10 країн: Білорусь, Естонія, Латвія, Литва, Молдова, Норвегія, Росія, Фінляндія, Швеція та Україна.
4. "Резиденція Буковинських та Далматинських митрополитів" (нині будинок Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, 2011 р.)
5. "Дерев'яні церкви Карпатського регіону України і Польщі" (українсько-польська номінація, 2013 р.)
6. "Стародавнє місто Херсонес Таврійський та його хора" (2013 р.)
7. "Букові праліси і давні ліси Карпат та інших регіонів Європи" (2007 р.)

Серед цього списку 4 пам'ятки (№№ 2,4,5,7) розташовані на території Карпатського єврорегіону, із яких "Ансамбль історичного центру м. Львів", "Резиденція Буковинських та Далматинських митрополитів" та "Дерев'яні церкви Карпатського регіону України і Польщі" належать до категорії «матеріальна культурно-історична спадщина». Також до [Попереднього списку](#) (перелік важливих культурних і природних об'єктів, що пропонуються включити до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО) Уряд України у 2021 році запропонував внести 17 об'єктів, серед яких відсутні пам'ятки, розташовані на території Карпатського єврорегіону.

Коротка інформація про пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО Карпатського єврорегіону наведена у [Додатку 2](#).

Також до Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО входить 8 культурних та природних пам'яток у Словаччині, 17 – у Польщі, 8 – в Угорщині, Румунії – 9 (Детальний перелік наведено у [Додатку 2.1](#)). Із 42 пам'яток, 9 розташовані на території Карпатського єврорегіону, а саме:

1. Церкви Молдови – повіт Сучава, Румунія.
2. Стародавні та споконвічні букові ліси Карпат та інших регіонів Європи - повіт Сучава, Румунія, Підкарпатське воєводство, Польща, Кошицький та Пряшівський краї, Словаччина.
3. Національний парк Хортобадь – Пуста – медьє Гайду-Бігар, Угорщина.
4. Історико-культурний ландшафт Токайського винного регіону – медьє Боршод-Абауй-Земплен, Угорщина.
5. Печери Аггтелекського карсту та Словацького карсту – медьє Боршод-Абауй-Земплен, Угорщина.
6. Бардейовський міський заповідник – Пряшівський край, Словаччина.
7. Левоча, Спішський Град і пов'язані з ним пам'ятки культури – Пряшівський край, Словаччина.
8. Дерев'яні церкви словацької частини Карпатського краю - Пряшівський край, Словаччина.
9. Дерев'яні церкви Південної Малопольщі - Підкарпатське воєводство, Польща.

Пам'ятки національного значення

Аналіз державного реєстру нерухомих пам'яток України засвідчив, що на території українських Карпат (4 області Західної України – Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська та Чернівецька) розташовується 148 пам'яток національного значення, а саме:

- Львівська область – 45 пам'яток, у тому числі – 23 пам'ятки у м. Львові;
- Івано-Франківська область - 31 пам'ятка;
- Закарпатська область – 54 пам'ятки;
- Чернівецька область - 18 пам'яток.

У порівнянні з іншими регіонами України саме тут сконцентровані такі пам'ятки як:

- історичні об'єкти, зокрема будинки, споруди, їх комплекси (ансамблі) та визначні місця, пов'язані з важливими історичними подіями, з життям та діяльністю відомих осіб, культурою та побутом народів;
- об'єкти архітектури - будівлі, архітектурні споруди, що повністю або частково збереглися в автентичному стані і характеризуються відзнаками певної культури, епохи, певних стилів, традицій, будівельних технологій або є творами відомих авторів;
- об'єкти монументального мистецтва - твори образотворчого мистецтва;
- об'єкти садово-паркового мистецтва.

Серед означених категорій найбільш питома вага припадає на *пам'ятки архітектури, особливо сакральної архітектури*. Перелік та інформація щодо пам'яток національного значення українських Карпат наведена у [Додатку 3](#).

Польща

Пам'ятка історії - у Польщі одна з чотирьох форм охорони пам'яток культурної спадщини разом з Реєстром пам'яток, Парком культури та пам'ятником, встановленим згідно з генеральним планом окремого населеного пункту. Об'єкти, що відносяться до пам'яток історії, є в реєстрі пам'яток, який веде Інститут національної спадщини, і підлягають охороні. Підставою для занесення об'єкта до списку пам'яток історії є подання президента Польщі. На сьогодні у Польщі налічується 53 пам'ятки історії, із них у Підкарпатському воєводстві розташовані:

- Ланьцутський замок.
- Костьол і Монастир о. Бернардинів, Лежайськ.

Реєстр пам'яток складається із трьох частин – рухомі пам'ятки, нерухомі пам'ятки та археологічні пам'ятки. У Підкарпатському воєводстві налічується 5249 нерухомих пам'яток (всього у Польщі близько 42 тисяч) і 479 археологічних пам'яток.

Румунія

У Румунії налічується 29,5 тисяч історичних пам'яток. Із них у межах Карпатського єврорегіону 3637:

Повіт Біхор – 435 пам'яток,
Повіт Селаж – 544 пам'ятки,
Повіт Сату-Маре – 310 пам'яток,
Повіт Марамуреш – 582 пам'ятки,
Повіт Харгіта – 740 пам'яток,
Повіт Сучава – 517 пам'яток,
Повіт Ботошан – 509 пам'яток.

Словаччина

У Словаччині налічується понад 12,5 тисяч нерухомих пам'яток. Представлення нерухомих пам'яток за видами:

- Пам'ятки архітектури 7,515.
- Пам'ятки народної архітектури 1,821.
- Пам'ятки історії 1397.
- Пам'ятники історичних поселень 333.
- Археологічні пам'ятки 340.
- Технічні пам'ятки 451.
- Пам'ятники мистецтва 818.
- Разом 12675.

Із них 16% перебувають у державній власності, 24% - у муніципальній, 23% - належать церквам, 8% - юридичним особам, 29% - фізичним особам.

Загалом у національній реєстр внесено понад 17 тисяч нерухомих пам'яткових об'єктів, із них 4199 – у Кошицькому краї, 2062 – у Прешовському краї.

Угорщина

В Угорщині налічується близько 15 тисяч нерухомих пам'яток, що перебувають під охороною. Із них у межах Карпатського єврорегіону 1967 пам'яток:

- Медьє Боршод-Абауй-Земплен – 704 пам'ятки.
- Медьє Гайду-Бігар 229 пам'яток.
- Медьє Гевеш 466 пам'яток.
- Медьє Яс-Надькун-Сольнок 208 пам'яток.
- Медьє Саболч-Сатмар-Берег 360 пам'яток.

Історичні ареали історичних населених місць

Законом України «Про охорону культурної спадщини» дано визначення історичного ареалу населеного місця – як частини населеного місця, що зберегла старовинний вигляд, розпланування та форму забудови, типової для певних культур або періодів розвитку. Історичні ареали визначаються тільки в населених місцях, що занесені до Списку історичних населених місць України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України. Серед 163 ареалів, занесених до цього переліку, 45 населених місць відносяться до Карпатського регіону.

Характерною особливістю цих ареалів є те, що вони достатньо добре зберегли історичне розпланування, мають пам'ятки архітектури і містобудування національного і місцевого значення, що значною мірою потребують реставраційного втручання і знаходяться у невизначеній оточуючій забудові, яку формують одиничні збережені історичні значні і рядові будівлі та переважно сучасні, і в багатьох випадках малоцінні, дисгармонуючі.

Тому актуальною проблемою є вирішення одночасно питань збереження і відновлення об'єктів культурної спадщини, підвищення їх цінності та якості їх оточення, гармонійного поєднання автентичного і сучасного в забудові історичних центрів.

Перелік історичних ареалів населених місць Карпатського євро регіону наведено у *Додатку 4*.

Пам'ятки місцевого значення

Аналіз державного реєстру нерухомих пам'яток України засвідчив, що на території українських Карпат розташовується 2740 пам'яток місцевого значення, а саме:

- Львівська область – 1950 пам'яток, у тому числі – 1861 пам'ятки у м. Львові;
- Івано-Франківська область - 49 пам'яток;
- Закарпатська область – 44 пам'ятки;
- Чернівецька область – 697 пам'яток.

Характерним для Львівської і Чернівецької областей є той факт, що основна кількість пам'яток місцевого значення розташовані на територіях міст Львів (95% від загальної кількості пам'яток в області) та Чернівці (72%). Окрім м. Львова, найбільшими ареалами пам'яток у Львівській області є міста Белз, Дрогобич, Буськ. В основному це пам'ятки архітектури - житлові та публічні будинки, сакральні споруди та комплекси, вілли, а також - пам'ятки історії, монументального мистецтва, археології. На Івано-Франківщині більшість пам'яток сконцентровані на території Національного заповідника «Давній Галич» (с. Кринос та м. Галич), які представляють собою комплекс пам'яток історії та культури стародавнього Галича та Галицько-Волинської держави XII-XIII ст. Для Закарпаття характерним є те, що пам'ятки в основному складають сакральні споруди у сільських населених пунктах.

Музеї

В Україні нараховується близько п'яти тисяч різноманітних музеїв. За роки після відновлення незалежності кількість музеїв збільшилось більше, ніж удвічі. За своїм профілем музеї поділяються на природничі, історичні (загальноісторичні, військово-історичні, історії релігії, історико-побутові, археологічні, етнографічні), літературні, художні (образотворчого, декоративно-прикладного, народного, сучасного мистецтва), мистецькі (театральні, музичні, музеї кіно), науково-технічні, комплексні (краєзнавчі, екомuzeї), галузеві тощо.

Музею, що є у державній чи комунальній власності, який має музейні колекції загальнодержавного значення, набув міжнародного визнання і є провідним культурно-освітнім та науково-дослідним закладом у відповідних профільних групах музейної мережі України, у встановленому законодавством порядку може бути надано статус національного музею України.

Впродвж останніх років відкрилися тисячі приватних музеїв. Особливо багато приватних музеїв у Карпатах, в місцях туристичного паломництва. Музеї відкриті в приватних хатах на базі власної колекції, наприклад Музей гуцульського побуту, етнографії та музичних інструментів Романа Кумлика (сmt. Верховина).

В контексті туристичної привабливості територій особливо цікавими є наступні категорії музеїв.

Музеї-заповідники – музеї комплексного типу просто неба, що володіють особливою цінністю й отримали статус заповідників згідно з постановами урядових органів країни. Вони створюються шляхом музеєфікації винятково цінних територій, ансамблів, комплексів і окремих пам'яток історії, культури чи природи. Для музеїв-заповідників характерні такі форми культурно-освітньої діяльності, як музейні свята (зокрема, фольклорні, пов'язані зі святкуванням традиційного народного календарного циклу, та музичні), воєнно-історичні реконструкції, майстер-класи народних промислів, екостежки, дитячі археологічні табори тощо.

Замки-музеї та палаци-музеї – це поширені види ансамблевих музеїв, що створюються шляхом музеєфікації фортифікаційного, стильово-архітектурного, інтер'єрного, ландшафтного та археологічного комплексу замків чи палаців. Нині замки й палаци-музеї – це комерційно найуспішніші й найпопулярніші об'єкти як внутрішнього, так і міжнародного туризму. Однак, більшість з них перебувають у вкрай занедбаному стані й проблема їхньої музеєфікації залишається гостро актуальною.

Музеї-садиби – це найпоширеніший вид ансамблевих музеїв України. У середині садиби відтворюється обстановка житлового будинку і створюються історико-біографічні експозиції, що знайомлять відвідувачів із життям та творчістю видатної особистості, яка тут колись жила. Прагнення представити садибу в її цілісності ставить перед музейними працівниками завдання: відновити сад, подвір'я, надвірні прибудови, малі архітектурні форми та ін. Нерідко до складу території музею-садиби включаються прилеглі природні ландшафти, історично пов'язані із цією садибою.

Музеї-монастирі. У музеї-монастирі головними об'єктами збереження й експонування є матеріальна і духовна спадщина монастиря, а також представлена у збірках музею і зв'язана з діяльністю цього монастиря палітра рухомих і нерухомих пам'яток історико-культурної спадщини. Сьогодні як об'єкт музеєфікації розглядається не лише ансамбль монастиря, але й саме історико-культурне середовище та історичні форми людської діяльності. Тому стосунки між музейною адміністрацією та Церквою (чернечою спільнотою) повинні ґрунтуватися на принципах взаємодоповнюючого співіснування. Таке співіснування на основі взаємних інтересів збереження історико-культурної цінності пам'яток допускає часткове повернення окремим об'єктам їхніх споконвічних функцій, що не суперечать вимогам схоронності спадщини.

Музеї-храми. Цей вид музеїв почав з'являтися в умовах поширення масового фізичного нищення комуністами церков. Для того щоб врятувати від руйнації найвидатніші храми, освічені діячі того часу робили все можливе, відстоюючи тезу про організацію у храмах музеїв історії та "наукового" атеїзму. З 1990 р. триває зворотний процес повернення Церкві храмів – переведення із них музейних експозицій та фондів в інші приміщення. Музей-храм визнається прогресивною формою збереження національної сакральної-мистецької спадщини.

Характер експозиції в музеї-храмі визначається ступенем схоронності пам'ятки. При низькому рівні схоронності проводяться часткові реставраційні роботи, спрямовані на часткове відтворення автентичних рис інтер'єру, на доповнення до них створюється типологічна експозиція храмового інтер'єру визначеної історичної епохи. У повністю відбудованих музеях-храмах максимально зберігаються риси справжнього інтер'єру, що доповнюється інсталяціями меморіальних пам'яток та інформацією про історію храму, його художні особливості, етапи реставрації тощо.

Статус музеїв-храмів в Україні набувають більшість дерев'яних церков XVII –XIX ст. Як вже зазначалось вище, до 7-ми пам'яток всесвітньої спадщини ЮНЕСКО в Україні входить пам'ятка «Дерев'яні церкви Карпатського регіону України і Польщі».

Музеї-кладовища. У музеї-кладовищі головними об'єктами збереження й експонування є меморіальні погребальні ансамблі як місце успіння визначних суспільних діячів минулого та як високохудожні пам'ятки мистецтва. Серед визначних українських музеїв цього типу Личаківський цвинтар у Львові.

Музеї-майстерні – це спільна назва двох подібних за змістом і принципами музеєфікації підвидів ансамблевих музеїв: персоніфікованих музеїв-майстерень видатних митців; типологічних музеїв-

майстерень людських ремесл. У меморіальному музеї-майстерні зберігаються та експонуються доробки митця, його незакінчені роботи, створюються історико-біографічні експозиції. Взірцем меморіального музею-майстерні в Україні є Музей Івана Георга Пінзеля у Львові, де зібрано унікальні барокові дерев'яні скульптурні шедеври цього всесвітньо відомого українського майстра XVIII ст.

Типологічний музей-майстерня створюється шляхом об'єднання музею та ремісничої майстерні й відтворення робочої обстановки, стародавніх верстатів, механізмів і технологій народних промислів: гончарства, ткацтва, ковальства, різьблення по дереву, лозоплетіння, вишивки, писанкарства, виготовлення іграшки тощо. Нерідко це так звані живі музеї – особистість народного майстра, який займається улюбленим ремеслом, представляє головний інтерес для туристів і виступає як чільний експозиційний об'єкт музеєфікованого ансамблю майстерні. В українських музеях-майстернях народних ремесл туристи зазвичай мають можливість пізнавати сам процес творчої праці майстра, виготовити виріб своїми руками (або взяти активну участь у його створенні), також, як правило, вироби народних умільців у таких майстернях не лише експонуються, а й продаються туристам.

Характерні атракційні музеї-майстерні народних промислів діють у Закарпатті: Кузня-музей «Гамора» в с. Лисичевому Хустського району, Музей ткацтва у с. Великі Береги Берегівського району.

Музеї-кав'ярні (паби, трактири, корчми, винні підвали та ін.) – це дуже поширений у країнах Європи вид ансамблевих музеїв, створених шляхом часткової музеєфікації історичного дизайнерсько-побутового середовища та його старожитньо-меморіальних елементів з метою відтворення та збереження традиційного ансамблю й самої атмосфери «старих добрих часів». Експозиція цих музеїв покликана розкривати історико-культурну цінність того чи іншого закладу як пам'ятки історії й діючої туристичної атракції. Характерним прикладом такого є музей-корчма «Гражда» у Трускавці.

У музеї-кав'ярні чи пабі головним об'єктом збереження й експонування є ексклюзивна старожитня атмосфера сервісу. За кордоном такі музеї є одними з найпопулярніших місць для туристів. В Україні музеї цього виду тягнуть до її західних областей, де непоодинокі збереглися традиції гостьового сервісу періоду кінця XIX – першої половини XX ст. (епоха Австро-Угорської імперії, чехословацького та польського врядування). Оригінальні ансамблеві музеї-кав'ярні мають здатність «виникати» і без будь-яких історико-матеріальних передумов. Переконливий приклад організації такого принципово нового музею-атракції – Музей гумору «Деца у нотаря» в Ужгороді.

У Додатку 5 наведений перелік скансенів Карпатського регіону.

Важливо зазначити, що одним із шляхів ефективної модернізації музеїв є застосування інноваційних форм роботи музеїв, що зможуть зацікавити та привабити нових відвідувачів, а також поєднання зусиль музейної і туристичної галузей, що дозволить не лише популяризувати музеї серед населення, а й залучити нові фінансові надходження. Зокрема, варто згадати таке явище як музейний туризм, специфіка якого полягає в ефективному використанні туристичного потенціалу музеїв і територій, які до них прилягають, з метою пропаганди національного надбання та сприяння входження України у європейський музейний простір.

Польща

Державний реєстр музеїв – список музеїв, які визнані польським Міністерством культури та національної спадщини Польщі як такі, що мають важливе культурне та національне значення, що відповідають певним критеріям музейних стандартів або національних заслуг. Наразі до Державного реєстру внесено 123 музеї. З них у Карпатському євро регіоні (Підкарпатське воєводство) розташовані:

- Музей народної культури у Кольбушеві.
- Національний музей перемишльської землі, м. Перемишль.
- Музей народної архітектури у Санюку.
- Краєзнавчий музей у Стальовій Волі.
- Підкарпатський музей, м. Кросно.
- Ланьцутський замок, м. Ланьцут.
- Жешувський краєзнавчий музей.

За даними статистичного порталу Statista у Польщі налічується 1233 музеї. У Підкарпатському воєводстві розташовано 27 регіональних музеїв. Поряд з музеями, що фінансуються з бюджету держави або воєводства, є також

- повітові музеї,
- гмінні музеї,
- громадські музеї,
- приватні музеї,
- церковні музеї.

Словаччина

За даними порталу Museum.SK у Словаччині налічується 166 музеїв. З них у Прешовському краї 23 музеї, у Кошицькому краї 14 музеїв. У [Додатку 5.1](#) наведений перелік музеїв Прешовського і Кошицького країв.

Румунія

Онлайн-база даних музеїв Румунії налічує 1043 музеї. Із них можна виокремити найбільш відомі, розташовані у Карпатському євро регіоні:

Повіт Біхор – 4 музеї,
Повіт Селаж – 2 музеї,
Повіт Сату-Маре – 5 музеїв,
Повіт Марамуреш – 4 музеї,
Повіт Харгіта – 11 музеїв,
Повіт Сучава – 27 музеїв,
Повіт Ботошан – 3 музеї.

Детальний перелік музеїв Карпатського євро регіону у Румунії наведено у [Додатку 5.2](#).

Угорщина

За даними статистичного порталу Statista в Угорщині налічується 810 музеїв. Із них у межах Карпатського євро регіону розташований 61 музей (Детальний перелік наведено у [Додатку 5.3](#))

У [Додатку 5.4](#) наведено перелік музеїв-скансенів у Польщі, Словаччині, Румунії, Угорщині, розташованих у межах Карпатського євро регіону.

Нематеріальна культурно-історична спадщина

Як вже зазначалось вище у Конвенції ЮНЕСКО термін «нематеріальна культурна спадщина» означає ті звичаї, форми показу та вираження, знання та навички, а також пов'язані з ними інструменти, предмети, артефакти й культурні простори, які визнані спільнотами, групами й у деяких випадках окремими особами як частина їхньої культурної спадщини. Ця нематеріальна культурна спадщина, що передається від покоління до покоління і постійно відтворюється.

У методичній розробці [«Нематеріальна культурна спадщина України»](#) Українського центру культурних досліджень подано детальний опис основних сфер нематеріальної культурно-історичної спадщини (НКС) у значенні Конвенції ЮНЕСКО та алгоритм легалізації НКС у Національному переліку, який почався формуватися у 2012 році, а офіційно узаконено Наказом Міністерства культури України «Про затвердження Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України» у 2018 році. Нові елементи НКС України включаються до Національного переліку на підставі рекомендацій Експертної ради з питань нематеріальної культурної спадщини, яка діє при Міністерстві культури та інформаційної політики України.

Станом на 01.09.2020 р. до Національного переліку включено 26 елементів НКС. Із цього переліку на території Карпатського євро регіону зареєстровано 5 елементів – [«Традиція Косівської мальованої кераміки»](#), [«Традиція гуцульської писанки»](#), «Гуцульська коляда та плеси Верховинського району Івано-

Франківської області», «Звичай виконувати танець Аркан з Ковалівкою в Печеніжинській територіальній громаді», «Карпатське ліжникарство». Їх короткий опис наведений у [Додатку 6](#).

Важливо також відзначити, що для забезпечення більшої наочності нематеріальної культурної спадщини, сприяння поглибленню усвідомлення її значення та заохочення діалогу на основі поваги до культурного різноманіття складається, оновлюється та публікується [Репрезентативний список нематеріальної культурної спадщини людства](#) (Lists of Intangible Cultural Heritage) та Реєстр належних практик захисту (Register of good safeguarding practices). На кінець 2019 року до списку включено 549 елементів нематеріальної культурної спадщини 127 країн, у тому числі із України - *Традиція косівської розписної кераміки*; Петриківський декоративний живопис як феномен української орнаментальної народної творчості; Козацькі пісні Дніпропетровщини; Орнек. Також до списку включено практики:

Польща

1. Соколине полювання, жива спадщина людства.
2. Традиція квіткових килимів для процесії Тіла Христового.
3. Культура бджільництва дерев.
4. Традиція вертепу (шопки) у Кракові.

Словаччина

1. Соколине полювання, жива спадщина людства.
2. Blaudruck/Modrotisk/Kétfestés/Modrotlač, друк та фарбування тканин за допомогою індиго.
3. Дротарство, ремесло та мистецтво.
4. Багатоголосний спів Хорехронії.
5. Ляльковий театр у Словаччині та Чехії.
6. Культура волинки.
7. Музика Терхової.
8. Фуджара та її музика.

Румунія

1. Культурні обряди, пов'язані з 1 березня.
2. Традиційне виготовлення килимів у Румунії та Республіці Молдова.
3. Хлопчачі танці в Румунії.
4. Майстерність кераміки Хорезу.
5. Чоловіча група Colindat, різдвяний ритуал.
6. Дойна (ліричний, урочистий поспів імпровізований і спонтанний).
7. Ритуал Калуш.

Угорщина

1. Соколине полювання, жива спадщина людства.
2. Blaudruck/Modrotisk/Kétfestés/Modrotlač, друк та фарбування тканин за допомогою індиго.
3. Охорона народної музичної спадщини концепцією Кодай.
4. Народне мистецтво Матьо, вишивка традиційної громади.
5. Метод Танчаза: угорська модель передачі нематеріальної культурної спадщини.
6. Урочистості в Бусі в Мохачі: масковий звичай карнавалу кінця зими.

Також в регіонах створюються місцеві переліки елементів НКС, елементи яких мають перспективу бути включеними до Національного реєстру. Серед більше як 160 елементів НКС регіонального і місцевого значення більше 27 елементів зафіксовано на території Карпатського регіону, опис яких наведений у [Додатку 7](#). На базі цих осередків НКС, як правило проводяться фестивалі, як наприклад фестиваль «Яворівська забавка» (Львівська область), мета якого – відродження, збереження й розвиток українських народних традицій з виготовлення забавок, популяризація традиційних народних ремесл.

Міністерство культури та інформаційної політики України всіляко намагається підтримати процес збереження та охорони нематеріальної культурної спадщини, зокрема через присудження щорічних премій, які присуджуються фольклористам, етнографам, дослідникам, науковцям, збирачам-ентузіастам, фольклорним колективам, солістам (вокалістам, інструменталістам та танцюристам), майстрам-викладачам та керівникам дитячих творчих шкіл народних художніх промислів, які своєю діяльністю сприяють виявленню, фіксації, збереженню та популяризації етнокультурної спадщини та регіональних особливостей українського народу.

Подієві ресурси

Основні види подієвих ресурсів були представлені у *Таблиці 2* розділу 2 цього дослідження. Даний вид ресурсів не підлягає традиційному кількісному вимірюванню. Можна говорити лише про міру впливу подієвих ресурсів на створення туристичної привабливості території, формування туристичних потоків, яка насамперед залежить від реклами події та піар-акцій навколо неї. Це вказує на те, що «подія», яка використовується у туризмі величезною мірою залежить від суспільних вподобань, від моди й уяви про престижність заходу. Велике значення має постійність і періодичність проведення заходів.

В Україні поступово формується культура відродження, створення, накопичення і використання подієвих ресурсів. Аналіз єдиного Календаря туристичних подій України, створеного у 2016 році, продемонстрував значну невідповідність його інформації даним обласних туристичних сайтів. Тим не менше було виявлено основні напрями, які мають значний потенціал для розвитку подієвого туризму, зокрема – етно-культурні фестивалі, ярмарки і виставки, гастрономічні фестивалі тощо. Подієві ресурси враховуються при формуванні регіональних та місцевих стратегій як важливі чинники розвитку туризму та соціально-економічного розвитку територій.

При цьому безумовними лідерами серед видів подієвих туристських ресурсів на території Карпатського євро регіону є етнокультурні фестивалі. Це пов'язано із всезростаючою потребою народу у відчутті особистісної приналежності до конкретної історичної спільноти, утвердженні у власній етнічній самоідентифікації, віднайденні ціннісних засад самотворчості, що є альтернативними по відношенню до нав'язуваних масовою поп-культурою. Серед культурних запитів сучасного українця – інтерес до національної спадщини, духовне відродження, засноване на традиційних цінностях.

Сучасні етнофестивалі можна умовно поділити на три групи. До першої належать заходи, що відбуваються у формі демонстрування духовно-матеріальних традицій народу у його локальному історико-етнографічному зрізі. Наприклад, Міжнародний гуцульський фестиваль, Міжнародні бойківські фестини, «Бойківська ватра», «Лемківська ватра», «Коломийка», «На Синевир трембіти кличуть», «Гуцульська бриндзя». До другої можна віднести історичні реконструкції автентичних звичаїв і свят народу. Наприклад, «Проводи тваринників на полонини», «Обжинки», святкування Різдва чи Купайла. І, нарешті, до третьої групи належать фестивалі, що поєднують у собі презентації автентичної і сучасної культури етнічної спільноти або декількох спільнот. Наприклад «Букова віть» у Чернівцях.

За формами організації етнофестивалі можна розділити на фестивалі-ярмарки, презентації народних ремесл і промислів, концерти, фольклорні свята, релігійно-обрядові фестини, фестивалі-змагання, майстер-класи народних мистецтв, історичні реконструкції давньої культури, фестивалі-видовища, професійні свята, фестивалі автентичної культури, дегустації національної кухні, національно-патріотичні дійства, народні гуляння тощо.

За місцем проведення діють два типи етнофестивалів: що мають постійну локацію і так звані «мандрівні», що кожного фестивального року проводяться в іншому місті країни, як от Міжнародний гуцульський фестиваль і Міжнародний етнофестиваль «Країна мрій». Місце проведення фестивалів першого типу зазвичай прив'язане до якогось туристичного ресурсу чи об'єкту, наприклад, місця народження видатних українців тощо. Більшість з цих заходів присвячені певному роду занять, обряду або навіть продукту і, як правило, відбуваються в традиційний час – відповідно до визначних подій в житті громади. Зазвичай ці етнофестивалі проводяться у просторі міст, формуючи національну компоненту міської культури, наприклад «Маланка-фест» (м. Чернівці), «Берегфест» (м. Берегове), «День

св. Мартина» (м. Мукачево), «Карпатія» (м. Львів), «Карпатський вернісаж» (м. Івано-Франківськ), Всесвітні бойківські фестини «З чистих джерел» (м. Турка), «Петрівський ярмарок» (м. Чернівці) та інші.

Останнім часом зросла кількість етнофестивалів, що проводяться на території скансенів – етнографічних архітектурно-ландшафтних комплексів під відкритим небом з міні-музеями в окремих будівлях. Сьогодні скансени є унікальними новітніми культурно-освітніми закладами, що характеризуються поліфункціональністю. Створені на ґрунті музеєфікації репрезентативних фрагментів етноландшафтного середовища і об'єктів архітектурної спадщини, вони не просто працюють в режимі збереження і експонування архітектури та предметів побуту того чи іншого історико-етнографічного регіону, а й майстернею продукування нових форм і форматів популяризації культури та історії народу. Саме втіленням такої тенденції і є етнографічні фестивалі на території скансенів. Вони відрізняються поліфункціональністю, політематичністю, прагненням представити в одному форумі народну культуру в усьому багатстві її складових, що обумовлює масштабність, потужний емоційно-духовний та просвітницький потенціал цих заходів.

Важливо відзначити, що значна частина фестивалів є міжнародними – їх учасниками є етнічні групи, які проживають у різних країнах. Так, Гуцульський фестиваль – один з найбільших, найдавніших та найвідоміших фестивалів в Україні, який проводиться в різних містах Гуцульщини. Перший гуцульський фестиваль відбувся у Верховині в 1991 році. Основне завдання фестивалю – піднести проблеми гуцульського регіону до їх практичного виконання на державному рівні, привернути увагу громадськості та зарубіжжя до регіону задля його всебічного розвитку. Фестиваль «Бойківська Ватра» проводиться щорічно в різних містах і селах Бойківщини. Мета фестивалю – відродження та збереження духовної спадщини бойківського регіону, підвищення соціального і мистецького статусу автентичного фольклору, виявлення самобутніх творчих колективів, майстрів народного, декоративно-прикладного мистецтва Бойківщини. З 1990 року відомий Міжнародний фольклорно-етнографічний фестиваль «Буковинські зустрічі». Проводиться щороку з травня по жовтень в Польщі, Румунії, Угорщині та Україні (Чернівці), у фестивалі беруть участь колективи з цих країн, які культивують буковинські традиції. З 2006 року під егідою CIOFF (Міжнародної Ради Організації Фестивалів Фольклору та Традиційних Мистецтв) започаткований щорічний фестиваль «Івана Купала на Буковелі». Художні народні колективи з України, Польщі, Словенії та Румунії представляють свої традиції святкування народного свята через танці, пісні, музику та народні забави.

Окрім етнофестивалів у межах Карпатського євро регіону України відбувається значна кількість інших фестивалів:

- Гастрономічні – Свято пампуха, Свято сиру і вина, Свято кави, Свято шоколаду, Фестиваль пива (Львів), «Червене вино» (Мукачево), «Ужгородська Палачінта».
- Музичні фестивалі – «Флюгери Львова», «Leopolis Jazz Fest», «LvivMozArt», «Zaxidfest» (Львів), Міжнародний фестиваль рок-музики «центр Європи» (Рахів), Фестиваль «Хори в замку» (Мукачево), «UnderHill European music festival», Івано-Франківська область.
- Театральні – щорічний міжнародний фестиваль «Золотий лев», «Драбина» (Львів), «Золоті оплески Буковини» (Чернівці).
- Кінофестивалі – «Wiz-Art» (фестиваль короткометражних фільмів), «Кінолев» (Львів), Трускавецький міжнародний кінофестиваль «Корона Карпат».
- Мистецькі – Карпатський простір (Івано-Франківськ), Фестиваль льодових скульптур (Закарпаття), фестиваль вуличного мистецтва «Арт-візія» (Коломия).
- Фестивалі ремесл – «Залізний лев» (фестиваль ковальського ремесла), Львів, Свято ковалів, Івано-Франківськ.
- Релігійно-обрядові – Велика коляда, Великодній ярмарок, Різдвяний ярмарок, Фестиваль писанок, Львів, «Коляда на Майзлях», Фестиваль вертепів (Івано-Франківськ), Буковинська Маланка (Чернівці).
- Літературні та книжкові фестивалі – «Book Forum» (Львів), «Meridian Czernowitz» (Чернівці).
- Автомобільні – «Leopolis Grand Prix» (щорічний фестиваль ретро автомобілів у Львові), «DRIVE FOR LIFE FEST» (Коломия).

- Лицарські – «Срібний татос» (Чинадіївська ТГ, Закарпаття).
- Дизайнерські – «Design Village» (Івано-Франківськ).

Незважаючи на велику кількість подієвих заходів, які проводяться в Україні, міжнародний статус мають лише окремі з них. Для того, щоб привернути увагу до України і Карпатського євро регіону зокрема на світовому ринку, доцільним є виокремлення регіональних центрів фестивального туризму. Кістяком для таких центрів могли б стати наявні фестивалі, зокрема [«Фестивалі Львова»](#) та [«Фестивалі Львівщини»](#), [«Фестивалі Івано-Франківська»](#) та [«Івано-Франківщини»](#), [«Фестивалі Закарпатської області»](#), [«Фестивалі Буковини»](#), в рамках яких щороку відбувається близько 90 подій.

Польща

У Підкарпатському воєводстві щороку відбувається значна кількість подієвих заходів. Найбільш визначальним з-поміж них є:

1. Щорічний фестиваль «Од Русаль до Яна», присвячений Лемківщині, який проводить місцевий Музей лемківської культури, село Зиндранова.
2. Фестиваль скла – Glass Festival, який організує Центр спадщини скла у м. Кросно.
3. У замку, в садах, у бернардинській базиліці у Лежайську, ланьцутській синагозі та концертному залі Підкарпатської філармонії відбуваються концерти у рамках Музичного фестивалю в Ланьцуті.
4. Фестиваль культури українсько-польського прикордоння «Фольковисько» («Folkowisko»).
5. Рок-фестиваль у Цешануві.
6. Carpathia Festival в Жешуві - місце зустрічей молодих співаків і музичних колективів з усього світу.
7. Багатокультурний Фестиваль «Галичина», Жешув.
8. Фестиваль Підліткових Хорів, Жешув.
9. Мистецькій міжнародний фестиваль-конкурс "Samocvity", Перемишль.

Румунія

У Румунії в межах Карпатського євро регіону відбуваються:

1. Рок-фестиваль «Північні дні», Ботошан.
2. Танцювальний фестиваль електронної музики, Харгіта.
3. Рок-фестиваль андеграундної музики зі всього світу у Кам'яному замку, Сучава.
4. Музичний фестиваль «Ploprostok», Сату-Маре.
5. Національний Весняний фестиваль у Хотені-Марамуреші.
6. Дівочий ярмарок на горі Гайна, Біхор. Це найдавніше з національних свят Румунії, барвисте свято з народними танцями калузарії та хору в традиційних вбраннях, музичне шоу на пастуських інструментах та великий ремісничий ярмарок.
7. Фестиваль великодніх яєць, Сучава. Сюди з'їжджаються майстри писанкарства з усього світу.
8. Довгий шлях до Веселого цвинтаря – це свято відбувається наприкінці липня у Марамуреші, і це не просто фестиваль, а національна програма, спрямована на відродження традиційного румунського села як унікальної культурної спадщини. Протягом усього заходу організуються ремісничі майстер-класи, концерти народної музики та зустрічі зі старійшинами сіл.

Словаччина

У Словаччині в межах Карпатського євро регіону (Прешовський і Кошицький краї) відбуваються:

1. Осінній фестиваль вина у Кошице. Дійство проходить у старовинній Вежі Ката.
2. Фестиваль кіно «Art Film Fest» у Кошице.
3. Міжнародний фестиваль дитячо-молодіжної творчості «Веселка миру», оголошений Всеукраїнською та Словацькою молодіжними організаціями «Серце до серця».

4. Різдвяний ярмарок у Прешові (фольклорний захід, гастрономічний захід, ринок, ярмарок, музичний фестиваль, заходи для дітей, концерт).
5. Фестиваль «Європейське народне ремесло», м. Кежмарок, Прешовський край. Свої вироби на ньому представляють найважливіші майстри традиційних ремесел не тільки зі Словаччини, але й з усієї Європи. Фестиваль доповнює велика культурна програма з виступами фольклорних ансамблів, соколятників, вуличного театру, фехтувальників, а також пропонує страви словацької національної кухні та сирний базар.
6. Замагурське фольклорне свято, м. Кежмарок, Прешовський край.
7. Фестиваль гарного смаку, Прешов - гастрономічний захід, ринок, базар, заходи для дітей, танцювальні заходи.
8. Біла ніч у Кошице – фестиваль сучасного мистецтва.
9. Фестиваль мистецтва «Use the City», Кошице. Перформанси, читання, оригінальні форми театральних вистав, виставки творів образотворчого мистецтва.
10. Два фестивалі, присвячені гастрономії, у Кошице: Gurmán Fest і фестиваль вина.

Угорщина

В Угорщині в межах Карпатського єврорегіону відбуваються:

1. Фестиваль вина, Токай.
2. Фестиваль гуляшу, Сольнок.
3. Фестиваль вина «Бича кров», Гевеш.
4. Міжнародний фестиваль диксиленду (різновид джазу) у Мішкольці.
5. Фестиваль народної музики «Калака» у стінах діючої фортеці (Мішкольц).
6. Міжнародні лицарські ристалища в Егері.
7. Європейський народний фестиваль у Ясберені.
8. Загальнонаціональний зліт пастухів в Хортобадь.
9. Міжнародні змагання упряжок у Сільвашвараді.
10. Міжнародні Дні кінного спорту у Хортобадь-Мата.
11. Гастрономічний парад (Дебрецен).
12. Свято молодого вина у День Святого Іоанна (Егер).

Природні туристичні ресурси

Одним із важливих природних туристичних ресурсів є природоохоронні об'єкти, основними видами яких є заповідники (біосферні а природні), національні природні парки, заказники. Решта природно-заповідного фонду припадає на регіональні ландшафтні парки, заповідні урочища, ботанічні сади, зоологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, дендрологічні парки.

На території карпатського регіону у Закарпатській області розташований Карпатський біосферний заповідник площею 580 км². Майже 90 % території заповідника - це ліси (переважно праліси). Флора і фауна представлена понад тисячею видів вищих судинних рослин. Тут водиться: 67 видів ссавців, 193 види птахів, 10 видів плазунів. До складу заповідника також входять 6 ботанічних заказників, 2 пам'ятки природи загальнодержавного значення, 24 пам'ятки природи місцевого значення (скелі, печери, джерела, озеро, водоспад).

Природні заповідники

Природний заповідник «Горгани». Площа 53 км². Розташований в південно-західній частині Івано-Франківської області у районі Довбушанських Горган - найбільш недоступної високогірної кам'янистої частини Українських Карпат. Ліси займають 84 % площі. З 13 липня 2017 року ділянка заповідника «Горгани» площею 753,48 га входить у світову спадщину ЮНЕСКО як один з масивів букових пралісів Карпат та інших регіонів Європи.

Природний заповідник «Розточчя». Площа 21 км². Територія заповідника представлена у Львівській області трьома підвищеннями. По її межах протікають річки Верещиця та її притока Ставчанка, на яких розташований каскад штучних водоймищ (ставів), найбільшим з яких є Янівський став площею 207 га

(біля смт Івано-Франкове). На долю лісових масивів припадає 92 %, а на лучну, болотну і прибережно-водну рослинність лише 8 %.

Національні природні парки

Національний природний парк «Бойківщина», Львівська область. Площа 122 км². Створено з метою збереження генетичного, видового і ландшафтного різноманіття Українських Карпат, інших природних комплексів і об'єктів, що мають важливе природоохоронне, наукове, естетичне, рекреаційне та оздоровче значення. Значну частину парку займають лісові масиви (переважно ялиця, ялина). Зростає понад 30 видів трав'янистих рослин.

Верховинський національний природний парк, Івано-Франківська область. Площа 120 км². Створено з метою забезпечення охорони природи і збереження біорізноманіття та цілісності природних комплексів Чивчинських і Гринявських гір.

Національний природний парк «Вижницький», Чернівецька область. Площа 79 км². Парк створено для збереження, відтворення та раціонального використання природних ландшафтів Буковинських Карпат з унікальними історико-культурними комплексами.

Галицький національний природний парк, Івано-Франківська область. Площа 147 км². Парк створено з метою збереження, відтворення та раціонального використання типових та унікальних лісових та лісостепових природних комплексів Передкарпаття. Територія парку розміщена вздовж річки Дністер та пониззі його приток - річок Лімниці, Лукви, Гнилої Липи. До складу території парку включено лісові урочища (загальною площею близько 11 тис. га), водно-болотні угіддя.

Національний природний парк «Гуцульщина», Івано-Франківська область. Площа 323 км². Національний парк був створений з метою збереження, відтворення та раціонального використання генетичних ресурсів рослинного і тваринного світу, унікальних природних комплексів та етнокультурного середовища Покутсько-Буковинських Карпат. До складу парку входять 3 заказника, 5 пам'яток природи (у тому числі водоспад, сірководневе джерело), 7 заповідних урочищ, 1 дендропарк.

Національний природний парк «Зачарований край», Закарпатська область. Площа 61 км². ділянки НПП «Зачарований край» «Іршавка» (93,97 га) та «Великий Діл» (1164,16 га) входять у світову спадщину ЮНЕСКО як один з масивів Букові праліси Карпат та інших регіонів Європи. У парку водяться такі рідкісні види тварин: карпатський благородний олень, європейська сарна, бурий ведмідь, дика свиня, європейський борсук, євразійська рись, лісовий кіт, європейський бобер, струмковий пструг і європейський харіус.

Карпатський національний природний парк, Івано-Франківська область. Площа 505 км². Переважна частина території парку розташована в межах абсолютних висот – 500 - 2000 м над р. м. Найвища точка України - вершина гори Говерла (2061 м над р. м.) - розташована в межах парку. Парк розташований у найбільш високому і цікавому в географічному відношенні секторі Чорногірського і Горганського масивів. Основна частина його території охоплює верхів'ї річки Пруту і її приток, решта - в басейні Чорного Черемошу. Особливий дар природи національного природного парку - це джерела з мінеральною водою двох типів: хлоридно-гідрокарбонатно-натрієвою та слабкомінералізованою гідрокарбонатно-натрієвою з підвищеним вмістом органічних речовин. З цими об'єктами тісно пов'язані рекреаційно-лікувальна та рекреаційно-туристська діяльність національного парку.

Національний природний парк «Королівські Бескиди», Львівська область. Площа 90 км². Створений з метою збереження, відтворення, ефективного використання природних комплексів Українських Карпат у північній частині масиву Верхньодністровські Бескиди, які мають особливу природоохоронну, оздоровчу, історико-культурну, наукову, освітню та естетичну цінність. Особливу цінність мають лісові масиви, серед яких є ділянки з насадженнями понад 100 років.

Національний природний парк «Північне Поділля», Львівська область. Площа 156 км². Територія належить до фізико-землеписних районів Гологір та Вороняків, що разом із Розточчям та Кременецькими горами (Тернопільська область) утворюють північно-західний край Подільської височини. На цій території утворилися неповторні осередки рослинних видів, а також букові лісостани,

що ростуть на північно-східній межі ареалу та становлять особливу цінність у загальноєвропейському мірлі. Тут бере початок річка Західний Буг, що має міждержавне значення.

Національний природний парк [«Синьогора»](#), Івано-Франківська область. Площа 107 км². Створено з метою збереження, відтворення та раціонального використання типових і унікальних природних комплексів гірського масиву Горгани (Українські Карпати).

Національний природний парк [«Сколівські Бескиди»](#), Львівська область. Площа 357 км². Парк розташований в межах моноклінально-брилового низькогір'я Сколівських Бескидів і займає його північну частину. Абсолютні висоти на території парку - від 600 до 1260 м. Найвища точка - гора Парашка (1268 м). На території парку на річці Великій Річці розташований водоспад Гуркало, а на річці Кам'янці - Кам'янецький водоспад. На території парку розташований державний історико-культурний заповідник «Тустань», а також Східницьке родовище мінеральних вод.

[Ужанський](#) національний природний парк, Закарпатська область. Площа 391 км². Національний парк розташований на північному заході Закарпатській області і є складовою частиною першого у світі тристороннього українсько-польсько-словацького міжнародного біосферного резервату «Східні Карпати», який включено до Світової мережі біосферних резерватів ЮНЕСКО.

Національний природний парк [«Хотинський»](#), Чернівецька область. Площа 94 км². Головна частина території парку, площею 3784,1 га, практично вся представлена ландшафтами крутосхилів каньйонної долини Дністра та його правих приток з листяними лісами та лучно-степовими асоціаціями. На стрімких схилах каньйону в місцях відслонення гіпсів та вапняків досліджено понад 30 невеликих печер. В околицях с. Гринячка розташований один із найвищих (30 м) водоспадів Буковини.

Національний природний парк [«Черемоський»](#), Чернівецька область. Площа 71 км². На території парку «Черемоський» під державною опікою перебуватимуть 44 види рідкісних рослин, понад 120 видів хребетних та 5 тисяч безхребетних тварин.

Національний природний парк [«Яворівський»](#), Львівська область. Площа 71 км². Створений з метою збереження, відтворення та раціонального використання типових і унікальних лісостепових ландшафтів та інших природних комплексів в районі Головного європейського вододілу.

Регіональні ландшафтні парки

На території областей, що входять до Карпатського регіону, розташовано 10 регіональних ландшафтних парків:

1. «Верхньодністровські Бескиди», Львівська область.
2. «Гуцульщина», Івано-Франківська область (на території знаходяться 4 водоспади, дендропарк і соляні джерела).
3. «Дністровський», Івано-Франківська область (включає групу водоспадів).
4. «Знесіння», м. Львів.
5. «Надсянський», Львівська область.
6. «Поляницький», Івано-Франківська область (включає скелі Довбуша і Гірське озеро).
7. «Равське Розточчя», Львівська область. На прилеглих до парку теренах розташовані відомі рекреаційно-лікувальні центри - курорти «Шкло» і «Немирів», їхні пансіонати й бази відпочинку.
8. «Синяк», Закарпатська область.
9. «Стільське Горбогір'я», Львівська область (включає комплекси печер і Стільське городище).
10. «Чернівецький», Чернівецька область.

Польща

У Польщі налічується 23 національних природних парки, з них у Підкарпатському воєводстві розташовані:

Бешадський національний парк. Площа 292 км². Ліси покривають близько 80 % території Бешад і здебільшого зберігають свій незайманий вигляд. У 1992 році парк і навколишні його райони стали частиною біосферного заповідника «Східні Карпати» із загальною площею 2132,11 км², куди також включено сусідні райони Словаччини та України.

Магурський національний парк. Площа 194 км². Рельєф парку представлений головним чином гірським масивом Магура Вятковська з вищою точкою — горою Вяткова, висота якої становить 847 м над рівнем моря. Серед інших гори: Магура (842 м), Велка-Гура (719 м) і Тисова (713 м). Водні ресурси представлені річкою Віслока та її притоками. Лісом покрито 95,3% території парку.

Також у Польщі налічується 125 регіональних ландшафтних парків, з них 7 розташовані у Підкарпатському воєводстві. Крім того, станом на 2021 рік налічується 1505 природних заповідників, з яких 97 розташовані у Підкарпатському воєводстві.

Словаччина

У Словаччині налічується 9 національних парків. З них в межах Карпатського євро регіону розташовані:

Словацький Рай. Територія отримала статус національного парку 18 січня 1988 р., а в 2000 р. Добшинська печера стає об'єктом всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. На території парку є безліч каньйонів, долин, печер та водоспадів. Найвищий водоспад - Завойові (Závojevý vodopád), становить у висоту 70 м. Висота найвищої точки території парку (Предня-Голья) 1545 м над рівнем моря. Інша висока гора, Хавранья-Скала, становить 1153 м.

Татри. Частково розташовані у Прешовському краї. У парку 600 км пішохідних стежок і 16 обслуговуваних велосипедних маршрутів. У національному парку також розташована найвища точка Словаччини - гора Герлаховський Штит (2655 м). У парку близько 300 печер, але лише одна з них відкрита для відвідування - Більянська печера.

Словацький Карст. Розташований у Кошицькому краї. Для Словацького Карсту характерні карстові форми рельєфу — улоговини, западини, підземні прірви і печери, за якими течуть річки. Найбільш закарстоване Силицьке плато з великими (довжина до 2,5 км, глибиною до 50 м) улоговинами. Печера Силицька Лядниця з багаторічним льодом обладнана для екскурсій до глибини 79 м. Відомі також печери Гомбасекська і Барадла-Доміца (Агтелек). Остання довжиною понад 25 км, в ній виявлена стоянка людини епохи неоліту, тепер проводяться концерти органної музики. Об'єкти Словацького Карсту внесені до списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Полонини. Національний парк на північному сході Словаччини, на кордоні з Польщею і Україною, в гірській системі Буковське Врхи. Є частиною об'єкта всесвітньої спадщини ЮНЕСКО - Букові праліси Карпат та давні букові ліси Німеччини. Парк розташований в районі Сніна Пряшівського краю. Примикає до території Бешадського національного парку, розташованого в Польщі, разом з яким є частиною біосферного резервату «Східні Карпати». Ліси покривають близько 80% території.

П'єніни. Національний парк на півночі Словаччини. Розміщений на заході гірського масиву П'єніни, на кордоні з Польщею. Розташований в межах Пряшівського краю. Парк славиться красою природи, головним чином ущелини річки Дунаєць, яка є популярним місцем рафтингу і піших походів. П'єніни пропонують також традиційні для цих місць фольклор і архітектуру, переважно в селі Червоний кляштор.

Низькі Татри. Він поділяється між Банськобистрицьким краєм, Жилінським краєм та Пряшівським краєм. Найвища вершина - Дюмб'єр (2043 м). Чотири головні словацькі річки беруть початок на вершині Кральова Голя: Ваг, Грон, Гнилець та Горнад. Парк має відмінні умови для проведення багатьох спортивних заходів. Він включає курорти Ясна, Тале, Деменовска Доліна і Чертовіця. Для громадськості

відкриті наступні печери: Деменовска печера свободи, Деменовска льодова печера, Важецька печера та печера Бистра.

Румунія

У Румунії налічується 14 національних парків, з яких у межах Карпатського євро регіону розташовані:

Національний парк [Келімані](#) - це заповідна територія, розташована в центральній і північній частині Румунії, на адміністративній території повітів: Муреш, Сучава, Харгіта і Бістрица. Парк являє собою гірську місцевість з різноманітними формами рельєфу: вершини (П'єтросул Келіманулуй - 2100 м, Гургіу - 1776 м, Харгіта - 1800 м, Лукачу - 1778 м, 12 Апостоли - 1760 м, скеля Чоматлі, 1,300 м). Тут наявні долини, ущелини, поляни з природними територіями, вкритими лісами, пасовищами та луками.

Національний парк [Біказські ущелини - Хешмаш](#) розташований на північному сході Румунії, в гірському ланцюзі Східних Карпат. Територія резервації входить до складу повітів Нямц і Харгіта. Найважливішими геологічними об'єктами парку є: Ущелини Біказ (Bicaz Gorges), глибокий каньйон, виритий річкою Біказ, Червоне озеро - природне озеро дамби, гори Хешмаш.

Національний парк [«Гори Родна»](#) - заповідна територія, розташована в Румунії, на адміністративній території повітів Бістрица-Несеуд, Марамуреш і Сучава. Являє собою гірську місцевість (хребти, гірські вершини, цирки, тріщини, печери, морени, джерела, долини, ліси та пасовища), де приховується велика різноманітність видів флори та фауни, деякі з них охороняються законом.

Крім того, у Румунії налічується 17 природних парків, з яких в межах Карпатського євро регіону розташовані: Апусені (Західні Румунські гори), Чефа, Гори Марамуреш.

Угорщина

В Угорщині налічується 10 національних парків, понад 15 заповідників і понад 250 заповідних територій. Національний парк [Хортобадь](#) є найбільшим безперервним природним луком у Європі та найстарішим національним парком Угорщини. Він розташований у східній частині Угорщини, в межах Карпатського євро регіону, на рівнині Альфельд. Створено в 1972 році. Є лужні луки, перерізані болотами. Вони мають велике значення, оскільки тут є рибні ставки. Однією з найбільш видовищних пам'яток парку є осіння міграція журавлів. Деякі відомі угорські види тварин живуть у національному парку Хортобадь, наприклад, сіра велика рогата худоба, довгошерсті вівці, що живуть тільки в Угорщині, угорські коні та буйволи. Національний парк Хортобадь входить до списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО з 1 грудня 1999 року.

Етнічні туристичні ресурси

На території Карпатського євро регіону проживає багато різноманітних етнічних груп, які володіють унікальними культурними надбаннями. Найбільшими є етнографічні групи гуцулів, бойків та лемків.

[Гуцульщина](#) розташована в південно-східній частині Українських Карпат на території історичних Мармарощини, Покуття і Буковини, в сточищі річок Прута з Черемошем і Серетом, горішньої Сучави, горішньої Надвірнянської Бістриці та горішньої Тиси. Південні та північні межі Гуцульщини утворюють перші вищі хребти й різко звужені долини річок. Південна межа проходить вододільними хребтами Горганів, через Свидовець, Гуцульські Альпи і північні схили Чивчинських гір; північна етнографічна межа пролягає лінією Зелена - Делятин - Яблунів - Пістинь - Косів - Кути (Косівський район) - Вижниця, іноді межі Гуцульщини ширять аж до Коломиї, Надвірної, Солотвина й Старої Гути; на південному заході гуцули заселяють усю долину Тиси на північ та південь від Рахова; східна межа Гуцульщини - лінія Вижниця - Берегомет - Мигове - Банілів-Підгірний. Частина Гуцульщини залишилась в теперішній румунській частині Мармарощини та південній Буковині. Карта розселення гуцулів представлена на [Рисунку 5](#).

Рисунок 5. Карта Гуцульщини

Гуцульщина як край народних ремесл, унікальної етнокультури та мальовничої природи високогір'я Карпат користується достатньою популярністю туристів. Популяризації гуцульської культури присвячені традиційні фестивалі, функціонують етнографічні музеї, спеціалізовані сільські садиби. Народні промисли Гуцульщини розвиваються під егідою низки громадських організацій, сформовані та легалізовані відповідні інноваційні кластери.

[Бойківщина](#) знаходиться в південно-західній частині Львівської області, та незначних частинах Івано-Франківської та Закарпатської області. Карта розселення бойків представлена на [Рисунку 6](#).

Рисунок 6. Карта Бойківщини

Бойківщина дуже перспективна із точки зору поєднання етнічного туризму із оздоровчим, екологічним, сільським та спортивним. Територія проживання бойків є також добре доступною для автомобільного та залізничного транспорту, адже через неї проходять міжнародні транспортні магістралі. Отже, за умови ефективного брендингу, бойківська етнокультура може значно ширше використовуватися для організації етнотуризму у регіоні.

Лемківщина знаходиться в західній частині Карпат. Карпатський вододільний хребет розділяє її на південну і північну. Східною межею південної частини вважається р. Уж. Західний кордон південної частини проходить по р. Попрад (Словаччина). Північна частина починається від р. Сян (Польща) на сході до р. Попрад та р. Дунаєць (Словаччина) на заході. Карта розселення бойків представлена на **Рисунку 7**.

Рисунок 7. Карта Лемківщини

Для проектів відродження лемківської культури перспективним є міжнародне співробітництво та залучення іноземних інвестицій, адже окрім того, що велика частка лемків за самоідентифікацією мешкає у сусідніх країнах Євросоюзу, досить чисельною є також лемківська діаспора у США та Канаді.

У **Додатку 8** наведений короткий опис основних етнографічних груп Карпатського єврорегіону.

Мережевий потенціал Карпатського єврорегіону

Сьогоднішня європейська регіональна політика зосереджує свої дії на трьох основних напрямках – конвергенція, підвищення регіональної конкурентоспроможності та європейське територіальне співробітництво, яке сприяє підвищенню ефективності формування та функціонування транскордонних регіонів, у тому числі шляхом впровадження нових управлінських підходів та інноваційних технологій в діяльність транскордонних інституцій.

З розвитком інституційного середовища транскордонного співробітництва, транскордонні регіони проходили все нові шаблі власної організаційної еволюції, відійшовши від простих моделей несистематичного і часто неформального двостороннього діалогу та обміну товарами, послугами і

людськими ресурсами, до формування складних поліфункціональних систем багатостороннього міжрегіонального співробітництва, що здійснюється на регулярній основі.

Однією із найбільш ефективних моделей можна вважати «єврорегіони», де у межах своєї компетенції та за згодою центральних державних органів – на базі спеціальних розширених повноважень на міжнародне співробітництво – місцеві органи влади прикордонних областей мають можливість розробляти спеціальні комплексні програми економічної, культурної та гуманітарної взаємодії, реалізувати конкретні транскордонні економічні проекти, вирішувати проблеми зайнятості, інфраструктури, екології. Єврорегіони можуть створюватися як юридична або не юридична особа, мають свою організаційну структуру та визначені джерела фінансування. Формування єврорегіонів передбачає також можливість створення організаційної структури та системи фінансування у формі міжнародних міжрегіональних асоціацій, об'єднань, консорціумів тощо.

«Карпатський Єврорегіон» є міжрегіональною асоціацією, угоду про створення якої було підписано міністрами закордонних справ України, Угорщини, Польщі та Словаччини 14 лютого 1993 року в м. Дебрецен (Угорщина). Згодом до діяльності «Карпатського Єврорегіону» долучилася також Румунія. Керівним органом «Карпатського Єврорегіону» є Рада, до складу якої входять представники 5 національних делегацій (по 10 осіб від країни) 19 адміністративних регіонів Карпатського єврорегіону.

Територіальна співпраця країн у межах Карпатського єврорегіону на сьогодні, як правило, реалізується у двосторонньому форматі на рівні «точкових проєктів», а також у рамках окремих цільових програм у транскордонній, екологічній, гуманітарній, культурній сферах. На сьогодні в рамках Карпатського єврорегіону функціонує сім робочих комісій, зокрема Комісія з питань туризму; Комісія з регіонального розвитку та охорони довкілля; Комісія з питань розвитку соціальної інфраструктури.

Координаційне забезпечення здійснюють національні представництва, що відповідальні за підтримання постійних контактів із Радою. Серед їхніх основних функцій – поглиблення дво- та багатостороннього співробітництва; сприяння реалізації проєктів, ініційованих територіальними громадами; надання інформаційної, технічної й фінансової допомоги; пошук донорів тощою Функції Національного представництва Карпатського єврорегіону в Україні з 2008 року виконує Асоціація «Єврорегіон Карпати - Україна». Єврорегіон об'єднує понад 60 органів місцевого самоврядування чотирьох Карпатських областей України.

Окрім того, в Україні діє низка державних та міжнародних програм і фондів у сфері розвитку культури і туризму, які підтримують проєкти міжнародної мобільності і міжнародної співпраці, зокрема Український культурний фонд, програми «Креативна Європа», «i-Portunus», «House of Europe», «Erasmus+».

Для Карпатського єврорегіону особливим бонусом є програми транскордонного співробітництва, в яких підтримка культури, культурної спадщини і туризму є незмінними пріоритетами упродовж більше як 20 років. На сьогодні вже затверджені програм прикордонного співробітництва у рамках Європейського територіального співробітництва на 2021-2027 роки в рамках фінансового інструменту «Сусідство, розвиток і міжнародне співробітництво» (NDICI). Завдяки значній кількості підтриманих проєктів, обов'язковим елементом яких є наявність партнерів із сусідніх країн, розташованих на території Карпатського єврорегіону, є можливість на постійній основі розвивати партнерство між інституціями в різних секторах та сферах діяльності.

Основні висновки

- Аналіз ключових (з точки зору критеріїв сертифікації) ресурсів туристичної привабливості територій Карпатського єврорегіону, зокрема культурно-історичної спадщини, подієвих ресурсів, природних пам'яток, засвідчив їх значну кількість і цінність, широкий спектр тематичного спрямування, автентичність.
- На території Карпатського єврорегіону знаходиться 4 пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО із 7-ми, зареєстрованих в Україні.

- Перелік нерухомих об'єктів культурної спадщини як національного, так і місцевого значення, продемонстрував їх широку географію на території Карпатського єврорегіону з окремими місцями концентрації, зокрема м. Львів.
- Все більшу роль в туристичній привабливості як України в цілому, так і Карпатського єврорегіону зокрема, відіграють музеї, кількість яких впродовж останніх років значно зростає. При цьому важливо відзначити, що окрім класичних форматів (музеї-заповідники, замки-музеї, музеї-храми) все більше музеїв модернізуються (створюються нові) у сучасних форматах, зокрема музеї-скансени, музеї-майстерні тощо.
- Окрім матеріальних об'єктів культурної спадщини територія Карпатського єврорегіону вирізняється значною кількістю і різнобарвністю об'єктів нематеріальної культурної спадщини національного, регіонального та місцевого значення.
- Не менш значимим фактором туристичної привабливості території є подієві ресурси, які не підлягають традиційному кількісному вимірюванню і кількість яких в Україні бурхливо зростає. При цьому безумовними лідерами серед подієвих ресурсів на території Карпатського єврорегіону є етнокультурні фестивалі – фестивалі-ярмарки, презентації народних ремесел і промислів, концерти, фольклорні свята, релігійно-обрядові фестини.
- Важливо відзначити, що значна частина фестивалів є міжнародними – їх учасниками є етнографічні групи Карпатського єврорегіону, які проживають у різних країнах – гуцули, бойки, лемки.
- Територія Карпатського єврорегіону вирізняється значним мережевим потенціалом – наявністю транскордонних інституцій, які забезпечують широкий спектр напрямків співробітництва сусідніх країн. Лідером такого мережування є міжрегіональна асоціація «Карпатський Єврорегіон», що об'єднує країни КЄР – Україну, Угорщину, Польщу, Словаччину та Румунію із 1993 року.

Розділ 6. Державна і регіональна політика підтримки культурних ресурсів Карпатського єврорегіону

Державна політика підтримки

Окрім вищезначених критеріїв сертифікації Культурних Маршрутів Європи (КМЕ) Резолюція CM/Res(2013)66 Ради Європи містить і загальні вимоги до КМЕ, зокрема:

- культурний маршрут утворює транскордонну мережу, що включає в себе, принаймні, три країни, які є членами Ради Європи або сторонами Європейської культурної конвенції;
- запропоновані проекти повинні мати підтвердження необхідних фінансових і людських ресурсів.

У цьому напрямку Україна вже зробила перший вирішальний крок - 30 березня 2021 року Україна офіційно приєдналася до Розширеної часткової угоди про культурні маршрути Ради Європи. При цьому важливим є політичний аспект, адже членство дозволяє Україні стати лідером у формуванні тих чи інших культурних маршрутів і мати вплив на формування наративу, який закладається у ці маршрути.

Окрім цього, в різні роки Україна приєдналася до низки міжнародних конвенцій, які мають прямий вплив на розвиток культури – як важливих складових КМЕ. Короткий опис конвенцій у сфері культурної політики наведений у [Додатку 9](#).

На національному і регіональному рівні також значна увага приділяється підтримці як окремих складових КМЕ, так і території Карпатського єврорегіону через відповідні стратегії і програми. Короткий опис таких документів наведений у [Додатку 10](#).

Важливо також відзначити, що потужним інструментом налагодження співпраці країн-сусідів Карпатського єврорегіону, у тому числі для формування КМЕ є програми транскордонної співпраці – Програма Польща-Білорусь-Україна 2021-2027, Програма СВС Interreg NEXT Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна 2021-2027. Важливим інструментом підтримки такого співробітництва з боку Уряду

Україні стала [Державна програма розвитку транскордонного співробітництва на 2021-2027 роки](#) в таких напрямках:

- реалізація проектів (програм), що фінансуються за рахунок міжнародної технічної допомоги, а також програм прикордонного співробітництва у рамках Європейського територіального співробітництва на 2021-2027 роки в рамках фінансового інструменту “Сусідство, розвиток і міжнародне співробітництво” (NDICI);
- забезпечення розвитку прикордонної інфраструктури гірських територій Карпат;
- забезпечення розвитку інституційної спроможності суб’єктів та учасників транскордонного співробітництва (в тому числі асоціацій органів місцевого самоврядування, агенцій регіонального розвитку, громадських організацій, європейських об’єднань територіального співробітництва та інших форм транскордонного співробітництва).

Регіональна політика підтримки

На регіональному рівні ключовими стратегічними документами підтримки культурних ресурсів Карпатського Єврорегіону є регіональні (Львівської, Івано-Франківської, Закарпатської та Чернівецької областей) Стратегії розвитку на період 2021-2027 років, Плани заходів із їх впровадження на 2021-2023 роки та відповідні регіональні цільові програми. В рамках цього дослідження пропонується аналіз стратегічних документів *Львівської області*, оскільки зміст заходів по відповідних стратегіях і програмах у всіх 4-х областях є достатньо типовими.

[Стратегія розвитку Львівщини на період 2021-2027 років](#)

Серед 5-ти стратегічних цілей Стратегії розвитку Львівщини на період 2021-2027 років усі цілі мають прямий вплив на підтримку і розвиток необхідних елементів культурного маршруту в контексті його сертифікації в статусі Культурного маршруту Європи (КМЕ) – «Конкуренто-спроможна економіка на засадах смарт-спеціалізації», «Якісне життя», «Збалансований просторовий розвиток», «Чисте довкілля» та «Туристична привабливість».

[Завдання стратегічної цілі 1. «Конкуренто-спроможна економіка на засадах смарт-спеціалізації»:](#)

- Підтримка креативних індустрій.
- Підтримка прикладних досліджень, інноваційних стартапів та обдарованої молоді.

[Завдання стратегічної цілі 2. «Якісне життя»:](#)

- Молодіжна політика.

[Завдання стратегічної цілі 3. «Збалансований просторовий розвиток»:](#)

- Стимулювання економічного розвитку сільських та гірських територій.

[Завдання стратегічної цілі 4. «Чисте довкілля»:](#)

- Збереження цінних природних територій та розширення об’єктів природно-заповідного фонду.

[Завдання стратегічної цілі 5. «Туристична привабливість»:](#)

- Збереження природничої та історико-культурної спадщини.
- Розвиток інформаційної та організаційно-інноваційної інфраструктури.
- Підтримка та розвиток існуючих та потенційних туристичних продуктів і послуг.
- Забезпечення позиціонування та просування туристичних дестинацій і туристичних брендів Львівщини.

Аналіз змісту стратегічних проектів в рамках відповідних завдань засвідчив, що більша їх частина в повній мірі сприяє розвитку необхідних елементів культурного маршруту на території Львівської області в контексті його сертифікації в статусі Культурного маршруту Європи (КМЕ) при умові фінансування і реалізації. Однак, ці проекти залишають поза увагою такі ключові елементи, важливі для сертифікації як:

- дослідження та міждисциплінарний аналіз як на теоретичному, так і на практичному рівні тематики культурно-історичної спадщини;

- демонстрація спільності європейських цінностей та культури Карпатського регіону;
- організація діяльності з групами молоді з метою сприяння поглибленому обміну, спрямованому на розвиток концепції європейського громадянства, збагаченого різноманіттям;
- заохочення до активностей та художніх проєктів, які вивчають зв'язки між спадщиною та сучасною культурою;
- сприяння діалогу між урбаністичною та сільською культурами, між регіонами в Україні, і України з Європою;
- встановлення партнерських відносин з державними та приватними організаціями, що працюють у сфері туризму з метою розробки туристичних продуктів;
- залучення сусідніх держав-членів Ради Європи до заходів проєктів.

Перелік та зміст проєктів Плану заходів із впровадження Стратегії Львівщини на 2021-2022 роки щодо розвитку культурної спадщини Карпатського євро регіону наведений у [Додатку 11](#).

Обласні цільові програми розвитку Львівщини

На сьогодні в області діє 28 цільових програм розвитку на період 2021-2025 років. Аналіз змісту цих програм засвідчив, що принаймні 8 програм прямо впливають на розвиток окремих елементів культурного маршруту на території Львівської області в контексті його сертифікації в статусі Культурного маршруту Європи (КМЕ).

Найбільш комплексною з огляду на охоплення цих елементів є Програма «Охорона, збереження і популяризація історико-культурної спадщини у Львівській області на 2021 – 2025 роки», основу якої складають заходи щодо збереження, дослідження та реставраційні роботи на об'єктах культурної спадщини, у тому числі внесених до Списку об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО. Програма також містить такі важливі заходи як популяризація культурної спадщини, у тому числі за кордоном; дослідження археологічної спадщини, у тому числі на території Підкарпатського воєводства (Польща); підтримка різнопланових проєктів із залученням Міжнародної технічної допомоги.

Інші 7 програм фрагментарно охоплюють окремі елементи культурного маршруту, зокрема:

- проведення спільних транскордонних заходів та посилення інституційної спроможності територіальних громад у сфері транскордонного співробітництва (Регіональна програма з міжнародного і транскордонного співробітництва, європейської інтеграції на 2022 рік);
- розвиток та популяризація української мови і культури, національної свідомості громадян в Україні та за кордоном, підтримка музеїв, проведення мистецьких конкурсів, фестивалів, проведення навчань, конференцій, тренінгів, семінарів, курсів підвищення кваліфікації для працівників музейних установ та заповідників (Комплексна програма розвитку культури Львівщини на 2021-2025 роки);
- розвиток та модернізація туристичних магнітів, розробка стратегічних документів і дорожніх карт з розвитку туристичного, курортного та рекреаційного потенціалу територіальних громад області із залученням експертів, підтримка реалізації проєктів, спрямованих на підвищення туристичної привабливості і покращення іміджу Львівщини в Україні та за кордоном (Програма розвитку туризму та курортів у Львівській області на 2021 – 2025 роки);
- організація молодіжних краєзнавчих експедицій з метою вшанування місць пам'яті українського народу на території Республіки Польща, сприяння та підтримка наукових досліджень української історії (Програма відновлення, збереження національної пам'яті та протокольних заходів на 2021 – 2025 роки);
- волонтерські молодіжні ініціативи в громадах, молодіжні обміни (Програма «Молодь Львівщини» на 2022 рік);
- сприяння реалізації на базі мистецького просвітницького проєкту для дітей та молоді «Студія культури та мистецтв «СПІРОГРАФ», створення гуртків інноваторства та винахідництва (Програма розвитку освіти Львівської області на 2021 – 2025 роки);
- реалізація заходів із розвитку та розширення територій природно-заповідного фонду, забезпечення міжнародної діяльності природоохоронного спрямування та участь у заходах як

сторони міжнародних двосторонніх і багатосторонніх угод, тримання спеціальних адміністрації регіональних ландшафтних парків «Верхньодністровські Бескиди», «Надсянський», «Стільське Горбогір'я» (Програма охорони навколишнього природного середовища Львівської області на 2021 – 2025 роки).

Перелік обласних цільових програм розвитку Львівської області на 2021-2025 роки що, стосуються розвитку культурної спадщини Карпатського єврорегіону наведений у *Додатку 12*.

На відміну від стратегічних проєктів Львівщини, заходи обласних цільових програм більш широко охоплюють елементи культурного маршруту. Однак, їх слабким місцем можна назвати замкнутість на території області, локальний характер заходів, відсутність кооперації з іншими сусідніми областями та країнами Карпатського єврорегіону. При цьому жодна із програм не прив'язується до стратегічних проєктів Плану заходів із впровадження Стратегії Львівщини на 2021-2023 роки, що зменшує шанси останніх на виконання з огляду на відсутність окремого їх фінансування з державного та регіонального бюджетів.

Ще однією суттєвою проблемою цих програм є галузева розрізненість і відсутність взаємозв'язків між самими програмами, що різко зменшує їх ефективність і синергію. Спроба у 2020 році об'єднати 3 програми («Охорона, збереження і популяризація історико-культурної спадщини», «Розвиток культури» та «Розвиток туризму та курортів») в єдину комплексну програму не мала успіху і звелася до механічного сумування завдань і заходів кожної із 3-х програм.

Аналіз фінансового забезпечення вищезначених програм засвідчив, що, незважаючи на цікаві і інноваційні заходи, вкрай важливі для розвитку культурних ресурсів області, обсяги коштів по окремих заходах є вкрай незначні (чи відсутні), що по суті свідчить про їх декларативність.

Основні висновки

- Важливо відзначити, що різнопланова підтримка розвитку Карпатського єврорегіону зафіксована у низці міжнародних конвенцій, які мають прямий вплив на розвиток культурних ресурсів – як важливих елементів КМЄ.
- Також в Україні, як і сусідніх країнах КЄР декларується достатня різнопланова підтримка Карпатського єврорегіону, у тому числі культурних ресурсів, туризму та екології на національному рівні через відповідні державні стратегії і програми. Проблемою такої підтримки є міждержавна і галузева розрізненість, недостатність коштів для реалізації відповідних програм.
- Потужним інструментом розвитку Карпатського єврорегіону є програми транскордонного співробітництва, де незмінними пріоритетами є підтримка культурної спадщини та охорони навколишнього середовища, а також налагодження партнерських стосунків всіх суб'єктів партнерства – органів влади, громад та неурядових і наукових організацій. Важливим інструментом підтримки цих програм з боку Уряду України стала Державна програма розвитку транскордонного співробітництва на 2021-2027 роки.
- Більша частина проєктів регіональних стратегій в Україні (на прикладі Львівської області) в повній мірі сприяє розвитку необхідних елементів культурного маршруту на території Львівської області в контексті його сертифікації в статусі Культурного маршруту Європи (КМЄ). Однак, їх фінансування і реалізація викликає сумніви з точки зору якості самих проєктів, обсягів фінансування, спроможності виконавців.
- Проєкти регіональних стратегій в Україні залишають поза увагою велику кількість ключових елементів, важливих для сертифікації культурного маршруту, особливо в частині міждисциплінарних досліджень тематики культурно-історичної спадщини; демонстрації спільності європейських цінностей та культури Карпатського регіону, залучення сусідніх регіонів, як на території України, так і сусідніх країн; залучення молоді з метою сприяння поглибленому обміну, спрямованому на розвиток концепції європейського громадянства, збагаченого різноманіттям; відсутності проєктів, які налагоджують зв'язки між спадщиною та сучасною культурою.

- Незважаючи на достатню кількість стратегічних проєктів, їх різноплановість, широка тематика призводить до рознесення практично по всіх стратегічних цілях та дуже широкому колу виконавців. Це значною мірою зменшує ефект синергії, вкрай необхідний для культурного маршруту, який має синтезувати всі ці проєкти в єдине ціле.
- Значна частина обласних цільових програм Львівської області (29% від загальної кількості) фрагментарно охоплюють практично всі ключові елементи, важливі для сертифікації культурного маршруту.
- Однак, їх розрізненість, недостатній фінансовий ресурс саме по інноваційних заходах, вкрай важливих для розвитку культурних ресурсів області у європейському контексті, різко зменшують їх коефіцієнт корисної дії для можливості започаткування на території Карпатського єврорегіону Культурного Маршруту Європи.
- Зважаючи на певні обмеження статусу обласних програм, зокрема замкнутість заходів на території області і обмеженість механізмів кооперації з іншими областями та країнами, ці програми для реалізації більш масштабних завдань мали б містити заходи, що складають основу стратегічних проєктів.
- Однак, жодна із обласних цільових програм не прив'язується до стратегічних проєктів Плану заходів із впровадження Стратегії Львівщини на 2021-2023 роки, що зменшує шанси останніх на виконання з огляду на відсутність окремого їх фінансування з державного та регіонального бюджетів.

Розділ 7. Пропозиція культурного маршруту Карпатського єврорегіону

На основі співставлення критеріїв сертифікації ЄКМ із складовим туристичної привабливості території Карпатського єврорегіону та його культурних ресурсів, викладених в розділах 3-4 цього дослідження можна запропонувати наступний алгоритм визначення культурного маршруту Карпатського єврорегіону.

Тематика маршруту

Використовуючи підходи щодо визначення тематики культурного маршруту «Альпійський шлях», доцільно запропонувати подібну ідею - не обмежуватись монотемою маршруту, а використати синтез культурно-історичної спадщини всього Карпатського єврорегіону, яка включала б все різнобарв'я гірських громад, об'єктів матеріальної та нематеріальної культури, аспекти життя мешканців - мову, традиції, спосіб життя, харчування; знання про економіку, географію, будівлі; сталість гірського життя. Важливим при цьому є фактор компактного проживання на території Карпат 3-х найбільш чисельних сусідніх етносів єврорегіону - гуцулів, бойків і лемків, історія яких і культурна спадщина відзначається унікальністю і автентичністю.

Також, як свідчать матеріали розділу 4 цього дослідження, ресурси туристичної привабливості територій Карпатського єврорегіону, зокрема культурно-історичної спадщини, подієвих ресурсів, природних пам'яток продемонстрував їх значну кількість, широкий спектр тематичного спрямування. При цьому є унікальна можливість поєднання як культурного потенціалу території, так природних ресурсів Карпатських гір, які приваблюють значну кількість туристів завдяки розвинутій системі оздоровчого, екологічного, сільського та спортивного туризму.

Важливо також відзначити, що усі прикордонні території, які входять до складу Карпатського єврорегіону, об'єднує спільне історичне минуле, а саме перебування впродовж XVI-XIX ст. у складі Габсбурзької монархії, а згодом Австро-Угорщини, зумовило розбудову спільної транспортної інфраструктури, взаємодоповнюваності ринків тощо.

Географія маршруту

Географія «Альпійського шляху»

У випадку вищезгаданого «Альпійського шляху» авторами було вирішено географічно охопити тільки частину Альпійського макрорегіону - регіони, що належать до історичної культури

вальсерського та окситанського етносів, де історично склалася культура, яка глибоко вкорінена та визначена в її ідентичності. Ця територія проходить вздовж осі пізньоримського періоду, де розгорталася значна частина подій історії регіонів Східної та Центральної Європи (Італії, Німеччини, Швейцарії та Австрії та частково Словенії), пов'язаних між собою неоднорідною і надзвичайно багатою культурною спадщиною. Це дало змогу сплести різні теми та побудувати мережу культурних підмаршрутів, які об'єднують багато спільних рис культурно-історичної спадщини цієї частини Європи.

Вибір маршруту «Альпійський шлях» базується на ідентифікації імператора Клавдія Августа (Claudia Augusta), який відіграв в історії Альп значну роль. Дорога, створена імператором Августом і його прийомним сином Клавдієм, перетинає Альпи і зв'язує Венецію і всю долину річки По з провінцією Рецій (сьогодні територія південної Німеччини). Дорога мала довжину близько 520 км, і розділялась на два розгалуження - Claudia Augusta Padana та Claudia Augusta Altinate. Ця дорога - одна з небагатьох римських доріг, яка відмінно збереглася до наших днів. Вона багато разів реставрувалася і сьогодні становить цінність як культурно-історична спадщина Альп. Схема дороги представлена на **Рисунку 8.**

Рисунок 8. Дорога Клавдія Августа

Географія потенційного маршруту Карпатського єврорегіону («Карпатський шлях»)

У давнину шляхами називали стародавні степові дороги, які відігравали значну історичну роль у політичному, військовому і торговельному аспектах Давньої Русі та Гетьманщини. Були шляхи як місцевого, так і міжнародного значення. По цих шляхах також здійснювали свої набіги кочівники на слов'янські поселення. Серед основних шляхів, які пролягали Україною і з'єднували її із сусідніми державами, можна виділити шляхи, які перетинали територію сьогочасних областей західної і центральної України – Кучманський та Волоський, схема яких представлена на рисунку 9. Шляхи Волоський і Кучманський з'єднувалися в Русі Галицькій і йшли на Львів (Татарські шляхи // Українська мала енциклопедія: 16 кн.: у 8 т. / проф. Є. Онацький).

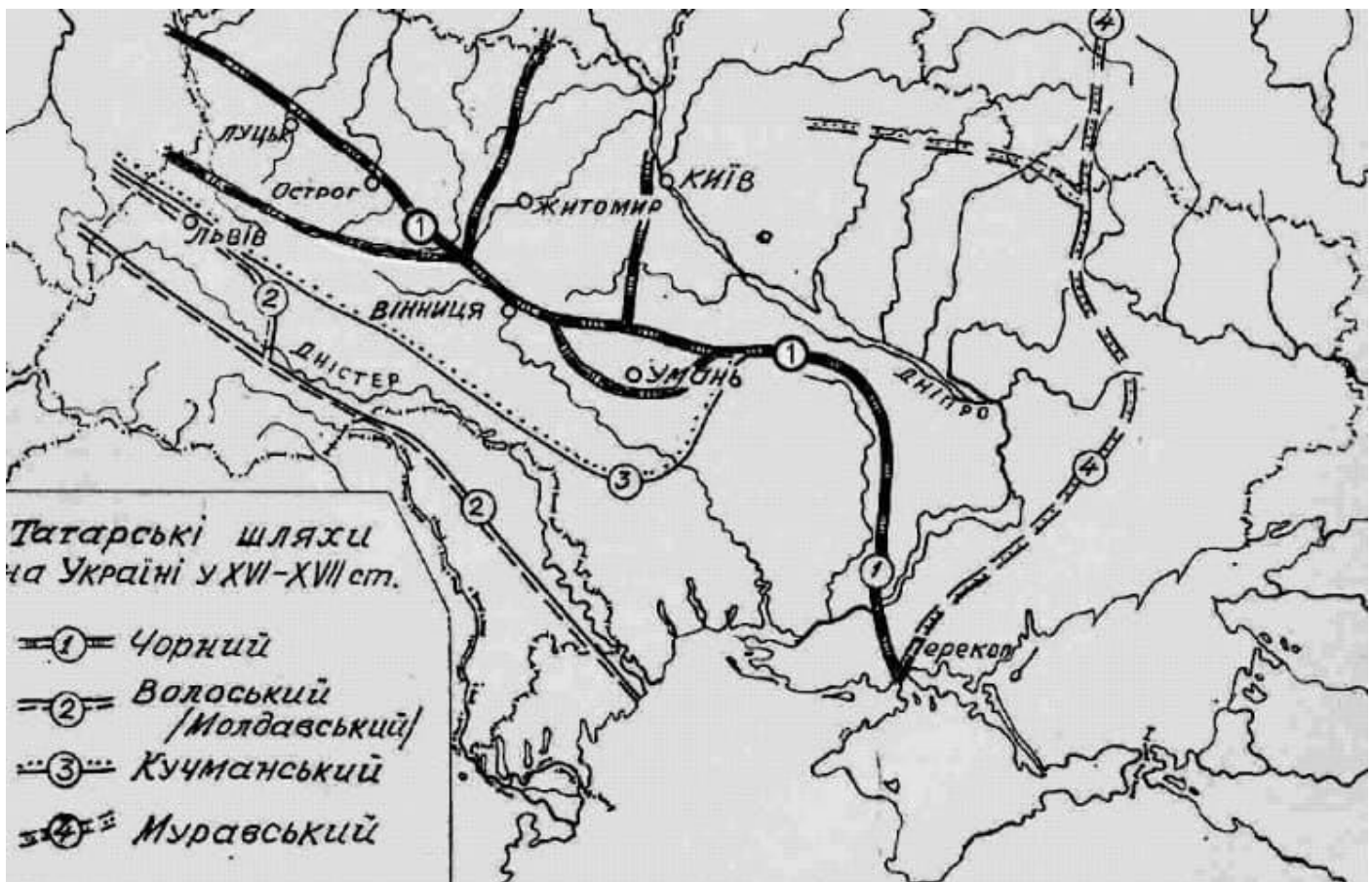

Рисунок 9. Схема татарських шляхів в Україні

Кучманський шлях, названий від притоки Бугу річки Кучмань починався біля Тавані, переходив на правий берег Бугу, прямував вододілом Бугу і Дністра на Брацлавське воєводство, Поділля, а звідти простягався через Чорний Острів, Гримайлів, Тереховлю, Зборів і Золочів. Ним переважно пересувалися кримські, буджацькі і липковецькі татари, долаючи міста Кам'янець-Подільський, Гусятин, Борщів, Скалат, Гримайлів, Микулинці, Тереховлю, Зборів, Поморяни, Золочів, Сасів.

Волоський шлях брав свій початок на правому березі Дністра, біля його устя, прямував через молдавську Бессарабію, Волощину і через Снятин провадив на Покуття. Від Снятина він мав ще одне найменування – Золотий, так називали його кочівники, бо вважали найбагатшим на здобич. Від Снятина через Коломию, Тлумач і Тисменицю шлях доходив до Чешибісів (тепер Єзуполя), де ділився на три гілки: головну – через Бурштин, Рогатин, Бібрку до Львова і дві другорядні – через Галич, Калуш,

Долину, Стрий до Дрогобича й Самбора і через Золотий Потік, Чортків, Бучач, Монастирська на Підгайці і Бережани.

При обґрунтуванні концепції потенційного Культурного Маршруту Європи, який найбільш характерно виражає культурну спадщину Карпатського євро регіону, варто взяти до уваги, що географія Кучманського та Волоського шляхів, є достатньо обширною. Особливо Кучманського, який у свою чергу, тісно пов'язаний із Чорним шляхом, що проходив через всю територію України (з Перекопу до Чорного лісу, де розходився в напрямках – Київ, Умань, Львів).

Тому, для створення культурного маршруту Карпатського євро регіону на початковому етапі географічно пропонується Волоський шлях, який безпосередньо перетинає сучасні території 4-х областей України (Львівську, Івано-Франківську, Закарпатську і Чернівецьку), Республіки Польща (Підкарпатське воєводство) та Словаччини (Кошицький та Пряшівський краї), який дещо звужує географію охоплення, однак, впритул наближає маршрут до культурної спадщини Карпатського євро регіону. В перспективі може бути розглянута концепція продовження маршруту через інші області України до устя ріки Дністер.

Також важливим чинником вибору Волоського шляху як географічної осі маршруту є можливість дослідження питання, яке до сьогодні викликає гострі наукові дискусії щодо «волоської теорії» колонізації Карпат з огляду на важливість одного із критеріїв сертифікації КМЕ (сфера «Співпраця в галузі досліджень та розробок»). Фрагменти такої дискусії представлені у [Додатку 13](#).

Вибір можливої назви маршруту – «Карпатський шлях» дозволяє більш повно передати суть пропонованої тематики маршруту.

Можливі варіанти організації культурного маршруту «Карпатський шлях»

Практика Культурних Маршрутів Європи

Окрім сертифікації нових маршрутів в практиці КМЕ існує досвід долучення нових відрізків (об'єктів) до вже існуючих і сертифікованих маршрутів. Так, у Звіті за 2019 рік [«Культурні маршрути Грузії»](#), де на сьогодні діє 5 сертифікованих маршрутів ([Додаток 14](#)) було здійснено детальний аналіз їх ефективності та потенціалу. На основі цього були запропоновані варіанти розширення участі Грузії в КМЕ шляхом додавання нових об'єктів до існуючих маршрутів, а також приєднання до них нових відрізків, зокрема:

[Iter Vitis Route](#). Розширення цього маршруту має значний потенціал, оскільки кількість і якість виноградників, що використовують традиційний метод Qvevri (clay vessel used for fermentation of wine), на території Грузії сьогодні динамічно зростають. Національна адміністрація Грузії з питань туризму (GNTA) перелічує близько 200 виноробних підприємств у своєму винному маршруті. Цей маршрут добре розрекламований позначений відповідними вказівниками. Існує значний потенціал для розширення маршруту та відповідної програми в Грузії, щоб вийти за рамки діючого на сьогодні Кахетійського туру та потенційно поєднати його з існуючим винним маршрутом, розробленим GNTA.

[European Route of Historical Thermal Towns](#). На сьогодні лише Імеретійська область з двома її підмаршрутами (Сайрме та Цкалтубо) включена до ЄКМ. Водночас столиця країни Тбілісі з її історичними лазнями, наповненими сірчаною водою, та історичне курортне місто Боржомі - курортне місто, відоме своїми мінеральними водами, також можуть стати учасниками цього маршруту. Включення Тбілісі та Боржомі до ЄКМ історичних термальних міст додало б значної цінності маршруту.

Культурні Маршрути Європи України, Польщі та Словаччини

Згідно бази даних [Cultural Routes](#) станом на 01.01.2022 сертифіковано 45 КМЕ, у тому числі в країнах, потенційних учасниках культурного маршруту Карпатського євро регіону – Україні (3 маршрути), Польщі (15 маршрутів) та Словаччині (4 маршрути).

[Україна](#). Серед 3-х маршрутів в Україні (VIA REGIA, European Mozart Ways, European Route of Industrial Heritage)

Via Regia (Королівський шлях) – це назва найстарішого та найдовшого сухопутного зв'язку між Східною і Західною Європою. Довжина його 4500 км, він існує вже понад 2000 років, поєднує 8 європейських держав. Нині існує як транс-європейський транспортний коридор СIII (міжнародна автомагістраль E40). "Via Regia – культурний шлях Ради Європи" створена для продовження культурного обміну між країнами Європи та сприяння їх зближенню. Україна та Польща є входять до маршруту, який проходить містами Городок, Львів, Броди у Львівській області та Перемишль Краків, Герлиць (південна гілка) в Польщі.

European Mozart Ways – це міжнародна мережа, яка об'єднує міста, регіони та установи в 10 європейських країнах, які Моцарт відвідав під час своїх подорожей. Метою маршруту є просування нового підходу до відкриття Моцарта через тему його подорожей, пропонуючи туристичні маршрути та заохочуючи мистецьку, культурну, освітню та академічну діяльність. Маршрут включає лише м.Львів в Україні, яке представляє мистецький проект LvivMozArt з міжнародним фестивалем класичної музики.

European Route of Industrial Heritage включає понад 100 промислових об'єктів. Такі значні події, як "ExtraSchicht - Ніч промислової спадщини" в Рурській області або "Індустріада" в Сілезії, Польща, приваблюють сотні тисяч відвідувачів. Менші промислові пам'ятки об'єднані у 20 регіональних маршрутів, які ілюструють географічний та соціальний вплив місцевих промислових підприємств. Україну представляє 16 промислових пам'яток, серед яких 3 знаходяться у Львові та один у м.Борислав. Словаччину представляють 12 промислових пам'яток, з яких жоден не розташований на території Карпатського регіону. В Польщі знаходиться 87 пам'яток, в основному в промисловому районі Катовіце. Карпатський єврорегіон представлений лише одним об'єктом - Музеєм народної архітектури під відкритим небом у Сяноку, який презентує спосіб життя сільської громади до епохи індустріалізації.

Польща налічує 15 культурних маршрутів - Santiago de Compostela Pilgrim Routes, The Hansa, Viking Routes, European Route of Jewish Heritage, Cluniac sites in Europe, VIA REGIA, European Route of Cistercian Abbeys, European Cemeteries Route, European Route of Historic Thermal Towns, European Route of Ceramics, Destination Napoleon, Impressionisms, European Route of Industrial Heritage, Routes of Reformation, European Route of Historic Gardens.

Серед цих маршрутів повномасштабно на територію Карпатського єврорегіону заходить лише КМЕ [«Santiago de Compostela Pilgrim Routes»](#). Шлях Святого Якова, або «Каміно-де-Сантьяго» – паломницька дорога до могили апостола Якова в іспанському місті Сантьяго-де-Компостела, головна частина якої пролягає Північною Іспанією. Відомий з IX століття. На території Польщі цей маршрут – це один із найрозгалуженіших, 34 ділянки Шляху Святого Якова, схема яких наведена у [Додатку 15](#). Кілька ділянок маршруту проходить територією Карпатського єврорегіону, розгалужуючись на територію Словаччини до м. Кошіце, а також у 2015 році до України – перша ділянка має трохи понад 100 кілометрів завдовжки. Вона поєднує Львів із прикордонним переходом Шегині-Медика. У майбутньому маршрут в Україні планують продовжити до Києва.

Словаччина налічує 4 культурні маршрути - Saint Martin of Tours Route, TRANSROMANICA, Iron Curtain Trail, Cyril and Methodius Route. З них лише фрагментарно на територію Карпатського єврорегіону заходить маршрут [TRANSROMANICA](#), який презентує романську архітектуру. Вздовж Культурного маршруту TRANSROMANICA можна знайти чудові собори, спокійні монастирі та прекрасні церкви, що датуються середньовіччям. Крім того, кожен регіон TRANSROMANICA пропонує унікальні культурні пам'ятки, кулінарні ласощі та численні заходи, розташовані в мальовничих ландшафтах.

Таким чином, аналіз переліку і змісту всіх наявних на сьогодні сертифікованих КМЕ на території Карпатського єврорегіону засвідчив, що жодного маршруту, який би повноцінно поєднував Україну, Польщу та Словаччину не має. Фрагментарна наявність окремих маршрутів, зокрема Santiago de Compostela Pilgrim Routes та European Route of Industrial Heritage, не може служити основою для приєднання потенційного маршруту «Карпатський шлях» з огляду на різну ідеологію перелічених маршрутів.

Можлива структура культурного маршруту «Карпатський шлях»

Як вже було зазначено вище, ідея маршруту «Карпатський шлях» полягає в синтезі культурно-історичної спадщини 3-х найбільш чисельних сусідніх етносів Карпатського євро регіону (гуцулів, бойків і лемків), яка включала б все різнобарв'я об'єктів матеріальної та нематеріальної культури, аспекти життя мешканців - мову, традиції, спосіб життя, харчування; знання про економіку, географію, будівлі; сталість гірського життя.

Виходячи також із аналізу структури сертифікованих КМЕ, зокрема щодо включення в маршрут різних підмаршрутів, які можуть бути монотемними, чи, у свою чергу, сиінтезувати різні теми в межах «своєї» географічної ділянки маршруту, в «Карпатському шляху» пропонується використати такий же підхід. Це дослідження не ставить собі за мету сформувати повний реєстр потенційних підмаршрутів, однак варто означити найбільш характерні, які можуть бути використані при підготовці для сертифікації до Європейського інституту Культурних Маршрутів маршруту «Карпатський шлях».

Шлях волоської культури на польсько-словацькому кордоні. Мета проекту - відтворення слідів діяльності волоських пастухів у Карпатах, де протягом сотень років випас овець був вирішальним чинником місцевої економіки і яке мало домінуючий вплив на формування матеріальної та духовної культури людей, які тут оселилися. Шлях несе повідомлення про культурну спадщину жителів Карпат і Балкан і відіграє особливу роль у формуванні ставлення до відкритості, побудові взаємних контактів, обміну знаннями та досвідом. Перші кроки для створення такого підмаршруту були здійснені в рамках однойменного проекту Програми транскордонного співробітництва Польща-Словаччина 2014-2020.

Шлях волоської культури на українсько-польському прикордонні. Проектом була здійснена інвентаризація об'єктів, пов'язаних з культурою вівчарства (архітектурні об'єкти, звичаї, кухня, мистецтво) і їх ознакування. В рамках реалізації проекту також відбулися виходи на полонину, фестиваль сиру; майстер-клас, видання книги вівчарських традицій, а також встановлення стилізованих дерев'яних символів вівчарства у Колочаві, Рахові та Верховині.

Карпатський шлях дерев'яної архітектури – спільні дії для збереження та промоції історико-культурної спадщини українсько-польського прикордоння». Мета проекту - створення та промоція нового туристичного продукту – Карпатського шляху дерев'яної архітектури. Для цього було здійснено інвентаризацію об'єктів дерев'яної архітектури, на підставі якої в перспективі буде створено транскордонний туристичний маршрут. Окрему увагу було приділено вісьмом населеним пунктам на території на Львівщині, Закарпатті та Івано-Франківщині, де розташовані дерев'яні храми, що занесені до Списку світової спадщини.

Світ карпатських розет – заходи зі збереження унікальності культури Карпат. Мета - збереження культурної та історичної спадщини Карпат (традицій, ремесл, звичаїв, музики, архітектури) шляхом розвитку транскордонного співробітництва в управлінні культурними та історичними ресурсами Карпат шляхом створення мережі організацій, що здійснюють діяльність у цій сфері; популяризації знань про регіональні традиції, практики та заходи, спрямовані на відновлення ремесл; підвищення компетенцій окремих місцевих громад у управлінні культурними ресурсами регіону. У рамках проекту було створено польсько-український Карпатський центр культурної спадщини «РОЗЕТИ», що складається з 4 структур у Косові, Уричі, Колочаві та Бистромі.

Транскордонний шлях дерев'яної архітектури – можливість для збереження унікальної спадщини українсько-польського прикордоння». В рамках проекту розроблено новий транскордонний маршрут, що включатиме понад 160 об'єктів. Окрім цього, було створено 2 інформаційні сайти та 12 віртуальних турів церквами, віднесеними до культурної спадщини ЮНЕСКО на території Львівщини, Івано-Франківщини, Закарпаття та Підкарпатського воєводства. Проект також передбачав проведення шести концертів у вибраних об'єктах маршруту з метою їх популяризації та потужну промоційну кампанію туристичного шляху у мережі. Проект реалізувався у рамках.

Карпатська бджола – спільні заходи із збереження унікальної природної спадщини в українсько-польському прикордонні. Мета проекту - збереження популяції аборигенної Карпатської породи бджіл

та промоція традицій бджільництва в Карпатах. Для цього були здійснені спеціальні експедиції високогірними пасіками Карпатського регіону, облаштовано два відкритих виставкових простори у Косові та Колочаві, проведено транскордонний фестиваль меду у Закарпатській області. Також була розроблена концепція трьох туристичних маршрутів.

Карпатська академія спадщини виноробства. Мета проекту – популяризація традицій виноробства і виноградарства, як частини культурної спадщини регіону Карпат. В рамках проекту було проведено дослідження традиційних карпатських сортів винограду і вин та підготовлено за його підсумками тримовну публікацію «Карпатська винна карта» і транскордонний винний маршрут. В рамках проекту також було проведено міжнародний фестиваль вина у Закарпатській області та «Карпатську академію виноробства», за результатами якої підготовлено доступний онлайн-курс.

Нафтова спадщина діяльності Ігнатія Лукасевича. Проект передбачав конференції, семінари, навчальні візити; інвентаризацію об'єктів нафтової спадщини Львівщини і Підкарпаття; створення тримовного мультимедійного путівника; а також розробку та апробацію квесту визначними місцями нафтової спадщини.

Розвиток сталого туризму в природоохоронних територіях Карпат. У фокусі цього проекту – збереження і промоція природоохоронних територій Карпат на засадах сталого туризму. Проектом, зокрема, було здійснено облаштування рекреаційної інфраструктури в Національному Парку “Сколівські Бескиди”, розробку транскордонної концепції розвитку туризму у національних парках, підвищення професійного рівня працівників національних парків українських та польських карпатських регіонів.

Звуки природи. SlowRivers – практичний пакет для туриста – проект, метою якого є використання потенціалу річок Сян і Стривігор (Стрв'яж) для підвищення відвідуваності регіону туристами, розробка інноваційних туристичних продуктів на основі спільної природної спадщини обох річок.

У *Додатку 16* наведена географія вищеописаних проектів. Варто також зауважити, що більшість проектів реалізувалися в рамках Програм транскордонного співробітництва Польща-Білорусь-Україна 2014-2020 та Польща-Словаччина 2014-2020.

Основні висновки

- Тематика потенційного культурного маршруту «Карпатський шлях» синтезує культурно-історичну спадщину Карпатського єврорегіону і включає все різнобарв'я гірських громад, об'єктів матеріальної та нематеріальної культури, аспекти життя мешканців - мову, традиції, спосіб життя, гастрономію; архітектуру. Важливим при цьому є фактор компактного проживання на території Карпат 3-х найбільш чисельних сусідніх етносів єврорегіону – гуцулів, бойків і лемків, історія яких і культурна спадщина відзначається унікальністю і автентичністю.
- Географічно маршрут «Карпатського шляху» базується на основі історичного Волоського шляху, який безпосередньо перетинає сучасні території 4-х областей України (Львівську, Івано-Франківську, Закарпатську і Чернівецьку), Республіки Польща (Підкарпатське воєводство) та Словаччини (Кошицький та Пряшівський краї). В перспективі може бути розглянута концепція продовження маршруту через інші області України (до устя ріки Дністер).
- Маршрут «Карпатський шлях» виступає у власному праві і розробляється як новий КМЕ з огляду на відсутність вже діючих і сертифікованих КМЕ на території України, Республіки Польща та Словаччини, які б відповідали філософії «Карпатського шляху». При цьому орієнтиром для розробки «Карпатського шляху» виступає маршрут «Альпійський шлях», який на сьогодні проходить процедури сертифікації КМЕ.
- Структура маршруту «Карпатський шлях» представляє собою низку національних і регіональних транскордонних підмаршрутів, які можуть бути монотемними, чи, у свою чергу, сиінтезувати різні теми в межах «своїх» географічних ділянок маршруту. При цьому враховується той факт, що низка подібних підмаршрутів вже розроблена і апробована реалізованими проектами, у тому числі завдяки програмам транскордонного співробітництва.

Рекомендації
до стратегічних документів
в контексті посилення їх можливостей для підвищення конкурентноздатності
культурних продуктів Карпатського єврорегіону

Методологія підготовки рекомендацій

Пропоновані рекомендації відносяться лише до одного із видів можливих культурних продуктів Карпатського єврорегіону – культурних маршрутів. Рекомендації орієнтовані на сприяння входження таких культурних маршрутів на європейський ринок в статусі «Культурних Маршрутів Європи». Рекомендації акцентовані на забезпеченні вимог критеріїв сертифікації Культурних Маршрутів Європи.

Пропоновані рекомендації стосуються в першу чергу планів заходів регіональних стратегій розвитку та регіональних цільових програм, які діють на території української частини Карпат (Карпатського регіону). При цьому за основу беруться Стратегія розвитку і програми Львівської області, оскільки зміст заходів по відповідних стратегіях і програмах у всіх 4-х областях є достатньо типовими.

Рекомендації базуються на висновках аналітичного дослідження «Культурні ресурси Карпатського єврорегіону в контексті створення Культурного Маршруту Європи», основним результатом якого стала розробка Концепції культурного маршруту «Карпатський шлях». Для підготовки рекомендацій було здійснено детальний аналіз державної, а особливо регіональної політики підтримки культурних ресурсів Карпатського єврорегіону, викладеному у розділі 6 дослідження «Культурні ресурси території Карпатського єврорегіону».

Рекомендації не стосуються планів заходів державних стратегій розвитку та державних цільових програм з огляду на делегування повноважень по виконанню відповідних заходів і їх фінансування, оскільки у більшості випадків такі повноваження покладаються на регіони з дофінансуванням із державного бюджету.

Окремі рекомендації також стосуються інших стратегічних документів, які мають суттєвий вплив на розвиток культурних маршрутів в Карпатському єврорегіоні та забезпечення вимог критеріїв сертифікації Культурних Маршрутів Європи.

Рекомендації до Плану заходів з реалізації Стратегії розвитку Львівської області на період 2021–2027 років:

1. Здійснити моніторинг і оцінку виконання проєктів Стратегії розвитку Львівської області за 2021 рік. При цьому керуватися не тільки кількісними показниками, зокрема використання фінансових ресурсів, а й аналізом причин успіхів чи невдач окремих проєктів.
2. Актуалізувати План заходів з реалізації на 2023–2024 роки у рамках діючих проєктів, що мають відношення до культурних ресурсів Карпатського єврорегіону шляхом внесення змін, важливих для сертифікації потенційного культурного маршруту. Ці зміни в першу чергу мають доповнювати декларовані заходи такими елементами як: міждисциплінарні дослідження тематики культурно-історичної спадщини; демонстрацію спільності європейських цінностей та культури Карпатського регіону; залучення сусідніх регіонів, як на території України, так і сусідніх країн; залучення молоді з метою сприяння поглибленому обміну, спрямованому на розвиток концепції європейського громадянства, збагаченого різноманіттям; налагодження зв'язків між спадщиною та сучасною культурою; мережування інституцій, що мають прямий вплив на культурні ресурси Карпатського єврорегіону.
3. Розробити новий комплексний проєкт і забезпечити його включення до Плану заходів. Для прикладу це може бути проєкт «Карпатський шлях», який включає максимальну кількість компонент, важливих для сертифікації. При цьому особливу увагу приділити управлінню таким проєктом – можливо створення нової інституції як координатора мережі організацій, що мають прямий вплив на культурні ресурси Карпатського єврорегіону, яка в подальшому зможе

забезпечити підтримку функціонування і розвитку маршруту в статусі Культурного Маршруту Європи.

4. Більш оптимально виглядає делегувати повноваження підготовки, сертифікації, а в подальшому управління проектом (маршрутом) «Карпатський шлях» вже діючій інституції – АОМС «Євро регіон Карпати-Україна», яка об'єднує органи місцевого самоврядування різних рівнів усіх 4-х областей Карпатського регіону, а також входить в склад міжнародної асоціації «Карпатський Євро регіон», що об'єднує Україну, Угорщину, Польщу, Словаччину та Румунію. Окрім того АОМС «Євро регіон Карпати — Україна» має досвід адміністрування низки значимих транскордонних проектів у партнерстві із польськими та словацькими інституціями, які є основою для створення культурного маршруту.
5. Звернути особливу увагу на джерела фінансування нових чи модифікованих проектів з огляду на їх масштаб, широку тематику, євроінтеграційну спрямованість, міжрегіональний і транскордонний характер. Передбачити використання не тільки обласного та місцевого бюджетів, але й державного бюджету та коштів міжнародної технічної допомоги. Скористатися можливостями, які відкривають нові програми та фонди, зокрема програми транскордонного співробітництва, модернізований Державний фонд регіонального розвитку чи Державна програма розвитку транскордонного співробітництва на 2021-2027 роки.

Рекомендації до обласних цільових програми розвитку Львівщини

- Актуалізувати діючі на сьогодні обласні цільові програми розвитку Львівщини на 2023-2024 роки, що мають відношення до культурних ресурсів Карпатського євро регіону шляхом внесення змін, важливих для розвитку культурних ресурсів області у європейському контексті.
- Зважаючи на галузеву і відомчу розрізненість цільових програм, а також складність координації програм по окремо взятому напрямку «Культурний Маршрут Європи» недоцільно створювати координаційну структуру на рівні програм. Доцільно делегувати представників відповідних департаментів і управлінь обласної держадміністрації, а також профільних депутатських комісій облради до новоствореної Координаційної ради стратегічного проекту «Карпатський шлях».
- Забезпечити взаємодію обласних цільових програм із стратегічними проектами Плану заходів із впровадження Стратегії Львівщини як у цілому по всіх програмах, так і по програмах, що мають ключове значення для розвитку культурних ресурсів Карпатського євро регіону і зокрема створення культурного маршруту.
- Значно посилити заходи програм, у тому числі фінансово, які безпосередньо впливають на розвиток елементів культурного маршруту. При цьому значну увагу приділити тим елементам, які мають особливе значення для сертифікації культурного маршруту і які дуже опосередковано представлені в обласних програмах, а саме – організація діяльності з групами молоді з метою сприяння поглибленому обміну, спрямованому на розвиток концепції європейського громадянства, збагаченого різноманітним та дослідження і міждисциплінарний аналіз як на теоретичному, так і на практичному рівні тематики культурно-історичної спадщини.

Перелік і короткий опис сертифікованих Культурних маршрутів Європи

	Назва Культурного маршруту	Опис
1.	ATRIUM - Architecture of Totalitarian Regimes of the 20th Century In Europe's Urban Memory	Вивчення архітектури тоталітарних режимів Європи, як фашистського, так і комуністичного, є способом посилення європейської ідентичності в її єдності та різноманітності. Ідея об'єднаної Європи походить від ран Другої світової війни та падіння фашизму та нацизму. Новий етап більш широкої та всеосяжної ідеї Європи розпочався після падіння комунізму. Культурний маршрут дозволяє досліджувати соціологічні, ідеологічні та географічні історії цих режимів крізь призму міських ландшафтів у різних містах та широку інформацію на веб-сайтах (фотографії та картини, відео-, аудіо-файли та усні свідчення).
2.	Aeneas Route	Маршрут Енея – це археологічний маршрут, який починається в Туреччині і з'єднує 5 європейських і середземноморських країн через легенду про Енея. Протягом століть розповідь про Енея стала загальною культурною спадщиною, яка об'єднує різні середземноморські країни та цивілізації та є предметом незліченних картин, мозаїк, скульптур та творів мистецтва. Починаючи від археологічних пам'яток Трої та Антандроса (Туреччина) і закінчуючи Римом (Італія), Маршрут об'єднує низку сільських ландшафтів, природних зон та археологічних об'єктів, деякі з них добре відомі та внесені до списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.
3.	Alvar Aalto Route – 20th Century Architecture and Design	Алвар Аалто (1898-1976) був піонером сучасної архітектури та дизайну, який зробив надзвичайно багату й різноманітну кар'єру. Його роботи охоплюють 6 десятиліть і включають понад 200 існуючих будівель у 9-ти європейських країнах а США. Маршрут Алвара Аалто запрошує відвідувачів не тільки відчувати його архітектуру як цілий витвір мистецтва, але й насолодитися захоплюючими природними пам'ятками, смачною їжею, місцевими послугами та культурною самобутністю місць, які перетинає маршрут. Маршрут Алвара Аалто об'єднує понад 50 об'єктів у 5 країнах.
4.	Cluniac Sites in Europe	Виходячи за межі політичних кордонів, абатство Клуні, як невід'ємна частина церковної системи, сприяло виникненню феодалної Європи та зіграло велику роль у створенні культури, спільної для кількох європейських регіонів. Сьогодні Європейська федерація сайтів Cluny Abbey популяризує цю спільну спадщину. Кожен сайт Cluniac по своєму розповідає історію своєї матеріальної та нематеріальної спадщини.
5.	Cyril and Methodius Route	Святі Кирило і Мефодій, співпокровителі Європи, є символами культурного діалогу між східним і західним християнством. Кирило-Мефодіївська дорога представляє набір стежок, орієнтованих на подорож стежками святих Кирила і Мефодія

		та їх послідовників (Семи святих апостолів). Він об'єднує місця, об'єкти спадщини, культурні установи та туристичні об'єкти в країнах Центральної, Східної та Південної Європи. На маршруті представлені багаті та різноманітні елементи спадщини у всіх його проявах: пам'ятки священного культу святих братів, світські прояви поваги до них, роздуми про їхню діяльність у сучасному світі, історії та легенди тощо.
6.	<u>Destination Napoleon</u>	Історична спадщина Наполеона є одним із європейських вимірів. Це спадщина ключової цінності, яка завжди цікавила переважну більшість європейських країн, і вона мала великий вплив на сучасний геополітичний контекст та розвиток "європейської ідеї". Цей маршрут намагається об'єднати європейські міста, історія яких формувалась під впливом Наполеона, зокрема через проведення виставок, мистецьких заходів, екскурсій, туризму та обміну школярів та студентів.
7.	<u>European Cemeteries Route</u>	Спогади та символи, написані на каменях кладовищ, є відображенням звичаїв, цінностей та життя міст. Кладовище дає змогу відчувати, наскільки різноманітне життя та культура місцевості, а також краще зрозуміти, наскільки ця різноманітність важлива в демократичному світі. Культурний маршрут пропонує відвідувачам можливість буквально прогулятися місцевою історією, дізнатися про важливі особистості, які працювали і залишили свій слід, відкрити місцеву, національну та європейську культурну спадщину.
8.	<u>European Mozart Ways</u>	Музика - це загальна мова, яка об'єднує всіх людей. Культурний маршрут допомагає зберегти культурну спадщину навколо ключової фігури Моцарта, а також покращує міжкультурний діалог. Міста, де побував Моцарт, працюють разом, щоб популяризувати знання про цього унікального музиканта та зміцнювати ідею спільної європейської ідентичності у мистецьких, наукових, туристичних та освітніх проєктах. Подорож найзначнішими музичними, мистецькими та архітектурними місцями європейської культурної спадщини дають можливість відчувати життя та музику Моцарта.
9.	<u>European Route of Ceramics</u>	Мистецтво кераміки відображає як спільну ідентичність Європи, так і місцеві особливості її територій. Воно також відображає технічні досягнення, художні тенденції та ідеологічні прагнення кожного періоду, від примітивного використання теракоти до найсучасніших творів. Маршрут пропонує екскурсії містами, які дають відвідувачам можливість дізнатися, що відбувається за лаштунками виробництва кераміки та самостійно спробувати попрацювати за станком гончаря.
10.	<u>European Route of Cistercian Abbeys</u>	Культурний маршрут відкриває унікальну ідентичність Cistercian чернецтва в його інтелектуальному та духовному

		<p>вимірах, технічній винахідливості та чудових організаційних, будівельних та розвивальних навиках.</p> <p>Маршрут проходить через туристичні місця у сільській місцевості і включає участь у освітніх та культурних заходах з використанням нових цифрових технологій, пристосованих до збереження та популяризації культурної спадщини.</p>
11.	European Route d'Artaignan	<p>Європейський маршрут д'Артаньяна - це культурний маршрут, заснований на основі історичних та літературних документів, які відслідковують епос Шарля де Баца де Кастельмора д'Артаньяна. Європейський маршрут д'Артаньяна пропонує мандрівникам, вершникам і велосипедистам можливість піти по стопах д'Артаньяна та мушкетерів у 15 регіонах та 6 країнах Європи. Від місця народження д'Артаньяна в Лупіаку (Жер, Франція) до місця його смерті в Маастрихті (Нідерланди) Європейський маршрут д'Артаньяна запрошує мандрівників гуляти, їздити на велосипеді по чудовим стежкам, які ілюструють епічну історію д'Артаньяна. Маршрут пропонує можливості для стійких та відповідальних подорожей, у тісному контакті з місцевим населенням та з глибокою повагою до навколишнього середовища.</p>
12.	European Route of Historic Thermal Towns	<p>Курорти відіграють провідну роль як місця налагодження мирних стосунків, співробітництва та творчості, захищаючи побудоване та природне середовище, сприяючи сталому культурному розвитку.</p> <p>Сьогодні курорти, окрім благ термальних вод розповідають про важливу європейську пам'ять через щорічні фестивалі, події та мистецькі та творчі заходи, у яких можуть брати участь туристи.</p>
13.	European Route of Historic Gardens	<p>Історичні сади протягом багатьох часів формували європейську культуру та самобутність. Маршрут об'єднує сади, які відповідають визначенню «Історичний сад», визначеному у Флорентійській хартії 1981 року, прийнятій ICOMOS у 1982 році. Завдяки їхнім ландшафтам і рослинам відвідувачі, які подорожують Європейським маршрутом історичних садів, тепер можуть відчувати різні прояви людської творчості, які проливають нове світло на нашу ідентичність та на взаємні обміни, які формують наше культурне різноманіття. Відвідування історичних садів, як багатошаровий досвід, допомагає підвищити суспільне усвідомлення важливості природного середовища не лише в нашому повсякденному житті, а й для майбутніх поколінь.</p>
14.	European Route of Industrial Heritage	<p>Історія індустріалізації Європи є невід'ємною частиною європейської спадщини, формуючи історію, ландшафт та життя європейців за останні 200 років після Індустріальної революції. Понад 100 промислових об'єктів є основою Європейського шляху промислової спадщини, включаючи екскурсії, мультимедійні презентації та значимі події.</p>

15.	<u>European Route of Megalithic Culture</u>	Європа має значну мегалітичну спадщину. Маршрут пропонує пішохідні та велосипедні заходи, що дає можливість вивчати не лише мегалітичні пам'ятки, а й різноманітність навколишнього ландшафту. Ключовим принципом маршруту є збереження зв'язку між природою та культурою. Маршрут також залучає музеї, школи, університети та благодійні організації для розробки спеціальних програм для дітей та молоді.
16.	<u>European Routes of Emperor Charles V</u>	Карл V спільно з народами, що входили до його держави, сформував безпрецедентну європейську ідентичність, яка об'єднувала різні регіони та країни з єдиним набором правил та цінностей. Історичні реконструкції, фестивалі мистецтв, традиційні ринки, паради, місцеві гуляння сьогодні відіграють істотну роль у відтворенні великого культурного ландшафту Ранняї Європи. Маршрут не обмежується історією та мистецтвом, а також охоплює навколишнє середовище, традиційний ландшафт та архітектуру.
17.	<u>European Route of Jewish Heritage</u>	Ключовим аспектом маршруту (мережі маршрутів) є визнання суттєвого внеску єврейської традиції у розбудову культурного різноманіття шляхом активного міжкультурного діалогу. Маршрути різні за масштабами, охоплюють практично весь європейський континент і дозволяють зануритися в єврейську історію. Вони також надають широку інформацію та матеріали, регулярно організовують такі заходи, як Європейський день єврейської культури.
18.	<u>Fortified Towns of the Grande Region</u>	Розташований у центрі Європи, регіон між Францією, Німеччиною, Бельгією та Люксембургом довгий час був місцем військової боротьби. Сьогодні цей транснаціональний простір під назвою «Grande Region» (Великий регіон) перетворився на чудовий приклад економічних і культурних обмінів. Маршрут укріплених міст відкриває дивовижну архітектурну та культурну спадщину. Мало де в інших регіонах є стільки фортець, що датуються всіма періодами від Середньовіччя до ХХ століття. Величні цитаделі, вражаючі бастіони, неприступні форти, таємничі підземні простори... відкривається надзвичайне багатство укріпленої архітектури. Маршрут укріплених територій регіону Гранд веде через території, відомі своїм кулінарним та гастрономічним мистецтвом. Багато ресторанів пропонують традиційні страви, приготовані з місцевих продуктів.
19.	<u>Routes of Reformation</u>	Маршрут дає можливість продемонструвати взаємозв'язок та різноманітні цінності різних національних та міжнародних рухів Реформації та їх еволюцію протягом останніх століть. Спадщина цих рухів є невід'ємною частиною європейського культурного середовища і утверджує цінності солідарності, гостинності, міжкультурного діалогу та співпраці. Маршрут також включає більш ніж 80 сайтів у 8 країнах Європи, які відображають окремі визначні пам'ятки, події, виконавське

		<p>мистецтво та традиції, паломницькі маршрути та міста, які представляють унікальну історію Реформації.</p>
20.	<p>Huguenot and Waldensian Trail</p>	<p>Маршрут висвітлює історичне вигнання гугенотів та їх поступову інтеграцію у приймаючих країнах як складову спільної європейської історії та культурної спадщини. Він також звертає увагу на свободу, повагу до прав людини, толерантність та солідарність як основні європейські цінності. Маршрут також багатий культурними та історичними пам'ятками, а також мальовничим багатством і красою.</p>
21.	<p>Impressionisms Routes</p>	<p>Оцінений не тільки в Європі, а й у всьому світі, імпресіонізм звеличує ландшафти та оспівує повсякденне життя, відображаючи європейське різноманіття за допомогою «кадру» його ландшафтів, як це викладено у Європейській ландшафтній конвенції. Шість тематичних маршрутів імпресіонізму сприяють широкому доступу до мистецьких знань шляхом розвитку культурної спадщини та туристичної діяльності. Ряд дидактичних виставок, спеціальних зустрічей, святкувань та конференцій організовується у шести країнах.</p>
22.	<p>Iron Age Danube Route</p>	<p>Дунайський шлях залізного віку з'єднує найвизначніші пам'ятки того періоду в Дунайському регіоні. Дунайський шлях залізного віку являє собою одну з найбільш крихких, але вражаюче привабливих доісторичних археологічних залишків: ландшафти залізного віку, що характеризуються монументальними спорудами, напр. укріплені поселення, курганні могильники, плоскі цвинтарі та складна організація простору, приблизно датовані епохою між 9 століттям до нашої ери і кінцем 1 століття до нашої ери. Уздовж Дунайського шляху залізного віку мандрівники можуть відкрити для себе археологічні музеї та музеї під відкритим небом, реконструйовані будинки та кургани, а також археологічні стежки. Сучасні технології дозволяють відвідувачам відчувати життя таким, яким воно було майже 3000 років тому.</p>
23.	<p>Iron Curtain Trail</p>	<p>Маршрут, який об'єднує європейську історію, культуру та ландшафт. Маршрут є символом нещодавно спільного загальноєвропейського досвіду, зосередженого на демократичних цінностях Європи та постійному міжкультурному діалозі. Маршрут проходить уздовж західного кордону колишніх держав Варшавського договору, з'єднуючи багато історичних місць, пов'язаних з періодом холодної війни. Заходи маршруту включають розповіді про особисті історії часів холодної війни і організовуються туроператорами. Крім того, пропонуються пакети для супроводжуваних або самостійних велосипедних турів з особливим акцентом на сталий туризм.</p>

24.	<u>Iron Route in the Pyrenees</u>	Регіон Піренеїв багатий на залізну руду і має багатовікові традиції виробництва заліза. Обробка заліза в Піренеях залишила по собі важливу спадщину, включаючи шахти, вугільні печі та залізні заводи, а також будинки шахтарів і залізних робітників. «Залізний шлях» запрошує нас дізнатися про трансформацію та комерціалізацію заліза з 17-го до кінця 19-го століття. Серед важливих об'єктів – копальня Россел – Центр інтерпретації заліза, шахта Льортс, «Шлях Аррієрос» і «Шлях залізних людей», церква Сан-Марті-де-Іа-Кортінада та музей Каса д'Арені-Піандоліт.
25.	<u>Iter Vitis Route</u>	Виноробство завжди було європейським символом ідентичності. Технічні знання, які лежать в основі цього виробництва, протягом століть значно сприяли побудові європейського громадянства, спільного для регіонів і народів, а також національної ідентичності. Одна з головних цілей маршруту - охорона біорізноманіття вин, підкреслюючи його унікальність у глобалізованому світі. Маршрут дає можливість дізнатися про техніку вирощування, зберігання та транспортування, ознайомитися з міфами та символами навколо цієї багатой культурі. У країнах маршруту також проводяться різноманітні освітні та культурні зустрічі.
26.	<u>Le Corbusier Destinations : Architectural Promenades</u>	Глибоко гуманістична, плюралістична у своїх джерелах, цілях та програмах праця Ле Корбюзьє підкреслює цінності, які пропагує Рада Європи у сфері культури та культурної спадщини. Маршрут включає 21 місто, 6 країн та 24 архітектурні пам'ятки, побудовані Ле Корбюзьє. Культурний маршрут, призначений для широкої аудиторії - сімей, осіб, груп, вчених та школярів.
27.	<u>Liberation Route Europe</u>	Європейська історія XX століття, спадщина Другої світової війни, звільнення Європи від нацистської окупації та її роль у майбутньому будівництві мирних, демократичних та інклюзивних суспільств лежать в основі місії Європи. «Шлях визволення Європи» спрямований на підвищення загальної обізнаності щодо цінностей Ради Європи щодо прав людини, демократії, верховенства права, культурного різноманіття та боротьби з будь якою формою дискримінації. Маршрут популяризує інноваційні туристичні продукти щоб зробити цей період європейської історії доступним для відвідувачів, включаючи молоде покоління з Європи поза її межами. Історичні місця, особисті історії та внесок різноманітних видів діяльності в галузі історії, туризму та розвитку бізнесу є основою туристичних продуктів, розроблених для широкої аудиторії.
28.	<u>Phoenicians' Route</u>	Фінікійський маршрут має на меті сприяти міжкультурному діалогу в Середземномор'ї, поділяючи цінності Ради Європи, особливо права людини та демократію. Маршрут демонструє шляхи, що з'єднують країни трьох континентів і понад 100

		міст, що походять із стародавніх середземноморських цивілізацій.
29.	Prehistoric Rock Art Trails	Доісторичне наскальне мистецтво - одна з найдавніших форм культурної спадщини, присутній майже у всіх регіонах планети і живе свідчення минулих форм життя. В Європі знаходяться деякі з найвідоміших і найзначніших свідчень доісторичного рок -мистецтва, що представляють понад 40% усіх світових сайтів наскального мистецтва. Понад 200 об'єктів наскального мистецтва відкриті для публіки в Європі. Багато з них невеликі, але є місця зі значною туристичною інфраструктурою, де можна відвідати великі археологічні пам'ятки.
30.	Réseau Art Nouveau Network	Модерн - це відображення наших культурних цінностей та важливості міжкультурного діалогу. Мережа в стилі модерн пропонує численні заходи, виставки та матеріали, спрямовані на те, щоб дати змогу зрозуміти та оцінити багату спадщину цього стилю мистецтва. Орієнтовані як на дітей, так і на дорослих, вони сприяють усвідомленню вимірів модерну, його зв'язків з природою, суспільством, екологією та технічними інноваціями. Маршрут включає понад 20 міст з багатою та різноманітною спадщиною модерну.
31.	Roman Emperors and Danube Wine Route	Деякі з найбільш фундаментальних цінностей Європи сягають часів Римської імперії. Ці цінності були відроджені в епоху Відродження, заклавши основу нинішніх європейських суспільств. Транскордонна подорож уздовж римського кордону Дунаю відкриває видатну природну красу річки та її приховані історичні та археологічні скарби. Колекція маршруту вражає великою кількістю виставлених архітектурних та художніх скарбів, які підтверджують присутність Стародавнього Риму у цій частині Європи.
32.	Routes of El legado andalusí	Маршрути El legado дають розуміння історичної ролі, яку відігравали Іспанія та Андалусія як культурний міст між Сходом і Заходом, діалогу різних культур та побудови більш єдиного світу. Існує кілька маршрутів, що об'єднують усі країни зі спільною культурною ідентичністю, які допомагають зрозуміти сучасну Іспанію.
33.	Routes of the Olive Tree	Маршрути оливкового дерева - це маршрути міжкультурного відкриття та діалогу на основі теми оливкового дерева, універсального символу миру. Ці маршрути відкривають шлях до нової співпраці між віддаленими районами і об'єднують усіх гравців, залучених до економічної діяльності (художників, дрібних виробників та фермерів, молодих підприємців тощо). Уздовж маршрутів також організовуються різні заходи, пов'язані з оливковим деревом, з виставками, концертами та дегустаціями продуктів.
34.	Route of Saint Olav Ways	Міф про святого Олафа призвів до подорожей європейським континентом тисяч паломників протягом століть у пошуках

		<p>місця його поховання. Цей рух викликав інтенсивний культурний та релігійний обмін, відігравши таким чином важливу роль у побудові європейської ідентичності. Шляхи Святого Олафа - це мережа маршрутів, від одноденних поїздок до подорожей, що тривають кілька тижнів. Багато інформації можна знайти про можливості розміщення, визначні пам'ятки та супутні послуги. Завдяки цьому мандрівники можуть відчувати радість простих речей і поспілкуватися з місцевими жителями сільських громад.</p>
35.	Saint Martin of Tours Route	<p>Маршрут Святого Мартіна представляє цінність благодійної допомоги. За цією простою концепцією криється намір об'єднати людей в єдиному підході: обмінюватися ресурсами, знаннями та цінностями. стосуються епізодів життя святого, культу чи фольклору. Цей великий набір маршрутів, що простягається на більше 5000 км по Європі та навколо неї охоплює понад 10 європейських країн.</p>
36.	Santiago de Compostela Pilgrim Routes	<p>Маршрути Сантьяго служать як символом, що відображає тисячолітню історію Європи, так і моделлю культурного співробітництва. Щороку сотні тисяч мандрівників вирушають у Сантьяго-де-Компостелу. Більшість подорожує пішки, на велосипеді, на конях або на ослах, як це робили деякі їх середньовічні колеги. Цей стародавній маршрут створює почуття братерства серед мандрівників та міцний зв'язок із землею.</p>
37.	The Hansa	<p>190 міст -членів Ганзи поділяють однакові демократичні права та основні європейські цінності - вільна торгівля, вільне пересування та захист громадян. Одна із особливих подій - щорічний Ганзейський день, який збирає громадян з більш ніж 100 міст Європи у 16 країнах. Через сотні різноманітних заходів, ринків та виставок маршрут дає відчувати сутність унікального ганзейського духу!</p>
38.	TRANSROMANICA - The Romanesque Routes of European Heritage	<p>Середньовічні європейці були надзвичайно мобільними. Романський стиль в архітектурі став першою загальною мовою старого континенту. Ця «перша» Європа, що сягає часів Середньовіччя, включала цінності, які досі об'єднують континент: різноманітність та розуміння між цивілізаціями. Маршрут включає романські пам'ятки, багато з яких є об'єктами Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, розташованими у дев'яти країнах. Крім того, кожен регіон маршруту пропонує унікальні культурні пам'ятки, кулінарні делікатеси та численні заходи.</p>
39.	Via Charlemagne	<p>Маршрут пропагує лицарські та гуманістичні цінності, характерні для легенд Каролінгів та має на меті підвищити обізнаність молодих європейців про те, що спільна культурна історія є сутністю спільного європейського громадянства у його різноманітності. Маршрут є історичним, культурним та</p>

		релігійним. Інтернет -сайт надає карту, що ілюструє різні маршрути, які є частинами мережі Via Charlemagne.
40.	Via Francigena	Via Francigena - це шлях комунікації, який сприяв культурній єдності Європи в середні віки. Сьогодні маршрут вважається містком між культурами англосаксонської Європи та Латинської Європи. а шляху до Риму, а далі - до Санта -Марія -ді -Леука. Цей маршрут (3200 км) - це спосіб відкриття землі, історії та людей, який дає паломникам краще розуміння ландшафтів, культур та традицій місцевих громад.
41.	Via Romea Germanica	Починаючи з Північної Німеччини й досягаючи Риму через Австрію та Італію, Via Romea Germanica повторює шляхи абата Альберта Штаде, як описано в його щоденнику. Він був паломником на шляху до Риму в 1236. Via Romea Germanica можна розглядати як шлях діалогу між європейцями та християнською вірою; будучи частиною головної осі паломництва до Риму та Єрусалиму. Сьогодні Via Romea Germanica - це культурна та стійка туристична мережа, яка відроджує цей історичний маршрут на користь мандрівників, які бажають насолоджуватися природним ландшафтом, а також відкривати для себе місцеву старовинну спадщину.
42.	Via Habsburg	Via Habsburg (1000 км) - будує зв'язки між різними народами континенту та пропагує спільну історію, важливою складовою якої є спадщина Габсбургів. Сайти 70 міст у чотирьох країнах пропонують не менше 150 туристичних напрямків маршруту.
43.	VIA REGIA	VIA REGIA (паломницький шлях Святого Якова) розповідає історію подій, які мають європейське значення, сприяючи пізнанню та розумінню європейської історії та культурної ідентичності. Доступна значна кількість різних варіантів подорожей - від традиційного паломництва до поїздок на поїзді. Велика кількість культурних заходів організовується у містах маршруту.
44.	Viking Route	Протягом століть вікінги служили носіями культури та традицій по всьому європейському континенту. Тому спадщина вікінгів об'єднує народи сучасної Європи. На маршруті більше 60 місць, які включають фортеці, міста, ферми, кар'єри, кораблі, музеї, археологічні рештки та реконструйоване житло.
45.	In the Footsteps of Robert Louis Stevenson	Характерною рисою цього маршруту є його людський вимір, позначений дружбою, демонстрація існування європейської літературної спадщини. Як письменник, мандрівник, авантюрист та ідеаліст, Стівенсон залишив свій слід у місцях, які він відвідав, завдяки своїй літературній творчості та глибокому співчуттю до людства. Маршрут також пропонує мандрівникам участь у виставках, бесідах, лекціях та заходах, у тому числі спеціально орієнтованих на дітей та молодь.

Додаток 2

Пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО Карпатського євро регіону

Ансамбль історичного центру Львова

Місто Львів, засноване в пізньому Середньовіччі, протягом кількох століть процвітало як адміністративний, релігійний і торговий центр. Львів зберіг практично недоторканою свою середньовічну міську топографію, і, зокрема свідок окремих етнічних громад, які жили там, разом з великою кількістю будівель XVI-XX ст.

Ансамбль історичного центру Львова складається з частин, що репрезентують кілька історичних етапів формування міського середовища та різняться за характером культурної спадщини, яку містять:

1. Високий замок і Підзамче: первинна частина міської структури, що виникла близько 5 століття, а у 12 столітті вже являла собою високорозвинуте міське поселення. Частково збереглися автентичні пам'ятки архітектури 13-17 століття, планувальна структура вулиць та площ, потужний пласт археологічного культурного шару, природний та антропогенно змінений ландшафт. Природно-географічні особливості міського ландшафту – розташування на межі Поліської низовини та Подільської височини, у Львівській котловині, сформованій долиною ріки Полтви, схилами Львівського плато та пагорбами Розточчя, через які проходить головний європейський вододіл між басейнами Чорного та Балтійського морів. Охоплює замок гору з рештками замку (13 ст.) та посад, на території якого в 13 - початку 14 століття було десять православних церков і монастирів, три вірменські церкви, два костьоли, мечеть і синагога.

2. Середмістя: до дільниці Підзамче безпосередньо примикає регулярно розплановане Середмістя, що виникло в середині 14 століття на території посаду княжого міста. Є повністю збереженим зразком регулярного містобудування на території Східної Європи. Характер міського середовища визначається ансамблево згармонізованими сакральними, громадськими, житлово-ремісничими будівлями різнонаціональних громад, що мешкали в місті. Серед пам'яток домінують будівлі епохи ренесансу, що увібрали в себе релікти давніших будівельних конструкцій. Центральна частина середмістя оточена кільцем скверів, що виникли на місці розібраних середньовічних міських фортифікацій, ансамблями заміських (свого часу) монастирів та магнатських резиденцій, які репрезентують переважно епоху бароко.

3. Ансамбль собору Святого Юра: розташований на терасі південно-західного узгір'я за межами середньовічного міста, в який входить: собор Святого Юра (1744-1770 рр.); митрополичий палац (1772-1774 рр.) капітульні будинки (1774-1866); дзвіниця (1828 р.); огорожа з двома брамами: "від базару" (1770р.) та "від городу" (1772 р.).

Собору Святого Юра є одним з кращих архітектурних ансамблів України доби пізнього бароко.

Цей об'єкт увійшов до Списку всесвітньої спадщини на основі критеріїв II і V:

Критерій (II): За своєю міською забудовою та архітектурою Львів є видатним прикладом синтезу архітектурних і художніх традицій Східної Європи з такими ж традиціями Італії та Німеччини.

Об'єкт всесвітньої спадщини «Ансамбль історичного центру Львова» є унікальним зразком містобудівельного середовища, результатом взаємовпливу різних за походженням містобудівельних традицій та цілеспрямованої урбаністичної діяльності, осередком архітектурно-мистецьких шедеврів найвищої якості, неповторність яких зумовлена симбіозом стилів і традицій місцевого (галицька школа давньоукраїнської архітектури), східного (візантійський, вірменський), західноєвропейського (переважно італійського та німецького) культурних кіл. З них до унікальних здобутків належать святині княжої доби, ансамблі епохи ренесансу, пам'ятки архітектури та скульптурної пластики бароко та рококо, окремі напрямки стилю модерн, зокрема, сецесії та українського модерну.

Критерій (V): Політична і торговельна роль Львова завжди приваблювала певну кількість етнічних груп з різноманітними культурними і релігійними традиціями, які створювали окремі, хоча і взаємозалежні громади в межах міста, свідчення чого завжди був і є міський архітектурний ландшафт. Львів протягом усієї своєї історії був великим торговельним центром і певний час найвідомішим у Європі

східноєвропейським містом. На французькій географічній карті 1492 року з усієї Східної Європи позначено лише одне місто – «Leopolis».

Своїй виключній торговельній місії Львів завдячує географічному розташуванню найоптимальнішого пункту перетину шляхів зі Сходу на Захід і навпаки.

Межі історичного ареалу м. Львова (2329 га), що є буферною зоною об'єкта, визначені та затверджені Рішенням виконкому Львівської міської ради № 1311 «Про затвердження меж історичного ареалу та зони регулювання забудови м. Львова» від 09.12.2005 р. і передані до Центру всесвітньої спадщини ЮНЕСКО у 2008 році.

Площа буферної зони об'єкта Світової спадщини ЮНЕСКО "Львів: Ансамбль історичного центру" (С 865 bis) – 2179 га.

Управління та збереження об'єкта здійснюється на основі стратегічного плану розвитку міста Львова (2011-2025 рр.), Інтегрованої Концепції розвитку центральної частини міста Львова (2011-2020 рр.).

Крім того, на місцевому рівні затверджуються щорічні плани реставрації пам'яток, благоустрою території та реконструкції інженерних мереж об'єкта.

Дерев'яні церкви Карпатського регіону України та Польщі

В Україні зберіглася велика кількість унікальних об'єктів культової дерев'яної архітектури, яка займає особливе місце в історико-культурній спадщині держави. Визначний характер храмового будівництва знайшов тут поєднання з народними будівельними традиціями, які своїм корінням сягають давніх дохристиянських часів. За підрахунками спеціалістів це понад 1,9 тис. об'єктів дерев'яної сакральної архітектури. Пам'ятки дерев'яної сакральної архітектури збереглися практично на всій території держави. Їх переважна більшість розташовується у Львівській, Волинській, Івано-Франківській, Закарпатській та Чернівецькій областях. Велика кількість пам'яток української дерев'яної сакральної архітектури розташована на території прикордонних областей Республіки Польща.

Дерев'яні церкви на українських та польських землях є унікальним явищем, тісно пов'язаним із загальними ідеологічними цінностями та місцевими будівельними традиціями. Застосовувані в них в специфічний спосіб конструкція (зруб) та архітектурні форми можуть бути однозначно віднесені до спільної групи об'єктів, створюючи унікальний анклав, розташований на стику східної і західної культур.

В період 2008-2012 роках тривала робота спільної польсько-української групи спеціалістів, яка створена Міністерствами культури обох країн, і в червні 2013 р. відповідно до рішення Комітету всесвітньої спадщини ЮНЕСКО 37 COM 8V.37 місце «Дерев'яні церкви польського та українського регіону Карпат» було внесене до Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

З українського боку це наступні об'єкти:

1. Ансамбль пам'ятки архітектури 1745 р. церкви Собору св. Архистратига Михайла в с. Ужку, Великоберезнянського р-ну, Закарпатської обл.

2. Ансамбль пам'ятки архітектури 1813-1824 рр. церкви Вознесення Господнього (Струківської) в с. Ясіні, Рахівського р-ну, Закарпатської обл.

3. Ансамбль пам'ятки архітектури 1808 р. церкви Різдва Пресвятої Богородиці в с. Нижньому Вербіжі, Коломийського р-ну, Івано-Франківської обл.

4. Ансамбль пам'ятки архітектури 1598 р. церкви Зіслання Святого Духа в м. Рогатині, Івано-Франківської обл.

5. Ансамбль пам'ятки архітектури 1670-1678 рр. церкви св. Юра в м. Дрогобичі, Львівської обл.

6. Пам'ятка архітектури 1720 р. церква Пресвятої Трійці в м. Жовкві, Львівської обл.

7. Ансамбль пам'ятки архітектури 1502-1600 рр. церкви Зіслання Святого Духа в с. Потеличі, Жовківського р-ну, Львівської обл.

8. Ансамбль пам'ятки архітектури 1838-1902 рр. церкви Собору Пресвятої Богородиці в с. Маткові, Турківського р-ну, Львівської обл.

Об'єкти, внесені в Список, є найкраще збереженими прикладами дерев'яних церков різних типів, які розташовані уздовж північного краю Карпат. Більшість церков містять унікальні взірці мистецького

оформлення (іконостаси, ікони), які відповідають процесу переходу європейського мистецтва від готики до пізнього бароко та сучасності і є рідкісними музейними цінностями. Деякі храми є прикладом історичних домінант в оточуючому середовищі, що й донині вирізняються незвичайною природною красою. Дерев'яні церкви є символами ідентичності локальних ландшафтів і важливим компонентом у масштабах всього культурного субрегіону.

Церкви внесені на підставі критеріїв, зокрема,

Критерій (III): запропонована група дерев'яних церков є унікальним реліктом завершеної в наш час багатовікової лінії розвитку традиційних дерев'яних святинь. Її занепад викликали пануючі сучасні відносини – демографічні, технологічні і стильові тенденції. Ці пам'ятки втратили перспективу подальшого розвитку, ставши специфічними пам'ятками минулих епох. Це унікальне явище, що поширене лише на точно окресленім терені. Всі запропоновані об'єкти сторіччями виконують сакральну функцію. Довкола них матеріалізуються цінності духовної культури які мають універсальну вартість, а одночасно ідентифікують і документують локальну релігійно-культурну тотожність. Церкви є тлом традиційних урочистостей і обрядів. Майже всі виконують функції, надані їм будівничими і фундаторами, зберігаючи історичні форми та виконуючи одночасно потреби сучасного релігійного життя. Запропонована група церков є унікальним реліктом вже вигаслої в наш час багатовікової лінії розвитку традиційних дерев'яних святинь. На це вплинули пануючі демографічні, технологічні і естетичні чинники.

Критерій (IV): всі вибрані церкви є найкращими збереженими зразками колись загальної традиції дерев'яного будівництва, пов'язаної з найважливішим ідейним змістом християнської Європи. Є найрепрезентативнішими об'єктами в рамках своєї типології і ідентичності. В них зберіглася втрачена вже технологічна і будівельна майстерність, специфічна для історичних епох, в яких поставали. Їх інтер'єри зберегли вистрій з різних епох. Поліхромії вибраних церков відносяться до найцінніших збережених стінописів. Вирізняються вони розбудованими іконографічними програмами, одночасно репрезентуючи різні техніки виконання та високий мистецький рівень.

Резиденція митрополитів Буковини і Далмації

Комплекс збудований у 1864—1882 роках. Архітектор — Йозеф Главка. З 24 серпня 1963 року є пам'яткою архітектури національного значення (ох. № 778/0). 28 червня 2011 року на 35-й сесії комітету ЮНЕСКО архітектурний ансамбль резиденції (англ. Residence of Bukovinian and Dalmatian Metropolitans) включили до списку Світової спадщини.

За підсумками загальнонаціональної акції «Сім чудес України: замки, фортеці, палаці» 2010—2011 року, митрополича резиденція потрапила до першої сімки.

Резиденцію митрополитів Буковини і Далмації, що стала яскравим зразком постромантичних тенденцій в архітектурі, збудовано в дусі еkleктики. Комплекс чітко спланований і лаконічний, у своїй сукупності нагадує середньовічний замок. Двір з трьох боків замкнений корпусами, які утворюють парадний курдонер, що нагадує своєрідний бароковий церемоніальний двір.

Митрополичий корпус з капличкою святого Іоана Нового Сучавського, Ансамбль Митрополичої резиденції складається з трьох монументальних споруд — корпусів: Митрополичого, Семінарського та Монастирського.

Мармурова зала (Синодальна зала), виконана з білого та чорного мармуру, завжди вражала своєю величчю. Особливістю інтер'єру є наявність бічних колонади та аркади, за допомогою яких сформована дворівнева галерея.

Зліва від Мармурової зали — Червона зала (Зал засідань Священного Синоду), інтер'єр якої зберігся у первісному вигляді. Приміщення нагадує надзвичайної краси дерев'яну шкатулку. Стіни оздоблені китайським шовком, стеля декорована орнаментом, що нагадує колекцію писанок, а підлога встелена паркетом з червоного бука, дуба та зеленої липи.

Поряд з Червоною залюю знаходиться Зелена зала — робочий кабінет митрополита.

Семінарський корпус, розташований ліворуч від Головної брами, є пам'яткою архітектури національного значення. Корпус споруджено у формі кириличної літери «П», який разом з Трьох-

Святительською церквою та єднальними галереями, утворюють квадрат з внутрішнім зеленим двориком. У його західних кутах виділяються дві квадратні вежі з чотирикутними дахами. Нижній ярус галереї сформований у вигляді аркади, декорованої ажурними кованими решітками. Ризаліти «Семінарського корпусу» завершуються бюргерсько-німецькими щипцями. Храм на честь Трьох Святителів Вселенських — Василя Великого, Григорія Богослова та Іоанна Златоуста — є пам'яткою архітектури національного значення.

Монастирський корпус (інші назви — Гостинний корпус, Присвітерій), розташований праворуч від Головної брами є пам'яткою архітектури національного значення.

Парк резиденції та паркові будівлі є пам'яткою архітектури національного значення. Дендропарк, площею близько 5 га, було сплановано у ландшафтному стилі одночасно з резиденцією.

Резидентський мур. Практично вся територія Резиденції митрополитів Буковини і Далмації огорожена майже триметровим глухим муром, який за кольоровою гамою та архітектурними елементами витриманий у єдиному стилі зі всім комплексом.

Головна брама. Парадна брама є яскравим відображенням всього архітектурного ансамблю. У її поєднанні мотиви західного середньовіччя та екзотика східної архітектури. Композиція складається з чотирьох веж, дві з яких (центральні) є вищими за бічні. Їхнім завершенням служать куполи-маківки, які є зменшеними копіями «присвітерійських». Щоправда, нині на них відсутні шпилі, що були зняті у другій половині ХХ ст. Портал брами довершують, обрамлені білим пісковиком, велика (центральна) та дві малі (бічні) арки, в середині яких встановлені ковані ворота.

Букові праліси Карпат та інших регіонів Європи

Букові праліси Карпат та інших регіонів Європи — транскордонний серійний природний об'єкт, що складається з 78 окремих масивів, які розташовані на території 12 країн. 5 об'єктів знаходиться в Австрії, 2 в Албанії, 5 у Бельгії, 9 у Болгарії, 6 в Іспанії, 10 в Італії, 5 у Німеччині, 12 у Румунії, 4 у Словаччині, 2 у Словенії, 15 в Україні та 3 у Хорватії.

Транскордонний об'єкт «Древні та первісні букові ліси Карпат та інших регіонів Європи» займає площу 345838,62 га, з яких 92023,24 га — заповідне ядро, а 253815:38 га — буферна зона. Понад 25 відсотків території об'єкта розташовані в Україні.

Цей об'єкт становить надзвичайну цінність на світовому рівні як взірць недоторканих природних комплексів помірних лісів. Він репрезентує найбільш завершені й найповніші екологічні моделі, де зображено процеси, що відбуваються в чистих та мішаних лісостанах за різноманітних природно-кліматичних умов.

Лише тут найкраще зберігся неоціненний генофонд бука лісового (*Fagus sylvatica*) та ряду інших видів з його ареалу. Букові праліси Карпат є надзвичайно важливими для розуміння повної картини історії та еволюції роду бука (*Fagus*), який завдяки своїй поширеності у північній півкулі є глобально важливим. Бук є однією із найважливіших складових помірних широколистяних лісів, які колись займали 40 відсотків території Європи.

Важливо також, що ці праліси зростають на всіх ґрунтоутворних породах, що трапляються в Карпатах (кристалічні породи, вапняки, фліш, андезит), представляють 123 рослинні асоціації та володіють значним біологічним різноманіттям. У порівнянні з іншими лісовими об'єктами Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, «Букові праліси Карпат» вирізняються специфічною флорою і фауною (зокрема троглобіонтними видами), які додають екологічності комплексності та завершеності цим екосистемам.

13 липня 2017 року на сесії комітету ЮНЕСКО у Кракові (Польща) ухвалили рішення включити до складу українсько-словацько-німецького об'єкта всесвітньої спадщини ЮНЕСКО «Букові праліси Карпат та давні букові ліси Німеччини» 63 ділянки давніх букових лісів з десяти європейських країн. До об'єктів світового надбання разом із буковими осередками з Албанії, Австрії, Бельгії, Болгарії, Хорватії, Італії, Румунії, Словенії, Іспанії доповнено українськими ділянками, які охороняються в національних природних парках «Синевир», «Зачарований край» і «Подільські Товтри» та природних заповідниках «Горгани» і «Розточчя».

Додаток 2.1

Перелік культурних та природних пам'яток Польщі, Румунії, Словаччини та Угорщини, включених до Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО

Польща:

Культурні (15)

1. Аушвіц Біркенау, німецький нацистський концтабір (1979).
2. Замок Тевтонського ордену в Мальборку (1997).
3. Зал Сторіччя у Вроцлаві (2006).
4. Церкви миру в Яворі та Свідниці (2001).
5. Історичний центр Кракова (1978).
6. Історичний центр Варшави (1980).
7. Кальварія Зебжидовська: маньєристський архітектурно-парковий ландшафтний комплекс і паломницький парк (1999).
8. Доісторичний смугастий регіон видобутку кременю Кшемьонки (2019).
9. Середньовічне місто Торунь (1997).
10. Парк Мускауера / Парк Мужаковського (2004).
11. Старе місто Замостя (1992).
12. Свинцево-срібно-цинкова шахта Tarnowskie Góry та її система управління підземними водами (2017).
13. Королівські соляні копальні Величка та Бохня (1978, 2008, 2013).
14. Дерев'яні Церкви Карпатського регіону в Польщі та Україні (2013).
15. Дерев'яні церкви Південної Малопольщі (2003).

Природні (2)

1. Стародавні та споконвічні букові ліси Карпат та інших регіонів Європи (2007, 2011, 2017, 2021).
2. Біловезька пуца (1979, 1992, 2014).

Румунія:

Культурні (7)

1. Церкви Молдови (1993, 2010).
2. Дакійські фортеці гір Орастіє (1999).
3. Історичний центр Сігішоари (1999).
4. Монастир Хорезу (1993).
5. Шахтарський ландшафт Росії Монтане (2021).
6. Села з укріпленими церквами в Трансільванії (1993, 1999).
7. Дерев'яні церкви Марамуреш (1999).

Природні (2)

1. Стародавні та споконвічні букові ліси Карпат та інших регіонів Європи (2007, 2011, 2017, 2021).
2. Дельта Дунаю (1991).

Словаччина:

Культурні пам'ятки (6)

1. Бардейовський міський заповідник (2000).
2. Кордони Римської імперії – Дунайський лімес (західний сегмент) (2021).

3. Історичне місто Банська Штявниця та технічні пам'ятники в його околицях (1993).
4. Левоча, Спішський Град і пов'язані з ним пам'ятки культури (1993, 2009).
5. Влколінець (1993).
6. Дерев'яні церкви словацької частини Карпатського краю (2008).

Природні (2)

1. Стародавні та споконвічні букові ліси Карпат та інших регіонів Європи (2007, 2011, 2017, 2021).
2. Печери Аггтелекського карсту та Словацького карсту (1995, 2000).

Угорщина:

Культурні (7)

1. Будапешт, включаючи берег Дунаю, квартал Будаїського замку та проспект Андраші (1987, 2002).
2. Ранньохристиянський некрополь Печ (Sopianae) (2000).
3. Ферто / Культурний ландшафт Нойзідлерзее (2001).
4. Національний парк Хортобадь - Пуста (1999).
5. Тисячолітнє бенедиктинське абатство Паннонхальма та його природне середовище (1996).
6. Старе село Голлоко та його околиці (1987).
7. Історико-культурний ландшафт Токайського винного регіону (2002).

Природні (1)

1. Печери Аггтелекського карсту та Словацького карсту (1995, 2000).

Додаток 3

ПЕРЕЛІК

пам'яток культурної спадщини національного значення Карпатського регіону, занесених до Державного реєстру нерухомих пам'яток України

Відповідно статті 2 Закону України "Про охорону культурної спадщини" об'єкти культурної спадщини поділяються за типами і видами.

За типами об'єкти культурної спадщини поділяються на:

- споруди (витвори) - твори архітектури та інженерного мистецтва, твори монументальної скульптури та монументального малярства, археологічні об'єкти, печери з наявними свідченнями життєдіяльності людини, будівлі або приміщення в них, що зберегли автентичні свідчення про визначні історичні події, життя та діяльність відомих осіб;
- комплекси (ансамблі) - топографічно визначені сукупності окремих або поєднаних між собою об'єктів культурної спадщини;
- визначні місця - зони або ландшафти, природно-антропогенні витвори, що донесли до нашого часу цінність з археологічного, естетичного, етнологічного, історичного, архітектурного, мистецького, наукового чи художнього погляду.

За видами об'єкти культурної спадщини поділяються на:

- археологічні - рештки життєдіяльності людини (нерухомі об'єкти культурної спадщини: городища, кургани, залишки стародавніх поселень, стоянок, укріплень, військових таборів, виробництв, іригаційних споруд, шляхів, могильники, культові місця та споруди, їх залишки чи руїни, мегаліти, печери, наскельні зображення, ділянки історичного культурного шару, поля давніх битв, а також пов'язані з ними рухомі предмети), що містяться під землею поверхнею та під водою і є невідтворним джерелом інформації про зародження і розвиток цивілізації;

- історичні - будинки, споруди, їх комплекси (ансамблі), окремі поховання та некрополі, місця масових поховань померлих та померлих (загиблих) військовослужбовців (у тому числі іноземців), які загинули у війнах, внаслідок депортації та політичних репресій на території України, місця бойових дій, місця загибелі бойових кораблів, морських та річкових суден, у тому числі із залишками бойової техніки, озброєння, амуніції тощо, визначні місця, пов'язані з важливими історичними подіями, з життям та діяльністю відомих осіб, культурою та побутом народів;
- об'єкти монументального мистецтва - твори образотворчого мистецтва: як самостійні (окремі), так і ті, що пов'язані з архітектурними, археологічними чи іншими пам'ятками або з утворюваними ними комплексами (ансамблями);
- об'єкти архітектури - окремі будівлі, архітектурні споруди, що повністю або частково збереглися в автентичному стані і характеризуються відзнаками певної культури, епохи, певних стилів, традицій, будівельних технологій або є творами відомих авторів;
- об'єкти містобудування - історично сформовані центри населених місць, вулиці, квартали, площі, комплекси (ансамблі) із збереженою планувальною і просторовою структурою та історичною забудовою, у тому числі поєднаною з ландшафтом, залишки давнього розпланування та забудови, що є носіями певних містобудівних ідей;
- об'єкти садово-паркового мистецтва - поєднання паркового будівництва з природними або створеними людиною ландшафтами;
- ландшафтні - природні території, які мають історичну цінність;
- об'єкти науки і техніки - унікальні промислові, виробничі, науково-виробничі, інженерні, інженерно-транспортні, видобувні об'єкти, що визначають рівень розвитку науки і техніки певної епохи, певних наукових напрямів або промислових галузей.

№	Найменування пам'ятки	Датування	Місцезнаходження	Вид пам'ятки
Закарпатська область				
м. Ужгород				
1.	Пам'ятник "Україна - визволителям"	1970 рік	вул. Собранецька	пам'ятка монументально-го мистецтва
2.	Пам'ятник українським живописцям Й. Й. Бокшаю і А. М. Ерделі	1993 рік	Жупанатська площа	пам'ятка монументально-го мистецтва
За межами обласного центру				
3.	Городище	IX - XIII століття	с. Вари	пам'ятка археології
4.	Поселення багатшарове	VI - IV тисячоліття до нашої ери, IV - III тисячоліття до нашої ери	с. Залеонь	пам'ятка археології
5.	Могильник давніх мадярів	IX - XIII століття	с. Чома	пам'ятка археології

№	Найменування пам'ятки	Датування	Місцезнаходження	Вид пам'ятки
6.	Городище "Товвар"	IX століття до нашої ери - IV століття	с. Дийда	пам'ятка археології
7.	Стоянка	1,5 млн. - 10 тис. років до нашої ери	сmt. Королево	пам'ятка археології
8.	Залізобробний центр	II - I століття до нашої ери	с. Неветленфолу	пам'ятка археології
9.	Церква Успіння Пресвятої Богородиці	1669 рік	с. Новоселиця	пам'ятка архітектури
10.	Церква Святого пророка Іллі	1791 рік	с. Буківцьово	пам'ятка архітектури
11.	Церква Святого Архангела Михайла	середина XVIII століття	с. Вишка	пам'ятка архітектури
12.	Церква Покрови Пресвятої Богородиці	1761 рік	с. Кострина	пам'ятка архітектури
13.	Церква Святого Василя Великого	1831-1834 роки	с. Сіль	пам'ятка архітектури
14.	Церква Святого Миколи	1759 рік	с. Гусний	пам'ятка архітектури
15.	Дзвіниця церкви Святого Миколи	початок XX століття	с. Гусний	пам'ятка архітектури
16.	Церква Святого Івана Предтечі	1769 рік	с. Сухий	пам'ятка архітектури
17.	Церква Святого Архангела Михайла	1745 рік	с. Ужок	пам'ятка архітектури
18.	Церква Святого Миколи	1794 рік	с. Черногорова	пам'ятка архітектури
19.	Церква Святого Духа	1779 рік	с. Гукливий	пам'ятка архітектури
20.	Дзвіниця церкви Святого Духа	XIX століття	с. Гукливий	пам'ятка архітектури
21.	Церква Зіслання Святого Духа	1904 рік	с. Котельниця	пам'ятка архітектури
22.	Церква Вознесіння Господнього	1898 рік	с. Тишів	пам'ятка архітектури
23.	Опідум (городище) кельтів	IX століття до нашої ери - IV століття	м. Мукачеве	пам'ятка археології

№	Найменування пам'ятки	Датування	Місцезнаходження	Вид пам'ятки
24.	Церква Святого Дмитра	XVIII століття, 1910 рік	с. Вільховиця	пам'ятка архітектури
25.	Городище	IX століття до нашої ери - IV століття	м. Іршава	пам'ятка археології
26.	Городище	IX століття до нашої ери - IV століття	с. Арданово	пам'ятка археології
27.	Церква Святого Архангела Михайла	1808 рік	с. Буковець	пам'ятка архітектури
28.	Дзвіниця церкви Святого Архангела Михайла	початок XX століття	с. Буковець	пам'ятка архітектури
29.	Церква Святого Миколи	1798 рік	с. Ізки	пам'ятка архітектури
30.	Дзвіниця церкви Святого Миколи	XIX століття	с. Ізки	пам'ятка архітектури
31.	Церква Зіслання Святого Духа	1795 рік	с. Колочава	пам'ятка архітектури
32.	Церква Святого Архангела Михайла	1818 рік	с. Негровець	пам'ятка архітектури
33.	Церква Святого Миколи	1804 рік	с. Верхній Студений	пам'ятка архітектури
34.	Церква Різдва Пресвятої Богородиці	1780 рік	с. Пилипець	пам'ятка архітектури
35.	Дзвіниця церкви Різдва Пресвятої Богородиці	1841 рік	с. Пилипець	пам'ятка архітектури
36.	Церква Святого Дмитра	1780 рік	с. Репинне	пам'ятка архітектури
37.	Церква Введення в храм Святої Богородиці	1809 рік	с. Торунь	пам'ятка архітектури
38.	Церква Святого Василя Великого	1746 рік	с. Лікіцари	пам'ятка архітектури
39.	Церква Успіння Пресвятої Богородиці	1778 рік	с. Ділове	пам'ятка архітектури
40.	Церква Преображення Господнього	1871 рік	сmt. Ясіня (Плитовате)	пам'ятка архітектури
41.	Церква Вознесіння Господнього	1824 рік	сmt. Ясіня	пам'ятка архітектури

№	Найменування пам'ятки	Датування	Місцезнаходження	Вид пам'ятки
42.	Дзвіниця церкви Вознесіння Господнього	1813 рік	сmt. Ясіня	пам'ятка архітектури
43.	Церква Святого Миколи (верхня)	1705 рік	с. Середнє Водяне	пам'ятка архітектури
44.	Церква Святого Миколи (нижня)	XVII століття	с. Середнє Водяне	пам'ятка архітектури
45.	Стоянка печерна	1,5 млн. - 10 тис. років до нашої ери	с. Велика Уголька	пам'ятка археології
46.	Солекопальня "Горци"	IX століття до нашої ери - IV століття	с. Солотвино	пам'ятка археології
47.	Церква Святого Миколи Чудотворця	1779 рік	с. Данилово	пам'ятка архітектури
48.	Дзвіниця церкви Святого Миколи Чудотворця	1779 рік	с. Данилово	пам'ятка архітектури
49.	Церква Святої Параскеви	1753 рік	с. Олександрівка	пам'ятка архітектури
50.	Дзвіниця церкви Святої Параскеви	кінець XVIII століття	с. Олександрівка	пам'ятка архітектури
51.	Церква Святого Миколи	XVII—XVIII століття	с. Сокирниця	пам'ятка архітектури
52.	Дзвіниця церкви Святого Миколи	кінець XVIII століття	с. Сокирниця	пам'ятка архітектури
53.	Поселення слов'ян	III - IV століття	с. Галоч	пам'ятка археології
54.	Поселення слов'ян	IX століття до нашої ери - IV століття	с. Холмок	пам'ятка археології
Львівська область				
м. Львів				
1.	Пам'ятник поету Адаму Міцкевичу	1904 рік	площа А. Міцкевича	пам'ятка монументально-го мистецтва
2.	Місце поховання книгодрукаря Івана Федорова	1583 рік	вул. Б. Хмельницького, 36	пам'ятка історії
3.	Ансамбль оборонних споруд Цитадель — місце	1851—1854 роки, 1941 — 1944 роки	вул. Грабовського, 11	пам'ятка історії, архітектури, містобудування

№	Найменування пам'ятки	Датування	Місцезнаходження	Вид пам'ятки
	концентраційного табору "Шталаг-328"			
4.	Комплекс будинків Національного музею імені А. Шептицького	1897—1898 роки	вул. Драгоманова, 42	пам'ятка архітектури, історії
5.	Палац	1897—1898 роки	вул. Драгоманова, 42	пам'ятка архітектури, історії
6.	Музейний корпус	1929—1935 роки	вул. Драгоманова, 42	пам'ятка архітектури, історії
7.	Флігель	1898—1899 роки	вул. Драгоманова, 42	пам'ятка архітектури, історії
8.	Будинок, у якому жив письменник, поет, вчений і громадський діяч І. Я. Франко	друга половина XIX століття	вул. І. Франка, 152	пам'ятка історії
9.	Могила письменника, поета, вченого і громадського діяча І. Я. Франка	1916 рік	Личаківський цвинтар, поле 4	пам'ятка історії
10.	Могила живописця і художнього критика І. І. Труша	1941 рік	Личаківський цвинтар, поле 1	пам'ятка історії
11.	Могила оперної співачки С. А. Крушельницької	1952 рік	Личаківський цвинтар, поле 4	пам'ятка історії
12.	Гробниця, в якій похований поет М. Шашкевич	1843 рік	Личаківський цвинтар, поле 3	пам'ятка історії
13.	Будинок канцелярії Галицького сейму	1907-1909 роки	вул. Листопадового чину, 5а	пам'ятка архітектури
14.	Будинок Львівського університету	середина XIX століття	вул. М. Грушевського, 4	пам'ятка історії
15.	Комплекс пам'яток "Личаківський цвинтар"	1786 рік - кінець XX століття	вул. Мечникова, 33	пам'ятка історії
16.	Будинок, у якому жив і працював друкар Михайло Сльозка	початок XVII століття, 1482 рік, 1638 - 1667 роки	вул. Руська, 2	пам'ятка історії
17.	Адміністративний будинок	1886-1887 роки	вул. Січових Стрільців, 16	пам'ятка архітектури

№	Найменування пам'ятки	Датування	Місцезнаходження	Вид пам'ятки
18.	Будинок, у якому жила оперна співачка С. А. Крушельницька	1903 рік, 1939 - 1952 роки	вул. С. Крушельницької, 23	пам'ятка історії
19.	Будинок, у якому жив композитор, педагог і музикознавець С. Людкевич	перша половина - середина ХХ століття	вул. С. Людкевича, 7	пам'ятка історії
20.	Будівля Галицького сейму	1877-1881 роки	вул. Т. Костюшка, 9	пам'ятка архітектури
21.	Костел єзуїтів	1610—1630 роки	вул. Театральна, 11	пам'ятка архітектури, історії, монументального мистецтва
22.	Пам'ятник письменнику, поету, вченому і громадському діячу І. Я. Франку	1964 рік	вул. Університетська, парк імені Івана Франка	пам'ятка монументального мистецтва
23.	Городище давньоруського міста Львова	IX - XIII століття	територія парку "Високий замок"	пам'ятка археології
За межами обласного центру				
24.	Городище літописного міста Пліснеська	VIII - XIII століття	с. Підгірці	пам'ятка археології
25.	Курганний могильник	XI - XII століття	с. Підгірці	пам'ятка археології
26.	Каплиця св. Параскеви	1739-1741 роки	сmt. Підкамінь	пам'ятка архітектури та монументального мистецтва
27.	Городище літописного міста Бужська	VII - XIII століття	м. Буськ	пам'ятка археології
28.	Монумент	XVII століття	с. Н. Милятин	пам'ятка архітектури
29.	Городище	IX - XIII століття	с. Солонське	пам'ятка археології
30.	Городище	IX - XIII століття	с. Ступниця	пам'ятка археології
31.	Городище літописного міста Зудичева	IX - XIII століття	м. Жидачів	пам'ятка археології

№	Найменування пам'ятки	Датування	Місцезнаходження	Вид пам'ятки
32.	Місце падіння літаків після першого в світі повітряного тарану	1914 рік	с. Глинськ	пам'ятка історії
33.	Городище літописного міста Щекотина	IX - XIII століття	с. Глинське	пам'ятка археології
34.	Церква Положення Пояса Пресвятої Богородиці	1886 рік	с. Мацошин	пам'ятка монументально-го мистецтва
35.	Каплиця Богоявлення Господнього	1600 рік, 1762 рік	с. Новий Став	пам'ятка архітектури
36.	Городище	IX - XI століття	с. Стільське	пам'ятка археології
37.	Городище літописного міста Вишні (Судова Вишня I)	X - XII століття	м. Судова Вишня	пам'ятка археології
38.	Городище літописного міста Звенигорода	X - XII століття	с. Звенигород	пам'ятка археології
39.	Будинок, у якому народився режисер і актор Лесь Курбас	друга половина XIX століття, 1887 рік	м. Самбір, вул. Сонячна, 1	пам'ятка історії
40.	Городище	VII - VI століття до нашої ери, XI - XIII століття	с. Кульчиці	пам'ятка археології
41.	Меморіал Українських Січових Стрільців	1915 рік, 1998 рік	с. Головецько, гора Маківка	пам'ятка історії, монументально-го мистецтва
42.	Городище літописного міста Тустаня	VIII - XIII століття	с. Урич	пам'ятка археології
43.	Городище літописного міста Белза	X - XIII століття	м. Белз	пам'ятка археології
44.	Церква Святих Косми і Даміана	1862 рік	с. Цеблів	пам'ятка архітектури, монументально-го мистецтва
45.	Палац Потоцьких	1756—1762 роки	м. Червоноград, вул. Пушкінська, 10	пам'ятка архітектури
Івано-Франківська область				
м. Івано-Франківськ				

№	Найменування пам'ятки	Датування	Місцезнаходження	Вид пам'ятки
1.	Меморіальний сквер, де поховані відомі культурні і громадські діячі	XIX - початок XX століття	вул. С. Бандери	пам'ятка історії
2.	Пам'ятник поету Адаму Міцкевичу	1930 рік, реставровано у 1989 році	площа А. Міцкевича	пам'ятка монументально-го мистецтва
За межами обласного центру				
3.	Поселення багатозарове "Старуня I"	IX - VII тисячоліття до нашої ери, IV - III тисячоліття до нашої ери, II тисячоліття - X століття до нашої ери	с. Старуня	пам'ятка археології
4.	Будинок, в якому жив і працював письменник, поет, вчений і громадський діяч І. Я. Франко	друга половина XIX століття	с. Криворівня	пам'ятка історії
5.	Замок Галицький	XIV—XVII століття	м. Галич, Галич-Гора	пам'ятка архітектури
6.	Церква Різдва Христового	XIII—XVII століття	м. Галич, майдан Різдва	пам'ятка архітектури
7.	Костел кармелітів з монастирським комплексом	XVII — XVIII століття	смт. Більшівці	пам'ятка історії, архітектури
8.	Костел	XVII — XVIII століття	смт. Більшівці	пам'ятка історії, архітектури
9.	Західний корпус келій	XVII — XVIII століття	смт. Більшівці і	пам'ятка історії, архітектури
10.	Західна брама	XVII — XVIII століття	смт. Більшівці	пам'ятка історії, архітектури
11.	Мури (з північної та східної сторони)	XVII — XVIII століття	смт. Більшівці	пам'ятка історії, архітектури
12.	Городище "Межигірці III" (скельний монастир)	IX - XIII століття, XIV - XVII століття	с. Межигірці	пам'ятка археології
13.	Літописне місто Галич - столиця Галицько-Волинського князівства	IX - XIII століття	с. Крилос	пам'ятка археології

№	Найменування пам'ятки	Датування	Місцезнаходження	Вид пам'ятки
14.	Комплекс сакральних споруд	1154 рік, 1500 рік	с. Крилос, Княжа Гора	пам'ятка архітектури, археології, історії
15.	Фундаменти собору Успіння Пресвятої Богородиці	1154 рік	с. Крилос, Княжа Гора	пам'ятка архітектури, археології, історії
16.	Каплиця Святого Василя	1500 рік	с. Крилос, Княжа Гора	пам'ятка архітектури, історії
17.	Церква Успіння Пресвятої Богородиці	перша половина XVI століття	с. Крилос	пам'ятка архітектури, історії
18.	Городище із спорудою кам'яної церкви Св. Пантелеймона	IX - XIII століття	с. Шевченкове	пам'ятка археології
19.	Церква Святого Пантелеймона	1194—1197 роки	с. Шевченкове, урочище Свята Гора	пам'ятка архітектури
20.	Дзвіниця церкви Святого Пантелеймона	1611 рік	с. Шевченкове, урочище Свята Гора	пам'ятка архітектури
21.	Поселення багатощарове "Незвисько XVIII"	VI - III тисячоліття до нашої ери, II тисячоліття - X століття до нашої ери, IX століття до нашої ери - IV століття, V - IX століття, IX - XIII століття	с. Незвисько	пам'ятка археології
22.	Поселення і городище	IX століття до нашої ери - IV століття, IX - XIII століття	сmt. Чернелиця	пам'ятка археології
23.	Церква Різдва Пресвятої Богородиці	1808 рік	с. Нижній Вербіж	пам'ятка архітектури
24.	Поселення (2), городища (2) і курганний могильник	IX - XIII століття	с. Луковище, урочища Стави, Під Горою, Городище, Голодівка і Могилки	пам'ятка археології
25.	Поселення і городище "Підгороддя I"	IX - VII тисячоліття до нашої ери, II тисячоліття - X століття до нашої ери	с. Підгороддя, урочище Замчище	пам'ятка археології

№	Найменування пам'ятки	Датування	Місцезнаходження	Вид пам'ятки
		ери, IX століття до нашої ери - IV століття, IX - XIII століття		
26.	Поселення і городище "Любківці I"	I тисячоліття - X століття до нашої ери, V - IX століття, IX - XIII століття	с. Любківці, урочище Городище	пам'ятка археології
27.	Поселення і городище "Олешків I"	IV - III тисячоліття до нашої ери, IX - XIII століття	с. Олешків, урочище Замчище	пам'ятка археології
28.	Могила письменника В. С. Стефаника	1936 рік	с. Русів	пам'ятка історії
29.	Могила письменника Марка Черемшини (І. Ю. Семанюка)	1927 рік	м. Снятин, кладовище	пам'ятка історії
30.	Археологічний комплекс: поселення, гірничі штольні і городище	IX - VII тисячоліття до нашої ери, IV - III тисячоліття до нашої ери, IX століття до нашої ери - IV століття, IX - XIII століття	с. Буківна, урочища Городище, Заруба, За Зарубом, Провалина під Зрубамі і Провалина під Стельмаховим	пам'ятка археології
31.	Археологічний комплекс: поселення (2), городище і ґрунтові могильники (2)	IX - XIII століття	с. Делева, урочища Хутір Луги, Окопи і Провал	пам'ятка археології
Чернівецька область				
м. Чернівці				
1.	Будинок, у якому жила письменниця О. Ю. Кобилянська	кінець XIX - початок XX століття	вул. Г. Димитрова, 5	пам'ятка історії
2.	Могила письменниці О. Ю. Кобилянської	1942 рік	вул. Кишинівська, 1, "Кладовище по вул. Зелений", квартал 72а	пам'ятка історії
3.	Могила письменника і громадського діяча Ю. А. Федьковича	1888 рік	вул. Кишинівська, 1, "Кладовище по вул. Зелений", квартал 35	пам'ятка історії

№	Найменування пам'ятки	Датування	Місцезнаходження	Вид пам'ятки
За межами обласного центру				
4.	Городище "Замок"	IX - XIII століття	с. Горбова	пам'ятка археології
5.	Печерна стоянка з наскельними зображеннями	IX - VII тисячоліття до нашої ери	с. Баламутівка	пам'ятка археології
6.	Городище	IX - VII тисячоліття до нашої ери	с. Василів	пам'ятка археології
7.	Городище	IX - XIII століття	с. Горішні Шерівці	пам'ятка археології
8.	Курганний могильник	IX - XIII століття	с. Горішні Шерівці	пам'ятка археології
9.	Поселення і могильник ґрунтовий	IX століття до нашої ери - IV століття, IX - XIII століття	с. Малий Кучурів	пам'ятка археології
10.	Городище - святилище	IX століття до нашої ери - IV століття, IX - XIII століття	с. Ржавинці	пам'ятка археології
11.	Городище "Турецький шанець"	IX - XIII століття	с. Ленківці	пам'ятка археології
12.	Земляне укріплення "Траянів вал"	IX століття до нашої ери - IV століття	с. Грушівці	пам'ятка археології
13.	Земляне укріплення "Траянів вал"	IX століття до нашої ери - IV століття	с. Вороновиця	пам'ятка археології
14.	Земляне укріплення "Траянів вал"	IX століття до нашої ери - IV століття	с. Макарівка	пам'ятка археології
15.	Поселення	V - IX століття	с. Біла	пам'ятка археології
16.	Курганний могильник	IX - XIII століття	с. Чорнівка	пам'ятка археології
17.	Печера, у якій перебував Олекса Довбуш з опришками	30 - 40-ві роки XVIII століття	с. Підзахаричі, урочище Печера Довбуша	пам'ятка історії
18.	Земляне укріплення "Траянів вал"	IX століття до нашої ери - IV століття	між м. Хотином та с. Анадоли	пам'ятка археології

Додаток 4
Перелік значних історичних ареалів у населених пунктах Карпатського регіону

	Населений пункт	Область
1.	м. Львів	Львівська область
2.	м. Дрогобич	
3.	м. Комарно	
4.	м. Мостиська	
5.	м. Глиняни	
6.	м. Броди	
7.	м. Дубляни	
8.	м. Великі Мости	
9.	м. Пустомити	
10.	м. Миколаїв	
11.	м. Рудки	
12.	м. Підкамінь	
13.	м. Городок	
14.	м. Куликів	
15.	м. Магерів	
16.	м. Судова Вишня	
17.	м. Белз	
18.	м. Золочів	
19.	смт. Гніздичів	
20.	смт. Розділ	
21.	смт. Щирець	
22.	смт. Олесько	
23.	м. Старий Самбір	
24.	м. Самбір	
25.	м. Червоноград	
26.	м. Угнів	
27.	м. Стрий	
28.	смт Великий Любінь	
29.	м. Бібрка	
30.	смт. Нижанковичі	
31.	м. Бурштин	Івано-Франківська область
32.	м. Коломия	
33.	м. Надвірна	
34.	м. Болехів	
35.	м. Івано-Франківськ	
36.	м. Долина	
37.	м. Хуст	Закарпатська область
38.	м. Ужгород	
39.	м. Рахів	
40.	м. Виноградів	
41.	м. Берегове	
42.	м. Тячів	
43.	смт. Буштино	
44.	смт. Воловець	
45.	смт. Вилोक	
46.	м. Вижниця	Чернівецька область

Перелік скансенів Карпатського регіону

- [Музей народної архітектури і побуту імені Климента Шептицького](#) (Львів)
- [Закарпатський музей народної архітектури та побуту](#) (Ужгород)
- [Музей народної архітектури та побуту Прикарпаття](#) (село Крилос, Івано-Франківська обл.)
- [Чернівецький обласний державний музей народної архітектури та побуту](#) (Чернівці)
- [Музей архітектури і побуту «Старе село»](#) (село Колочава, Закарпатська обл.)
- Музей гуцульської культури просто неба НПП «Гуцульщина» (Косів, Івано-Франківська обл.)

Крім «Шевченківського гаю» на Львівщині знаходяться й інші об'єкти, які можна класифікувати як музеї під відкритим небом. Перш за все, це один з небагатьох у світі меморіальних музеїв-цвинтарів – Історико-культурний заповідник «Личаківський цвинтар». На Львівщині мають статус Державного історико-архітектурні заповідники у Львові і Жовкві та історико-культурні заповідники «Нагуєвичі» на Дрогобиччині і в м. Белз. Риси музею під відкритим небом мають Державний музей-заповідник «Одеський замок» та Музей-заповідник «Золочівський замок». Великим потенціалом для створення музею під відкритим небом мають Державний історико-культурний заповідник «Тустань» в селі Урич Стрийського району, Історико-культурний заповідник «Давній Пліснеськ» на території Пліснеського археологічного комплексу в селі Підгірці Золочівського району тощо.

Багато музеїв, які володіють рисами і потенціалом для створення на їх основі музеїв під відкритим небом, не надають належної уваги оточенню основних будівель. Парки навколо палаців, замків і резиденцій музеїв трактують просто як доповнення, рекреаційну зону, а не цінний історичний матеріал.

Характерною рисою музеїв під відкритим небом малого розміру є наявність на їх території або поблизу тематичних готелів і ресторанів, які покликані розважити відвідувача, але в яких наслідування історично вірних характеристик замінюється вільною стилізацією та інтерпретацією окремих іконічних рис місця чи епохи, що демонструє музей. Тенденція до вільного трактування історичного середовища спричинила ще одну відмінність українських музеїв під відкритим небом від європейських – у них практично відсутня науково-дослідна функція.

На Львівщині сьогодні існує можливість створення ще двох музеїв під відкритим небом, які б репрезентували Давньоруську добу – на основі Пліснеського і Стільського городищ. Також Руську добу може представляти музей у Тустанській фортеці, яка сьогодні розвивається в туристично-анімаційному напрямку і щороку проводить масштабний етнокультурний фестиваль, проте на разі місцевій організації, яка опікується фортецею, бракує ресурсів для круглорічної активності. Розвитку сприяє розміщення пам'ятки у курортній зоні Карпат, поблизу Трускавця, Моршина та Східниці, а також наявність проектної документації, розробленої дослідником пам'ятки, археологом М. Рожком. На жаль, велика кількість об'єктів історико-культурної спадщини, які мають туристичну привабливість і потенціал для створення музеїв під відкритим небом, знаходяться у занедбаному стані, оскільки їх масштаб потребує великих капіталовкладень для створення повноцінного музею під відкритим небом.

Ще одним перспективним напрямком розвитку музеїв під відкритим небом можна вважати локальні (часто приватні) музейні установи. В Україні вони найбільш поширені на Закарпатті, де садиби-музеї функціонують в селах Анталовці Ужгородського, Зубівка Мукачівського, Тернове та Наресниця Тячівського, Осій, Горінчове та Стеблівка Хустського районів. Реконструкції місцевих житлових споруд виконані у селах Бронька та Довге Хустського району.

Ще один перспективний напрямок музеїв під відкритим небом в Україні – промислові об'єкти. Численні заводи і виробництва, що залишилися на території нашої держави сьогодні активно загосподарюються у сфері видовищно-культурної діяльності. Вони також можуть лягти в основу музею під відкритим небом. Оригінальним був музей лісообробки і лісосплаву, створений на Чорній Річці і біля озера Синевир.

Додаток 5.1

Перелік музеїв Словаччини, розташованих у межах Карпатського євро регіону
(Прешовський і Кошицький краї)

Прешовський край:

1. Експозиція лікєро-горілочного заводу Nestville,
2. Садиба та археопарк Ганушовце-над-Топльов / Tripolitana /.
3. Садиба Стропков / Тріполітана /.
4. Регіональний музей у Пряшові / Тріполітана /.
5. Музей Любовні - замок у Старій Любовні.
6. Муніципальний музей і галерея Великого Шаріша.
7. Музей Червоного монастиря.
8. Музей Міхала Грайзігера, Спішська Бела.
9. Музей Дж.М. Петцвала в Спішській Белі.
10. Музей русинської культури SNM, Пряшів.
11. Музей спеціальної освіти в Левочі.
12. Музей TANAP, Татранска Ломниця.
13. Музей української культури CHM, Свідник.
14. Музей у Кежмарці.
15. Музей вина, Пряшів.
16. Музей Zemplínske Hámre.
17. Музей Подтатранске в Попрадї.
18. Сканден - музей народної архітектури / етнографічна експозиція, Бардейовське купеле.
19. Музей лиж, Татранска Ломниця.
20. Спішський музей SNM, Левоча.
21. Музей Саріс, Бардейов.
22. Музей Вігорлата в Гуменному.
23. Військово-історичний музей, П'єштяни - Свідницький музейний відділ .

Кошицький край:

- Гельницький гірничий музей.
- Музей гірництва в Рожняві.
- Виставка історичних меблів та клавішних музичних інструментів у Маркушовце.
- Музейно-культурний центр Південного Земпліна в Требішові.
- Музей Бетліара, SNM.
- Музей сімейної кінематографії Шустерів, Медзев.
- Музей авіації, Кошице.
- Музей Павла Горова, Бановце-над-Ондаву.
- Спішський музей у Спішській Нові Весі.
- Муніципальний музей Мишляни, Нижня Мишля.
- Етнографічний музей Сміжани.
- Словацький технічний музей, Кошице.
- Східнославацький музей, Кошице.
- Земплинський музей у Міхаловцях.

Перелік музеїв Румунії, розташованих у межах Карпатського євро регіону

Повіт Бішор

1. Замиський музей Крісурілор, Орадя.
2. Військовий музей, Орадя.
3. Меморіальний музей Ауреля Лазара, Орадя.
4. Меморіальний музей Аді Ендре, Орадя.

Повіт Селаж

1. Музей Голокосту в Шімлеу-Сільванії.
2. Будинок-музей Радіоносталягії Брустурі.

Повіт Сату-Маре

1. Музей округу Сату-Маре.
2. Меморіальна майстерня «Пауля Ердеша» в Сату-Маре.
3. Меморіальний будинок «Адї Ендре» в комуні Кауаш.
4. Музей кераміки-митниці.
5. Меморіальний будинок «Алоїзії Тауту», розташований у Валеа Вінулуй, № 1.303.

Повіт Марамуреш

1. Художній музей округу Бая-Маре Мистецький центр Бая-Маре
2. Музей села Бая-Маре
3. Музей румунського селянства з Драгомирешті
4. Музей і монументальний ансамбль «Д-р Василе Лукачу» з Шишешті

Повіт Харгіта

1. Музей Секлера Чук із замку Міко в Меркуря-Чук
2. Покращений музей Олта і Муреша з Меркуря-Чук
3. Музей мінеральних вод Туснад
4. Міський музей «Молнар Іштван» у Крістурі Секуйєску
5. Музейна колекція монастиря «Святого Іллі» з Топлиці
6. Топлицький етнографічний музей
7. Музей солом'яного капелюха Крішені, заснований Шоком Лайошем
8. Колекція музею Corund Village в Корунді
9. Музейну колекцію села Прайд у Прайді
10. Меморіальний будинок Надя Імре в лазнях Джигодін
11. Келтиніш-Чук Етнографічний будинок

Повіт Сучава

1. Музей Буковини
2. Музей Буковинського села
3. Музей історії Сучави
4. Етнографічний музей "Hanul Domnesc" у Сучаві
5. Сучавський музей природничих наук
6. Меморіальний будинок «Сіміон Флореа Маріан» у Сучаві
7. Планетарій у Сучаві
8. Художній музей «Іон Ірімеску» у Фалтіценах

9. Музей води «Міхай Беческу» з Фалтічень
10. Галерея відомих людей Фалтічень
11. Меморіальний будинок «Михайла Садовяну» у Фалтічених
12. Етнографічний музей «Самуїл та Євгенія Іонеці» з Радауць
13. Музей «Мистецтво дерева» в Кампулунг-Молдовенеску
14. Музей дерев'яних ложок «Іоан Цугі» з Кампулунг Молдовенеск
15. Етнографічний музей «Йоан Грамада» з Кампулунг-Молдовенеску
16. Музей природничих і мисливських наук Ватра Дорней
17. Етнографічний музей Ватра Дорней
18. Музей історії Сірет
19. Меморіальний будинок «Чіпріана Порумбеску» у Ступці
20. Меморіальний будинок «Ніколае Лабіш» у Меліні
21. Меморіальний будинок «Євсебіу Камілар» в Удешті
22. Меморіальний будинок «Іон Ністор» у Біволярі (Вікову-де-Сус)
23. Будинок-музей Сольца (будинок Савети Котрубаш у Сольці)
24. Будинок-музей Білка (Будинок «Джордж Мунтян» у Білці)
25. Музей ячної «Люсія Кондреа» з Молдови
26. Музей села Молдови
27. Національний музей ячної з Чоканешти

Повіт Ботошань

- Музей округу Ботошань
- Меморіальний будинок Міхая Емінеску з Іпотешті
- Музейна колекція «Іоан Сімінічану», село Корні, комуна Корні

Перелік музеїв Угорщини, розташованих у межах Карпатського єврорегіону

Медьє Боршод-Абауй-Земплен

1. Острів Палац Еделень
2. Фюзеррадвані, замок Кароль
3. ЕМІН – Синагога Маді
4. Виставка Такача Іштвана
5. Музей сільськогосподарських машин Хайду Рафіса Яноша
6. Петро-хаус
7. Музей актора - Талія-хаус
8. Феледі-будинок
9. Музей Германа Отто
10. Галерея Мішкольц Музей сучасного мистецтва
11. Паннон-Морський музей
12. Музей Масса
13. Дарваський громадський будинок і музей - Музей Палінки
14. Музейна колекція Озд та меморіальний парк історії фабрики
15. Музей Гьомьорі та Галерея Холло Ласло
16. Музей Ракоці Угорського національного музею
17. Сарошпатакі Галерея
18. Музей угорської мови
19. Музей Токаджі
20. Музей вина та Будинок культури вина

Медьє Гайду-Бігар

1. Меморіальний будинок Ференца Кельцея та виставкові місця в Альмосді
2. Університет і Національна бібліотека Дебреценського університету
3. Будинок літератури Дебрецена та меморіальна виставка Ференца Медьєси
4. Велика реформатська церква в Дебрецені
5. Дебреценський єврейський квартал - православний суд
6. Єврейський квартал Дебрецена – штаб-квартира
7. Музей Дері
8. Музей Дері - площа Дері
9. Меморіальний будинок Магди Сабо
10. Музейні колекції Дебреценського реформатського коледжу
11. Музей Іштвана Бочкаї
12. Музей Ференца Карача

Медьє Гевеш

1. Цистерціанське абатство Белапатфалви
2. Детський археологічний музей
3. Бібліотека Пала Піттеля Університету Каролі Естергазі
4. Архієпархіальна бібліотека
5. Музей замку Іштвана Добо
6. Науковий конкурс «Чарівна вежа»
7. Центр для відвідувачів Егерського архієпископського палацу
8. Музей Матра
9. Меморіальний будинок Хатванського цукрового заводу
10. Інтегрована бібліотека та музейна колекція (Музей Лайоша Хатвані)

11. Угорський мисливський музей Жигмонда Сечені в Карпатському басейні
12. Замок Де Ла Мотт

Медьє Саболч-Сатмар-Берег

1. Музей Сатмарі
2. Музей Хоси Андраша
3. Колекція Каллая
4. Музей Васварі Пала
5. Музейна колекція Адама Вая Угорського національного музею
6. Музей Берег
7. Музей Дезо Лачко

Медьє Яс-Надькун-Сольнок

1. Краєзнавча та промислова колекція Мартфу
2. Музей кераміки Тур
3. Музей Джона Дам'янича
4. Музей авіації RepTár Szolnok
5. Галерея Сольнок
6. Заміський будинок Табан
7. Повітова бібліотека Версегі (Сольнок)
8. Музей Фінта
9. Виставковий зал Вадаша Пала
10. Музей Kiss Pal

Додаток 5.4

Перелік музеїв-скансенів у Польщі, Словаччині, Румунії, Угорщині, розташованих у межах Карпатського євро регіону

Польща

1. Площа Галицький ринок - міський сектор в Музеї народної архітектури в Сяноку. (Урбаністичний уклад галицького містечка)
2. Музей народної культури в Колбушовій
3. Музей під відкритим небом Загорода в Марковій
4. Pastewnik - музей, єдиний живий музей під відкритим небом у Польщі, який збирає пам'ятки дерев'яної архітектури Пшеворського краю.
5. Музей народної архітектури в Сяноку
6. Музей лемківської культури під відкритим небом у Зиндранови
7. Музей важкого озброєння під відкритим небом в Історичному музеї Палацу в Дуклі

Словаччина

Виставка народної архітектури та житла (Гуменне), Прешовський край

1. Експозиція народної архітектури русинів - українців, Свідник, Прешовський край
2. Любовнянський музей під відкритим небом, етнографічна експозиція в природі, Прешовський край
3. Музей народної архітектури в Бардейовске Купеле, Прешовський край

Румунія

- Музей Буковинського села, Сучава

Угорщина

- Музейне село Состо - Ньиредьхаза, медьє Саболч-Сатмар-Берег
- Порт-музей під відкритим небом Бодрогкозі, медьє Боршод-Абауй-Земплен

Національний перелік елементів нематеріальної культурної спадщини України

1. Традиція Косівської мальованої кераміки
2. Кролевецьке переборне ткацтво
3. Опішнянська кераміка
4. Петриківський розпис – українське декоративно-орнаментальне малярство XIX –XXI ст.
5. Козацькі пісні Дніпропетровщини
6. Пісенна традиція села Лука Києво-Святошинського району Київської області
7. Технологія виконання вишивки «білим по білому» селища Решетилівка Решетилівського району Полтавської області
8. Традиції рослинного килимарства селища Решетилівка Решетилівського району Полтавської області
9. Орьнек – кримськотатарський орнамент та знання про нього
10. Традиція орнаментального розпису бубнівської кераміки
11. Бортництво
12. Традиція гуцульської писанки
13. Традиція приготування ет аяклак (караїмський пиріжок з м'ясом). Досвід караїмів Мелітополя
14. Традиція обряду «Водіння Куста» у селі Сварицевичі Дубровицького району Рівненської області
15. Традиція декоративного розпису села Самчики
16. Олешнянське гончарство Чернігівщини
17. Художнє дереворізьблення Чернігівщини
18. Гуцульська коляда та плеси Верховинського району Івано-Франківської області
19. Звичай виконувати танець Аркан з Ковалівкою в Печеніжинській ОТГ
20. Мистецтво виготовлення звукової глиняної забавки «Валківський свищик»
21. Технологія виготовлення «воскових» вінків на Вінниччині
22. Культура приготування українського борщу
23. Карпатське ліжникарство
24. Борщівська народна вишивка
25. Технологія створення клембівської сорочки «з квіткою»
26. Великодне гуляння «Водити Володара» в селі Розкошівка Теплицького району Вінницької області.

**Національний перелік елементів нематеріальної культурної спадщини
Карпатського євро регіону****Традиція Косівської мальованої кераміки**

Косівська мальована кераміка — традиційний народний гуцульський промисел, один з видів кераміки. Гончарні вироби: різноманітний посуд, дитячі забавки, сувеніри, пічні кахлі, декоративні плитки. Вирізняється складною технологією виготовлення та особливими малюнками.

Околиці Косова Івано-Франківської області багаті на глину, тож гончарство тут розвивалось з давніх часів. Становлення гуцульської кераміки відбувалося з XV ст., але найвідомішою стала косівська кераміка, що отримала свою назву від місця її створення. У багатьох селах Гуцульщини основним ремеслом було гончарство, що дозволило місцевим майстрам швидко розвинути та набути свого особливого, унікального стилю. Цей стиль розвивався, утворюючи нові види техніки виготовлення та розпису.

Гуцульські майстри виробляли горщики, глечики, миски, горнятка — весь необхідний домашній посуд. Але ужитково-декоративна кераміка, якою ми знаємо її сьогодні, набула своєї теперішньої форми наприкінці XVIII — напочатку XIX ст. Це були здебільшого підсвічники та кахлі. Кахлеві печі косівського

виробництва охоче ставилися не лише на Гуцульщині, а й у Румунії та Угорщині. Найдавніші косівські кахлі зберігаються у музеях Бухареста та Відня. Гончарні вироби оздоблювались полив'яними малюнками різного виду: стилізованими зображеннями квітів, дерев, тварин (коня, оленя, ведмедя, птахів), різноманітних людських типів (мисливець, вояк, поштар, музика тощо), святих (найчастіше св. Юрій та св. Миколай). Нерідко на кахлях змальовували цілі побутові сценки.

13 грудня 2019 року Косівську мальовану кераміку внесено до Репрезентативного списку ЮНЕСКО нематеріальної культурної спадщини людства.

Традиція гуцульської писанки

Писання писанок є невід'ємною складовою нематеріальної культурної спадщини гуцулів. Саме на Гуцульщині впродовж багатьох століть безперервно зберігали мистецькі й етнографічні традиції, пов'язані з писанням писанок, а також з великодніми обрядами, під час яких використовували писанки. Головним осередком поширення писанкарства є село Космач Івано-Франківської обл., де проживає найбільше династій писанкарів і окремих майстрів.

Усвідомлюючи важливість збереження одного з найдавніших видів народного мистецтва, науковці Коломийського музею ще в 70-их роках ХХ ст. розробили музейну програму, основною метою якої було зібрати писанки з усіх сіл, де ще збереглися традиції писанкарства. Під час експедицій карпатськими селами було зібрано чимало писанок і зафіксовано традиції. Власне, писанки Гуцульщини склали основу колекції Музею писанкового розпису, відкритого в 1987 р. як філія Національного музею.

Поява цього музею мала і має величезне значення для збереження та відродження писанкової традиції у всій Україні. Писанковий музей у Коломиї дав поштовх відродженню писанкарства, організації тематичних конференцій, фестивалів та з'їздів писанкарів, створенні школи писанкарства, проведенні майстер-класів, появі наукових публікацій та видань.

Із часу створення в музеї діє школа писанкарства, впродовж року відбуваються майстер-класи, де науковці музею та відомі писанкарі вчать писати писанки; тут відбуваються презентації тематичної літератури та зустрічі з майстрами.

З метою популяризації писанкарства в Музеї, окрім сталої експозиції, де широко представлено гуцульські писанки, відбуваються змінні виставки з музейних і приватних збірок. Триває тісна співпраця з міжнародними інституціями. Гуцульську писанку наші музеї неодноразово представляли на щорічному фестивалі «Карпатська краслиця» (Вігорлятський музей у Гуменному (Словачина), у Свиднику (Словачина), Ополі (Польща), Ретінгені, Дюсельдорфі, Ліндлярі, Кьольні (Німеччина) із обов'язковими лекціями, серією майстер-класів з писанкарства та консервації писанки для відвідувачів виставок.

У Коломиї щороку відбувається фольклорний фестиваль «Писанка», в рамках якого проводять конференції, круглі столи, де обговорюють питання збереження народних традицій, досліджують проблеми й перспективи писанкарства; організовують конкурси, передвеликодні ярмарки, де можна придбати писанки безпосередньо в майстрів.

Гуцульська коляда та плеси Верховинського району Івано-Франківської області

Колядування на Верховинщині розпочинають на другий день Різдва, 8 січня, коли всі сходяться до церкви. Після Служби Божої на подвір'я виходять чоловіки у святкових традиційних строях. Більшість із них тримає в руках «бардку» (топірець, до якого ремінцем прив'язаний дзвіночок) з довгою дерев'яною ручкою та смушкові шапки з «тресунками» (прикрасами з бісеру та леліток). Дехто несе трембіти, роги, скрипки.

Чоловіки гуртуються в гурти («табори», «партії») до десяти колядників. Попереду кожної колядницької партії іде її керівник – «береза». У руках він тримає дерев'яний хрест. «Береза» – найважливіша особа між усіма колядниками. Він бездоганно знає всі коляди, плеси (ритуальні танці) й уміє достойно вести коляду згідно з давніми звичаєвими вимогами.

Перед Різдвяними святами «береза» збирає свою колядницьку партію, щоб повторити всі коляди, віншування, досвідчені учасники проводять майстер-класи з гуцульського плесу (танці, що супроводжують дійство) для молодих колядників, які вперше братимуть участь у колядуванні.

Колядницькі партії колядують від Різдва до Йордана (Водохреще). На Водохреще (19 січня) всі сходяться до церкви на «Розплес» (закінчення різдвяних свят, проводи коляди), колядницькі партії почергово співають по одній коляді, а «вибірця» (насир) віддає заколядовані гроші на потребу церкви.

Участь у святкуваннях беруть усі мешканці сіл, де побутує таке колядування, всіх вікових категорій (близько 9000 осіб). А до проведення обряду долучаються і молоді люди віком від 17 до 30 років, і старші чоловіки (вік 60-75 років), які передають свої знання щодо традиції молодшому поколінню.

У селах Віпче, Криворівня, Бистрець, Ільці, Замагора, Буковець, Волова, Зелене, Кривополе, Верхній Ясенів, Дземброня, Красник, Білоберізка, Стебні, Устеріки, присілках Плай, Підмагора, смт Верховина Верховинського району налічують 74 колядницькі партії, до складу яких входять 1032 особи.

Гуцульську коляду передають із покоління в покоління впродовж століть, діти вчаться колядувати від своїх батьків, дідусів. Гуцульська коляда та плеси в селах Верховинського району є унікальними, в інших районах таких звичаїв колядування немає.

Звичай виконувати танець Аркан з Ковалівкою в Печеніжинській ОТГ

Аркан з Ковалівкою – чоловічий танець з двох частин, які відрізняються за хореографією та музикою. В побуті танець завжди танцюють з двох частин, загалом називаючи його «Аркан».

Перша частина – відома мелодія Аркану, яка у Печеніжинській ОТГ має особливість у вигляді включення ще однієї музичної теми. Аркан танцюють в колі, кладучи руки на рамена. Основний крок: на раз права нога ставиться вправо, на два ліва нога йде вправо позаду правої, на три права нога знову йде вправо, на чотири танцюрист злегка підстрибує на правій нозі (наче балансує, не відриваючи носка від землі), ліва нога підноситься вправо вгору, на п'ять ліва нога ставиться на підлогу, на шість танцюрист злегка підстрибує на лівій нозі, а права нога підноситься вліво вгору. Автентичний танець «Аркан» танцюють так, як «провадить» поводири. Поводир імпровізаційно комбінує відомі йому та танцюристам команди, задалегідь вигукуючи їх. Музики слухають поводири.

Друга частина – Ковалівка – починається із вигука поводири – «Ковалівка», який є сигналом для музик змінити мелодію. За командою «А рісна на місці» – чоловіки, трохи відпочивши, знов кладуть руки на рамена і починають дубасувати – сильно вибивати ногами на місці. На початку Ковалівки, за командою «Співай», чоловіки приспівують.

По закінченню Ковалівки танець може переходити у популярний на Гуцульщині танець «Гуцулка», який виконується чоловіками і жінками у парах.

Аркан з Ковалівкою танцюють на весіллях, днях народження, хрестинах. Окремо Аркан, як показовий номер, виконують під час свят у громаді.

Карпатське ліжникарство

Здавна Яворів, село на Гуцульщині, своїми роботами прославляли народні майстри. Тут поширене писанкарство, вишивка та різьблення по дереву. Однак є в Яворові й дещо особливе. Це ліжники — ткані вироби з овечої вовни, зазвичай із візерунком, які мають пухнастий ворс з одного або двох боків. Їх ще називають гуцульськими ковдрами. Ліжники поширені в побуті: ними накривають ліжка, лави, вкриваються взимку. Ліжники — це тепло, гарно і корисно. Вони зроблені з натуральної вовни.

Ніхто з місцевих точно не скаже, коли ж почали робити ліжники. Займаються ліжникарством, відколи себе пам'ятають. Зародження традиції тісно пов'язане з вівчарством. Саме в цій місцевості колись були гарні умови для утримання овець, вовна яких і є основним матеріалом для ліжників.

Зміни у створенні ліжників почались у 20-х роках ХХ століття. Саме тоді один сільський вчитель одружився на місцевій дівчині, і вони разом розробили проект виробництва, який використовується і

дотепер. Вони вдосконалили верстат і техніку ткацтва, що дало змогу виготовляти кольорові ліжники. Найпопулярнішими кольорами тоді були зелений, червоний і вишневий. Так почалося масове виготовлення ліжників, і світ почав дізнаватись про мистецтво ліжникарства. Уже в 30-х роках минулого століття ліжники були на виставках за кордоном, зокрема в Америці та Польщі. За радянських часів, на виробничих комбінатах, ткали ліжники зі складними візерунками. Щороку жінки малювали малюнки та візерунки, з них вибирали чотири–п'ять найкращих і роздавали майстриням. Сьогодні ж знову більшим попитом користуються ліжники з простим орнаментом, наприклад, поперечносмугасті триколірні. Виготовити такий ліжник швидше та простіше, коштує він, відповідно, дешевше, і користується більшим попитом.

Ліжник зразу після верстату називають голим. Ним ще не користуються, бо основа ще рідка, можуть вилазити нитки. А для того щоб ліжник був збитим, міцним і довго служив господарям, його треба «давати» у валило. Виткане полотно кладуть у діжку, де воно лежить від трьох до восьми годин. Під силою води, що падає з великою силою, волокна збиваються до купи, ширина ліжника зменшується приблизно на 40 сантиметрів, зате тканина стає міцною і твердою, а ззовні з'являється невеличкий ворс.

Далі ліжник вичісують. Це тяжка й монотонна робота. Потрібно декілька годин працювати зі спеціальним великим гребінцем. За бажанням можна начесати ворс з однієї або двох сторін. Після вичісування ліжник стає пухнастим і м'якшим на дотик.

В Яворові 15 років поспіль проходить творча лабораторія пленеру, яку організовує кафедра художнього текстилю Львівської академії мистецтв. Кожного року обирається тема, над якою працюють учасники. Пленер складається з трьох частин: наукової конференції, практичного етапу та виставки робіт, виготовлених під час другого етапу. Кожен етап відбувається на різних локаціях.

Головна мета пленеру — познайомити учасників із традиційним мистецтвом, показати, що народна творчість може буди сучасною і модною. Митці діляться своїм творчим баченням і доробками, міксують техніки, матеріали, тим самим відкриваючи щось нове.

Мистецтво ліжникарства приваблює не лише українців, на пленери приїздять учасники з багатьох країн. Були гості зі Швейцарії, Австрії, Німеччини. Одного разу приїздив учасник з Індії. Він не знав ні української, ні англійської, тому найняв перекладача, щоб взяти участь у пленері.

Туристів приваблює природа й пам'ятки Яворова. А на згадку про це місце гості часто купують ліжники.

Місцеві переліки елементів нематеріальної культурної спадщини

ЗАКАРПАТСЬКА ОБЛАСТЬ

1. Петрівські субітки села Вишка Великоберезнянського району
2. Хижанська свальба села Хижа Виноградівського району
3. Художнє перебірне ткацтво села Черна Виноградівського району
4. Різьба по дереву села Нове Село Виноградівського району
5. Великоберезьке перебірно-човникове та мереживне ткацтво Берегівського району
6. Ковальське мистецтво села Лисичово Іршавського району
7. Народні казки Закарпаття

ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА ОБЛАСТЬ

8. Особливості техніки та ужитково-декоративне значення гуцульської плоскої різби на дереві
9. Традиція повіншування Василів у селі Липівка Рогатинського району
10. Традиційний різдвяний обряд «Драниця» с. Саджавка
11. Коломийської ОТГ
12. Традиція гуцульського гердана
13. Звичай виконувати танець Аркан з Ковалівкою в Печеніжинській ТГ Коломийського району
14. Традиція випікання обрядової випічки на Бойківщині
15. Традиція проведення вечірок (вечорниць) на Лемківщині м. Калуш

ЛЬВІВСЬКА ОБЛАСТЬ

16. Гаварецька кераміка (інша назва – Гаварецька чорнолещена кераміка)
17. Яворівська забавка (інша назва – Яворівська іграшка)
18. Дримба (інша назва – Дрімля, дромба)
19. Трембіта (інша назва – Триндіта)
20. Танець «На бочці»
21. Весільне латкання
22. Яворівська писанка
23. Бойківські традиційні танці «Сторцак»
24. Бойківські традиційні танці «Бойківський козак»

ЧЕРНІВЕЦЬКА ОБЛАСТЬ

25. Очищення і захист бузком: елементи сакральних обрядодій
26. Обряд на викликання дощу «ховання ляльки»
27. Сакральні деревця

Етнографічні групи Карпатського євро регіону

Лемки

Назва лемки зустрічається в джерелах з XVI ст. Як вважає частина дослідників, вона надана сусідами лемків від поширеної у народній мові останніх діалектної частки лем (у значенні тільки, лише). Давніми предками лемків, як і бойків, вважається слов'янське плем'я білі хорвати, котре проживало в Карпатах і Прикарпатті. У княжі часи Лемківщина належала до Київської Русі, Галицького і Галицько-Волинського князівств (північна частина). Згодом цей край захоплювали і ділили між собою різні іноземні поневолювачі. Та найтрагічніше сталося вже у наш час, коли після другої світової війни внаслідок злочинного зговору між урядами Польщі і Радянського Союзу корінне населення північної Лемківщини було вирване з прадідної землі і насильно депортоване у північно-західні воєводства Польщі та в Радянську Україну.

Але при всій винятковій складності історичної долі, багатовікових асиміляційних потугах сусідів, які, до речі, продовжуються й досі, лемки стійко захищали і захищають свою самобутність, поряд з етнографічною самоназвою неодмінно вживають етнонім русини, в новіший час — українці, яким підкреслюють історичну приналежність до східнослов'янської спільності й органічну етнокультурну єдність з українським народом. Основними опорами у збереженні себе як етнографічної групи українського народу були народна мова лемків — один із діалектних підрозділів української мови, традиційна побутова культура і релігія.

Територія розселення лемків — Низькі Beskidi — сприятливіша, ніж у східних сусідів — бойків, для хліборобства. Воно вважалось основним на Лемківщині і щодо структури, асортименту культур, традиційної агротехніки, знарядь тощо мало чимало спільного з бойківським рільництвом. У скотарстві також переважала велика рогата худоба, але лемки більшою мірою, ніж бойки, займалися випасом овець. Були поширені різні домашні промисли: обробка дерева, каменю, вовни, ткацтво, гончарство, виготовлення дерев'яного посуду тощо. Малоземеллям зумовлювалися в минулому виходи на заробітки і численна еміграція лемків за океан.

Для поселень лемків характерна скупченість у долинах рік і річок та здебільшого однулична забудова. Традиційний селянський двір складався з довгої хати, яка одним дахом об'єднувала всі основні житлові й господарські приміщення (хата, сіни, комора, стайня, стодала — «боїще»). Рідше зустрічався селянський двір кількобудинковий. До середини XX ст. в архітектурі й інтер'єрі житла лемків збереглися архаїчні елементи: зрубне будівництво, замазування щілин між вінцями зрубу і забілювання їх, велика курна піч, гряди (балки-по-лиці попід стелею) у хаті, глинобитна долівка, чотирисхилий дах, покритий житніми сніпками («жупами»).

Народне вбрання відзначалося простотою і локальними своєрідностями в різних частинах і місцевостях Лемківщини. Спільним для нього є те, що воно виготовлялось здебільшого з матеріалів домашнього виробу. Характерні компоненти традиційного одягу лемків: коротка безуштанкова жіноча сорочка («чахлик»), чоловіча з розрізом на плечах («опліча»), спідниці («фартухи») — для дівчат з кольорової тканини, для старших жінок — з чорної, запаски в дрібні зборки («збиранки»), вузькі чоловічі штани, синя камізька («катанка», сердаки з білої вовни («гуня»), коричнева сукняна куртка — «гунька», довга прямоспинна чуга («чуганя») з великим коміром, оздобленим довгими китицями («свічками»). Взуттям служили шкіряні постолі («кербці») або чоботи.

Своєрідні риси притаманні традиціям сімейного і громадського побуту лемків, їх звичаям, обрядам, повір'ям, багатому і мелодійному пісенному фольклору, легендам, переказам, народній музиці, ужитковому декоративному мистецтву тощо.

Бойки

Бойки - етнографічна група українського етносу, що розселена по обидва узбіччя середньої частини Українських Карпат. Бойківщина займає Високі Beskidi, східну частину Середніх Beskidi, західну частину Горганів та Центрально-Карпатську улоговину, що на півдні до них прилягає. Межа

етнографічної території бойків пролягає між ріками Сяном і Лімницею на північному заході Українських Карпат, між ріками Уж і Торцем в південно-західній частині Закарпатської області.

Сучасні українські науковці бойківською землею вважають за сучасним адміністративним поділом північно-західну частину Івано-Франківської області, південну частину Львівської області, північну частину Закарпатської області. Науковці з діаспори межі Бойківщини окреслюють від Великого Березного і містечка Балигород на заході – до Виноградова і Надвірної на півдні та Ходорова і Калуша на сході. За приблизними підрахунками, Бойківщина займає близько 15 000 км кв., а в часи до II Світової війни в УРСР і Польщі налічувалося майже 1 млн. бойків.

Походження бойків є однією з найбільших загадок історії українства. Не виключено, що бойки є частиною сербів, які лишилися у Прикарпатті після відходу основної маси сербів на захід. Антрополог Хведір Вовк, сучасник Івана Франка, довів подібність антропологічних рис бойків не лише до полтавчан, але й до південних слов'ян – сербів і хорватів, а також аргументував велику спільність з останніми бойків і лемків в обрядах і віруваннях. Хоча цілком можливо, що бойки – це також рештки асимільованих хорватами кельтів-боїв.

Походження самоназви “бойки” вченими ще повністю нез'ясовано. Бойки, як етнографічна група, відрізняються від своїх сусідів бойківською говіркою, забудовою осель, звичаями, традиціями, побутом, а в минулому – ще й одягом.

Виходячи з місцевих природних умов, бойки з давніх часів займалися скотарством (розведенням волів, овець) а в новіших часах – землеробством (вирощуванням вівса, картоплі) та скотарством молочного напрямку. До додаткових занять бойків належали роботи на лісорозробках, нафтових промислах, збирання та збут ягід і грибів, розведення в окремих місцях садів. Торговельний шлях, що проходив через Бойківщину, спонукав окремих із бойків до торгівлі спочатку сіллю, а згодом овочами. Торгували вони в містах Галичини, Волині, в Будапешті, Бухаресті, Петербурзі, Франції.

Гуцули

Гуцульський етнос охоплює терени південно-східну частину Українських Карпат: південні частини Івано-Франківської, Чернівецької та Закарпатської областей. До історико-етнографічної Гуцульщини належать у південно-східній частині північні місцевості Сигота і Вишіва, що тепер входять до території Румунії.

Походження назви гуцули (гуцул) має різне тлумачення і досі до кінця не з'ясоване. Одні автори пов'язують її з волоцьким словом гутель у значенні розбійник, інші виводять від слова кочувати — кочули, вважаючи гуцулів первісно кочовим племенем, ще інші — від назви тюркського племені узів, від котрих мали б начебто походити гуцули, і т. д. Заселення Гуцульщини і взагалі Українських Карпат відбувалося, як переконливо засвідчують джерела, з давнього часу і йшло здебільшого з півночі на південь шляхом поступового просування в гори по річкових долинах та господарського освоєння гірських схилів. Основним колонізаційним елементом було східнослов'янське населення, хоч цілком можливе і кочування та поселення тут решток давніх тюркських, східно-романських племен, сліди їх впливів позначилися, зокрема, і на традиційно-побутовій культурі гуцулів.

Залежні від природних умов, малої кількості придатної для рільництва землі, головну роль у господарському укладі й виробничому побуті гуцулів відігравало тваринництво, зокрема відгінне, з перевагою вівчарства в його структурі. На цій основі розвинулась культура полонинського господарства зі своїми типами споруд, формами випасу, виробничих функцій організації побуту, способами переробки молокопродуктів тощо. Гуцули жили із скотарства і займалися лісосплавом. Для мандрівок між сталими поселеннями та високогірними пасовищами (полонинами) вони вивели породу малих і витривалих коней, які теж називали гуцулами. Робочий день на полонині, а також вигін і загін худоби супроводжувався трембітою – духовим інструментом, "родичем" альпійського горну.

З перевагою тваринницького характеру господарства гуцулів, великою мірою, пов'язаний і особливий тип їх поселень — для них властиве здебільшого розпорошене розміщення садіб ("оседків") і не тільки в долинах, а й на схилах і верхах гір, тобто ближче до випасів і запасів кормів. На Гуцульщині зберігся давній тип двору із замкнутою за периметром системою будівель — гражда. Основним

матеріалом для одягу гуцулів були домоткане вовняне сукно, овече хутро та самообробна шкіра. Але компоненти традиційного вбрання, зокрема святкового і обрядового, відзначалися багатою орнаменталією, прикрасами, вишивкою, аплікацією, тисненням на шкірі, металічними виробами. Особливі й різні додатки до одягу (топірець, шкіряна торба-тобівка, черес, нашійні жіночі прикраси тощо).

Значна питома вага у господарсько-виробничій діяльності гуцулів належала різним допоміжним заняттям: збиральництву (ягід, грибів, горіхів, лікувальних рослин), лісорубству, сплаву лісоматеріалів. З ремесел і домашніх промислів найпоширенішими і вагомими були обробка вовни, шкіри, ткацтво, гончарство, обробка дерева, лозо- й коренеплетіння. Відомі на Гуцульщині й такі давні види промислів, як солеваріння, виготовлення поташу, вугілля і смоли.

Своєрідні архаїчні риси стійко зберігалися в сімейному і громадському побуті з властивими йому патріархальними устоями, повагою до батьків і сільських старійшин, у різних галузях духовної культури: традиційних знаннях, віруваннях, звичаях, обрядах. У них простежуються відбитки духовного життя різних епох, починаючи від первіснообщинного ладу, поєднання давніх язичницьких і пізніших християнських елементів, фантастичних ірраціональних уявлень з практичним досвідом, набутим і перевіреном упродовж віків. Гуцульський фольклор, зокрема обрядові пісні, казки, легенди, перекази відзначаються цікавими мотивами, сюжетами, образами, своєрідною мелодикою. З давнього часу Гуцульщина відома і оригінальним ужитково-декоративним мистецтвом: керамікою, різьбою по дереву, класиками якої стали династія Шкрібляків, Н. Дутчак, В. Девдюк, чудо-писанками, ткацтвом, вишивкою, художньою обробкою металу, шкіри, прикрасами з бісеру, виробами з рогу, сиру тощо. Розмаїття виробів гуцульських народних майстрів, що знаходяться у багатьох вітчизняних і зарубіжних музеях, збірках численних колекціонерів, вражає яскравою живописністю, багатством різновидів технічного виконання, оригінальністю орнаментальних композицій, образів і мотивів.

Все це і багато іншого з традиційно-побутової культури, діалектна специфіка мови гуцулів характеризують їх як одну з особливо яскраво виражених етнографічних груп українського народу.

Наприкінці 19 століття гуцули разом із тими українцями, які виступили також під іменем русинів, становили у гірських селах більшу частину населення. Між 1880 і 1910 роками внаслідок репресій з боку поміщиків та дуже поганих економічних умов дійшло до масового переселення гуцулів за океан. Історія гуцулів багата на різні місцеві повстання. Так, у 1918 року в Ясінях постала на короткий час Гуцульська Республіка. Гуцули боролися проти захоплення влади Угорщиною. Підтримані українцями із Галичини обидві групи подалися на південь до важливих соляних покладів Слатіни (нині Солотвино). Румунська Армія у жорстокому бою розбила гуцулів і захопила 1919 року Ясіня, що одночасно означало кінець Гуцульської Республіки.

Самобутні художні промисли гуцулів - різьба по дереву, ткацтво, художня вишивка, кераміка та писанкарство - плекаються і дотепер в таких центрах як Косів, Вижниця, Ясіня. У Коломиї знаходиться музей гуцульського народного мистецтва. У подорожніх нотатках із 18 - 19 століття можна знайти перші письмові описи одягу та вражаючих зразків художнього промислу гуцулів. Державні виставки в Австро-Угорщині наприкінці 19 століття посприяли розповсюдженню в Європі та закарбуванню в пам'яті європейців строкатого образу цих горян. Після об'єднання Закарпаття із Українською Радянською Республікою гуцульський фольклор зберігався, а ремісничі вироби і далі продавалися. Зараз у Рахові, Ясінях, Коломиї та інших місцях відбуваються так звані гуцульські фестивалі, на які з різних куточків світу з'їжджаються також нащадки гуцулів із діаспори.

У місті Рахові і розташованих північніше Ясінях знаходяться місцеві центри Гуцульщини. Струківська церква в Ясінях належить до найцінніших пам'яток гуцульської архітектури. Своєю назвою вона завдячує Івану Струку. За легендою це гуцульський пастух заснував Ясіня. Також вартими уваги є гуцульські садиби в Ясінях. Традиційна форма житла - гражда, - коли будинок та господарські будівлі розташовані у формі замкнутого прямокутника навколо внутрішнього подвір'я. На жаль діючі гражди на сьогодні не збереглися. Сьогодні її можна побачити в Ужгородському музеї народної архітектури і побуту.

Членство України в Міжнародних конвенціях в сфері культурної політики

Основні ідеї культурної політики Ради Європи, у тому числі Європейських культурних маршрутів, в основному базуються на міжнародних конвенціях. Україна приєдналась до низки таких конвенцій, основними з яких можна вважати наступні.

«Європейська культурна конвенція» (1955)

Дата набуття чинності для України: 13.06.1994.

«Європейська культурна конвенція» є основою європейського співробітництва в галузі культури, освіти, молоді та спорту.

Конвенція ЮНЕСКО про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини (1975)

Дата набуття чинності для України: 12.01.1989

Конвенція про охорону світової культурної і природної спадщини була прийнята з метою сприяння охороні, збереженню та популяризації культурної і природної спадщини.

Конвенція про охорону архітектурної спадщини Європи (1985)

Дата набуття чинності для України: 20.09.2006.

Конвенція визнає, що архітектурна спадщина найяскравіше віддзеркалює багатство та розмаїття культурної спадщини Європи, є безцінним свідком минулого і спільним надбанням всіх європейців, нагадує про важливість передачі прийдешнім поколінням системи культурних контекстів, поліпшення міського та сільського довкілля і таким чином прискорення економічного, соціального і культурного розвитку держав і регіонів, визначає головні напрямки спільної політики збереження і зміцнення архітектурної спадщини.

«Європейська ландшафтна конвенція» (2004)

Дата набуття чинності для України: 01.07.2006.

Ландшафт визнається як регіон, сформований під впливом людини. Культурні маршрути можуть мати позитивний вплив на розуміння цінностей ландшафтів. Головною метою Конвенції є підтримка процесів охорони, регулювання та планування ландшафтів Європи. Конвенція визнає важливість усіх видів ландшафтів. Вона застосовується до всієї території країни, яка є стороною Конвенції та охоплює природні, сільські, міські та приміські території. Дія Конвенції поширюється на землі, внутрішні води та морські акваторії.

«Рамкова конвенція Ради Європи про значення культурної спадщини для суспільства» (2005)

Дата набуття чинності для України: 01.05.2014.

«Рамкова конвенція Ради Європи про значення культурної спадщини для суспільства» займається етичними принципами та основними міркуваннями про використання і розвиток культурної спадщини Європи в умовах глобалізації. Культурні маршрути полегшують інтеграцію населення з метою вироблення спільних підходів до управління та охорони культурної спадщини.

Унікальність Конвенції полягає в тому, що вона поєднує такі поняття як «спільна європейська спадщина», права людини, демократизація суспільства, недискримінація, якість життя, міжкультурний діалог. Спадщина розуміється як основа для соціальної згуртованості, економічного розвитку і залучення різноманітних груп до процесу прийняття рішень.

План заходів з реалізації Конвенції передбачає активну участь місцевих громад у загальноєвропейських процесах, пов'язаних з промоцією соціальної, культурної, економічної цінності спадщини.

Конвенція ЮНЕСКО з охорони нематеріальної культурної спадщини (2006)

Дата набуття чинності для України: 27.08.2008

Цілями цієї Конвенції є: охорона нематеріальної культурної спадщини; забезпечення поваги до нематеріальної культурної спадщини відповідних спільнот, груп та окремих осіб; підвищення рівня знань на місцевому, національному та міжнародному рівнях про важливість нематеріальної культурної спадщини та забезпечення її взаємного визнання; здійснення міжнародного співробітництва та надання допомоги.

Стратегічні документи розвитку Карпатського євро регіону

Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2027 року

Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2027 року (ДСРР-2027) була затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. Регіональна політика дозволяє кожному регіону та громаді ефективно використовувати свій власний потенціал, переваги, ресурси та можливості на користь розвитку та підвищення якості життя людини та відповідно на користь розвитку всієї України – економічно стабільної, політично та соціально згуртованої держави.

У всіх 3-х стратегічних цілях ДСРР-2027 задекларовані завдання, які прямо націлені на розвиток територій, у тому числі Карпатського євро регіону в частині створення умов для ефективного використання економічного потенціалу культурної спадщини, збереження культурної спадщини та захисту традиційного характеру середовища, розвиток туризму, облаштуванню туристичних маршрутів та об'єктів туристичних відвідувань, розвиток креативних індустрій та санаторно-курортної індустрії, популяризації історико-культурної спадщини Українських Карпат, у тому числі нематеріальної.

Важливо відзначити, що Стратегічна ціль 1 ДСРР-2027 «Формування згуртованої країни в соціальному, економічному, екологічному та просторовому вимірах» виділяє окреме *завдання* «Створення умов для подальшого розвитку гірських територій українських Карпат», яке передбачає:

- Впровадження збалансованого природокористування, збереження та відновлення природних екосистем, управління екологічними ризиками, запобігання та подолання наслідків надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру.
- Підвищення рівня доступності на території Українських Карпат шляхом розвитку транспортної, прикордонної та інформаційно-комунікаційної інфраструктури, підвищення рівня безпеки державного кордону.
- Сприяння збереженню, відновленню і популяризації історико-культурної спадщини Українських Карпат, у тому числі нематеріальної.
- Створення ефективної системи співпраці держав, регіонів і громад, що розташовані на території Карпатського макрорегіону, та проведення спільних дій в рамках міжрегіонального та транскордонного співробітництва.
- Забезпечення активної участі та врахування інтересів України під час формування політик та інструментів ЄС у сфері розвитку Карпатського регіону, в тому числі у рамках підготовки та реалізації макрорегіональної Стратегії ЄС для Карпатського регіону.

Концепція розвитку гірських територій українських Карпат до 2027 року

Концепція розвитку гірських територій українських Карпат (Концепція) була затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 квітня 2019 р. Метою Концепції є визначення пріоритетних напрямів розвитку гірських територій, створення необхідних організаційних, правових та фінансових передумов для сталого розвитку гірських територій українських Карпат, підвищення їх конкурентоспроможності, поліпшення якості життя та економічного благополуччя населення, що на них проживає. Для досягнення мети Концепцією передбачені зокрема завдання щодо:

- формування конкурентної економіки гірських територій;
- розвитку туристичного потенціалу;
- забезпечення екологічної безпеки.

На особливу увагу в контексті використання ресурсів територій для створення Культурного Маршруту Європи заслуговують такі завдання як:

- забезпечення збереження та підтримки історико-культурної спадщини та традиційних ремесл місцевого населення, виробництва та продажу місцевих виробів, предметів мистецтва та народної творчості, збереження традиційної архітектури, особливостей землекористування,

місцевих порід тварин та різноманіття культивованих рослин і сталого використання дикорослих рослин у Карпатах;

- створення умов для подальшого розвитку сільського та екологічного туризму в Карпатському регіоні;
- прокладення нових та облаштування існуючих туристичних, зокрема велосипедних маршрутів поблизу визначних пам'яток історії, культури та архітектури;
- забезпечення планування територій і розвитку транспортної інфраструктури з урахуванням особливостей гірського довкілля, необхідності охорони територій, які є шляхами міграції тварин, або тих, що мають міжнародне значення, охорони біологічного різноманіття та ландшафтів, а також територій, що мають особливе значення для туризму;
- сприяння популяризації українських Карпат як привабливого туристичного регіону для зростання туристичних потоків;
- сприяння транскордонному співробітництву для підтримки розвитку сталого туризму;
- забезпечення розвитку екологічної мережі в Карпатах як складовій частини Всеєвропейської екологічної мережі, створення та підтримання Карпатської мережі природоохоронних територій, а також здійснення заходів щодо збереження та сталого управління на територіях, розташованих за межами природоохоронних територій;
- збереження, стале використання та відтворення біологічного та ландшафтного різноманіття на території Карпат.

«Довгострокова стратегія розвитку української культури - стратегія реформ» від 1.02.2016.

Метою Стратегії є створення умов для сприяння творчій активності громадянина і формування в Україні громадянського суспільства європейського рівня, що передбачає забезпечення реалізації політичних, громадянських, економічних, соціальних і культурних прав громадян, засвоєння та використання новітніх знань і технологій, збереження безцінної культурно-духовної спадщини.

Серед 4-х стратегічних цілей в контексті цього дослідження можна відзначити такі як:

- модернізація інструментів підтримки культури (правових, фінансових, ресурсних, політичних, технологічних);
- удосконалення політики у сфері захисту культурної спадщини;
- сприяння створенню національного культурного продукту - створення, виробництво, поширення, збереження національного культурного продукту і підвищення рівня його споживання.

Аналіз змісту операційних цілей та завдань стратегії засвідчив, що основні сфери культури, які співвідносяться із галуззю туризму та мають пряме відношення до розвитку ресурсів території при формуванні культурних маршрутів знайшли своє відображення у документі, зокрема: *культурна спадщина, музейна діяльність, театральна діяльність, кіно, образотворче мистецтво, музичне мистецтво, креативні індустрії*. Особливо акцентована роль міжнародного співробітництва, зокрема:

- виконання програми ЄС "Креативна Європа"; підтримка програм міжкультурного та міжнаціонального діалогу, поширення успішного міжнародного і національного досвіду, зокрема реалізація проекту Ради Європи і Європейської Комісії "Урбаністичні стратегії в історичних містах, скеровані громадами" (COMUS);
- імплементація Конвенцій ЮНЕСКО в галузі охорони нематеріальної культурної спадщини та заохочення різноманітних форм культурного самовираження. Реалізація проектів та освітніх програм ЮНЕСКО;
- вивчення та адаптація міжнародного експертного досвіду, гармонізація системи показників впливу культури на соціально-економічний розвиток за європейськими та світовими стандартами.

Скорочений опис ключових новел стратегії наведений у *Додатку 10*.

Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року від 16 березня 2017 р.

Метою реалізації Стратегії є формування сприятливих умов для активізації розвитку сфери туризму та курортів згідно з міжнародними стандартами якості та з урахуванням європейських цінностей, перетворення її на високорентабельну, інтегровану у світовий ринок конкурентоспроможну сферу, що забезпечує прискорення соціально-економічного розвитку регіонів і держави в цілому, сприяє підвищенню якості життя населення, гармонійному розвитку і консолідації суспільства, популяризації України у світі.

Серед 6-ти стратегічних цілей в контексті цього дослідження можна відзначити такі як:

- створення конкурентоспроможного національного туристичного продукту на засадах системної маркетингової діяльності, спрямованої на чітке позиціонування різних видів туристичних продуктів, адаптованих до вимог і очікувань споживачів;
- забезпечення ефективного і комплексного (економічного, соціального, екологічного та інноваційного) використання наявного туристичного та курортно-рекреаційного потенціалу шляхом розв'язання проблеми рекреаційного природокористування і охорони навколишнього природного середовища та удосконалення територіальної структури сфери туризму та курортів з метою розвитку туристичних територій, брендингу територій;
- удосконалення інформаційної інфраструктури рекреаційних та туристичних послуг шляхом створення центрів туристичної інформації та популяризації туристичних продуктів під час провадження ярмаркової, фестивальної та виставкової діяльності.

Стратегією також акцентована роль поєднання окремих елементів, які в комплексі дають ефект синергії, у тому числі для створення ефективного Культурного Маршруту Європи (КМЕ):

- міжгалузевої координації, зокрема - послуги з розміщення; заклади громадського харчування; транспорт; інформаційні центри; музеї та галереї; театри, арени, клуби; конференц-центри тощо;
- територіальної кооперації, зокрема - області; райони; територіальні громади; курорти; туристичні території.

Стратегія також класифікує види туризму та визначає пріоритетні, зокрема до їх числа входять - етнічний; культурно-пізнавальний; подієвий; гастрономічний; релігійний; науковий та освітній.

Програма дій Уряду (від 12.06.2020)

Програма визначає цілі і пріоритети профільним міністерствам, зокрема і Міністерству культури та інформаційної політики, в частині розвитку галузей культури і туризму. Аналіз змісту цих заходів засвідчив, що Програма дій Уряду враховує значну частину ресурсів, які можуть бути використані при створенні культурних маршрутів, зокрема таких як культурна спадщина, мистецтво та креативні індустрії, музеї. Також частина заходів торкається таких питань як міжнародні обміни молоддю, проведення маркетингових кампаній щодо популяризації туризму в Україні та унікальних туристичних дестинацій в кожній області. Більшість із заходів Програми спрямовані на розробку законодавчих ініціатив та стратегічних документів. Однак, наявні і практичні проєкти, зокрема такі як "Велика реставрація культурної спадщини", запуск офіційного багатомовного порталу "Відвідай Україну".

Плани заходів із впровадження стратегій

На національному рівні питання туристичної привабливості територій стосується низка стратегічних документів. Зокрема, це Державна стратегія регіонального розвитку (ДСРР) на 2021-2027 роки, Довгострокова стратегія розвитку української культури - стратегія реформ, Стратегія розвитку туризму і курортів до 2026 року.

[План заходів на 2021—2023 роки з реалізації ДСРР-2027](#) був затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 травня 2021 р.

Аналіз змісту цих заходів засвідчив, що основне їх навантаження – це створення необхідних організаційних та правових умов для запровадження нових підходів і механізмів по відповідних напрямках, проведення інформаційних та маркетингових кампаній.

По таких ключових напрямках як “Створення умов для ефективного використання економічного потенціалу культурної спадщини” і “Збереження культурної спадщини та захист традиційного характеру середовища” (важливих з огляду на створення культурних маршрутів) передбачається низка практичних заходів, таких як – проєкт “Мандруй Україною”; актуалізації переліку об’єктів культурної спадщини та підготовки номінаційних досьє для включення українських об’єктів до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО; виявлення, наукового вивчення, дослідження, забезпечення захисту, збереження, утримання, відповідного використання, консервації, реставрації, ремонту, реабілітації, пристосування та музеєфікації об’єктів культурної спадщини, а також охорони нематеріальної культурної спадщини; розроблення та затвердження науково-проектної документації з визначення меж і режимів використання територій пам’яток, зон охорони пам’яток, історичних ареалів населених місць; забезпечення здійснення заходів щодо стимулювання попиту на креативний продукт та промоції народних художніх промислів в Україні.

Державний фонд регіонального розвитку (ДФРР). На виконання проєктів ДСРР у 2012 році було започатковано ДФРР зі спеціальним механізмом фінансової підтримки. Його особливістю є відхід від практики фінансування з державного бюджету переважно капітального та поточного ремонтів невзаємопов’язаних, маловартісних об’єктів бюджетної сфери і запровадження фінансування проєктів регіонального розвитку, відібраних на конкурсній основі, у відповідності до пріоритетів державної і регіональних стратегій розвитку та із гарантією фінансування з державного бюджету при співфінансуванні з місцевих бюджетів.

Аналіз проєктів ДФРР засвідчив, що у 2021 році із загальної кількості проєктів (694) із 4-х областей Карпатського євро регіону по напрямку «Культура та самобутність» було подано 39 (5,6%), з яких тільки 2 проєкти з Івано-Франківської області було підтримано – «Капітальний ремонт будівлі Музею писанкового розпису в м. Коломия» та «Нове будівництво культурно-мистецького центру «Дзбан» в с. Старий Косів Косівського р-ну».

Програма “Велике будівництво”. У 2021 році в рамках Програми була започаткована підпрограма “Велика реставрація”, на яку було подано 211 проєктів, у тому числі – 27 проєктів із 4-х областей Карпатського євро регіону. Конкурсною комісією було відібрано 29 проєктів, у тому числі – один із Івано-Франківської області («Виготовлення проектно-кошторисної документації на проведення ремонтно-реставраційних робіт пам’ятки архітектури національного значення XIV-XVII ст. Галицького замку в м. Галич») та 4-и із Львівської області (Комплексна реставрація і пристосування ансамблю Жовківського замку; Реставрація храму Св. Йосифа у с. Підгірці церкви Блаженного Миколая Чарнецького та новомучеників УГКЦ; Реставрація фасадів та огорожуючого муру, пам’ятки архітектури національного значення 1739 р. Костьолу Капуцинів з келіями у смт. Олесько; Реставрація приміщень камерної сцени НАУД театру ім. М. Заньковецької у м. Львів).

Довгострокова стратегія розвитку української культури - стратегія реформ. До стратегії розвитку культури не розроблявся окремий план заходів. В контексті розвитку туристичної привабливості території і, зокрема, розробки культурних маршрутів, можна виділити такі важливі завдання як:

- щодо культурної спадщини - розроблення проєкту та прийняття Державної програми підтримки нематеріальної культурної спадщини;
- щодо музейної діяльності - впровадження сучасних інформаційних та інтелектуальних технологій у музейну діяльність; перетворення музеїв та заповідників на відкритий універсальний простір, який об’єднує минуле, сучасне та майбутнє, шляхом виконання основних функцій за такими напрямками діяльності, як науково-дослідна, культурно-освітня діяльність; сприяння міжнародній діяльності шляхом участі в спільних музейних програмах (Європейська група музейної статистики (EGMUS), міжнародний центр вивчення питань збереження та відновлення культурних цінностей (ICCROM));

- щодо образотворчого мистецтва - сприяння розвитку системи творчих резиденцій; запровадження грантової підтримки діяльності недержавних організацій; програмна підтримка міжнародного мистецького обміну та мобільності митців;
- щодо музичного мистецтва - заохочення проведення музичних фестивалів у регіонах із використанням місцевих адміністративних і фінансових можливостей;
- щодо міжнародного співробітництва - виконання програми ЄС "Креативна Європа"; підтримка програм міжкультурного та міжнаціонального діалогу, поширення успішного міжнародного і національного досвіду, зокрема реалізація проекту Ради Європи і Європейської Комісії "Урбаністичні стратегії в історичних містах, скеровані громадами" (COMUS); імплементація Конвенцій ЮНЕСКО в галузі охорони нематеріальної культурної спадщини та заохочення різноманітних форм культурного самовираження. Реалізація проектів та освітніх програм ЮНЕСКО.

[Стратегія розвитку туризму і курортів до 2026 року](#) реалізовується через однорічні плани заходів, які розроблялися на 2017 (49 заходів), 2018 (65 заходів) і 2019 (46 заходів) роки. Проблемою цих планів була відсутність цільових джерел їх фінансування і перекладання виконання на регіони. На 2020 та 2021 роки Плани заходів не розроблялися. Серед найбільш атракційних проектів Плану заходів можна назвати проєкт «Медове коло» - туристичний маршрут протяжністю понад 250 км для популяризації Рівненщини як локації зеленого та активного туризму. Упродовж 2019 -2021 років за підтримки Рівненської ОДА та активних територіальних громад було здійснено: організовано більше 10 експедицій для збору та систематизації інформації про туристичні та етнографічні цікавинки маршруту; знято та поширено 15 відеороликів з використанням аерозйомки про цікаві місця; створено 4 локальних маршрути у 4-х громадах; розпочато процес наповнення електронної мапи Зеленого шляху «Медове коло».

Державні цільові програми

Аналіз переліку ДЦП за 2017-2020 роки засвідчив, що ДЦП культурно-туристичного спрямування відсутні. Лише у 2020-2021 роках розпочався процес розробки ДЦП на основі відповідних стратегій. Єдиним винятком можна назвати одну із найбільш успішних програм Міністерства культури та інформаційної політики - це забезпечення функціонування Українського культурного фонду.

[Український культурний фонд](#). Фонд впроваджує нові механізми надання орієнтованої на результат конкурсної державної фінансової підтримки ініціативам у сфері культури та креативних індустрій, сприяє творенню розвиненої екосистеми культури та креативності в Україні, а також сприяє збереженню культурної спадщини та розвитку української культури в контексті актуальних світових тенденцій. В річному [Звіті за 2020 рік](#) вказано, що витрати Фонду склали 847 млн.грн., у тому числі – на підтримку 30 фестивалів, 23 культурних маршрутів, 21 виставок/перфомансів, 17 музеїв і 13 культурних резиденцій. Фактичні витрати по проєктах Карпатського євро регіону склали – 47 млн. грн. для Львівської області, 5,9 млн.грн. – Івано-Франківської, 4,7 млн. – Закарпатської та 1,1 млн грн. – Чернівецької. Більшість із підтриманих проєктів прямо відноситься до покращення туристичної привабливості територій, зокрема проєкти програм «Культура. Туризм. Регіони».

[Державна програма розвитку регіону українських Карпат на 2020-2022 роки](#). Програма була затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 20 жовтня 2019 р. Серед 4-х пріоритетів програми (формування конкурентної економіки гірських територій, розбудова просторово збалансованої дорожньої, виробничої та соціальної інфраструктури, забезпечення екологічної безпеки) в контексті дослідження можна виділити пріоритет «Розвиток туристичного потенціалу шляхом збереження та підтримки культурної спадщини та традиційних ремесел місцевого населення; збалансоване використання природних лікувальних та рекреаційних ресурсів, збереження здатності природних комплексів до самовідтворення; прокладення нових та облаштування існуючих туристичних, зокрема велосипедних, маршрутів до визначних об'єктів та пам'яток культурної спадщини». Відповідно

до цього пріоритету програмою було задекларовано 6-ть проєктів, які мали сприяти туристичній привабливості території Карпатського єврорегіону і створенню культурних маршрутів зокрема:

- 1) створення мережі туристично- інформаційних центрів;
- 2) реалізація комплексних проєктів створення нових об'єктів туристичної та рекреаційної інфраструктури на території гірських населених пунктів (облаштування локацій з унікальними оздоровчими та природно-ландшафтними умовами, привабливими самобутніми етнічними культурою і традиціями);
- 3) створення бренду українських Карпат (виготовлення інформаційної та презентаційної продукції, організація та проведення промоційних турів для представників засобів масової інформації, громадськості та туристичних компаній);
- 4) проведення тематичних фестивалів, організація виставок майстрів народних ремесел тощо для популяризації туристичних локацій найвіддаленіших гірських населених пунктів;
- 5) проведення робіт із збереження в регіонах самобутньої народної культури, звичаїв, традицій, обрядів (створення автентико-просвітницьких центрів, культурно-мистецьких комплексів тощо);
- 6) проведення робіт з реставрації пам'яток культурної спадщини державного та місцевого значення, розташованих на території гірських населених пунктів.

Однак, відсутність державного фінансування програми призвело до її фрагментарного виконання за рахунок регіональних бюджетів.

Перелік проектів Плану заходів із впровадження Стратегії Львівщини на 2021-2022 роки щодо розвитку культурної спадщини Карпатського євро регіону

Стратегічна ціль 1 «Конкурентно-спроможна економіка на засадах смарт-спеціалізації»		
Напрямок 1.1. Стимулювання інноваційних видів економічної діяльності з високою доданою вартістю		
	<i>Назва проектів</i>	<i>Цілі проектів</i>
1.	Створення фешн-інкубатора (креативної зони).	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Участь/відвідини українських та європейських виставках із проектами, запрошення іноземних партнерів до співпраці. ▪ Участь в Європейській кластерній мережі та їх річній конференції. ▪ Участь в конкурсах для молоді в Україні та Європі. ▪ FashionStart, Новий погляд, Битва модельєрів і т.д.
2.	Створення локації культурних індустрій «Національний центр мистецтв та ремесел» на базі Львівської експериментальної кераміко-скульптурної фабрики.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Реконструкція приміщень, створення майстерень, оглядових зон, ландшафтні формування парку садово-паркової скульптури, формування музею, створення Енциклопедії митців та майстрів народної творчості.
Напрямок 1.4. Науково-технологічний розвиток		
	<i>Назва проектів</i>	<i>Цілі проектів</i>
3.	Створення та розвиток інноваційних парків, технологічних лабораторій, бізнес-інкубаторів.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Налагоджено постійний обмін інформацією між науковцями і представниками бізнесу та виробництва про їх потреби в інноваційних рішеннях. ▪ Запропоновано нові технологічні рішення, які можуть бути використані у виробництві. ▪ Нові види технологічної продукції розроблені на Львівщині.
4.	Розвиток діяльності інноваційного Хабу з просування цифрових технологій 4.0 у різних секторах економіки та суспільного життя.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Створено не менше 500 нових робочих місць у високотехнологічних галузях. ▪ Проведення серії заходів з промоції використання технологій 4.0 у різних секторах.

Стратегічна ціль 2 «Якісне життя»		
Напрямок 2.3. Освічені громади		
	<i>Назва проектів</i>	<i>Цілі проектів</i>
1.	Будівництво, капітальний ремонт (реконструкція) та модернізація культурно-мистецьких закладів Львівської області.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Збудовано, реконструйовано, відремонтовано 10 сучасних культурно-мистецьких закладів області.
2.	Львівщина – молодіжний хаб України.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Створення понад 40 вільних молодіжних просторів на Львівщині.

		<ul style="list-style-type: none"> Створення можливостей участі молоді у громадському житті через діяльність громадських організацій, учнівських парламентах, тощо.
3.	Збереження самобутності та розвиток культури Львівщини в сучасних умовах шляхом реалізації культурно-просвітницьких проєктів.	<ul style="list-style-type: none"> Реалізовано 10 масштабних культурних проєктів щороку, зокрема: <ul style="list-style-type: none"> Поліфонія історичних пам'ятей та дискурси ідентичності в музеях і культурному просторі Західної України (на прикладі Львівської області). Проведення музичного фестивалю «Українська музика в часі і просторі»; Концертні програми солістів та музичних колективів. Львівської національної філармонії (Академічний ансамбль «Високий замок», Академічний камерний оркестр «Віртуози Львова», квартет бандуристок «Львівянки») у рамках проєкту «Музичне мистецтво стежками рідного краю».

Стратегічна ціль 3 «Збалансований просторовий розвиток»

Напрямок 3.3. Стимулювання економічного розвитку сільських та гірських територій

	<i>Назва проєктів</i>	<i>Цілі проєктів</i>
1.	Мультиплікація ефекту підтримки зеленого туризму на розвиток дерев'яного домобудування, як високотехнологічного елементу біоекономіки Львівщини.	<ul style="list-style-type: none"> Зростання кількості малих та середніх підприємств та працівників у деревообробній та меблевій індустрії. Створення нових робочих місць в галузі зеленого туризму.

Стратегічна ціль 4 «Чисте довкілля»

Напрямок 4.3. Збереження біорізноманіття та розвиток природоохоронних територій

	<i>Назва проєктів</i>	<i>Цілі проєктів</i>
1.	Упорядкування територій та об'єктів природно-заповідного фонду Львівської області.	<ul style="list-style-type: none"> Реконструйовано та впорядковано з відновленням естетичних функцій 10 об'єктів природно-заповідного фонду (парків, скверів, садів тощо);
2.	Збереження цінних природних територій та розширення об'єктів природно-заповідного фонду.	<ul style="list-style-type: none"> Підготовка проєктів, створення нових та існуючих територій та об'єктів природно-заповідного фонду включає такі заходи: <ul style="list-style-type: none"> підготовка наукового обґрунтування; збір матеріалів погоджень (погодження землекористувачів, власників земельних ділянок, користувачів природних ресурсів, висновки профільних органів виконавчої влади та служб); підготовка картографічних матеріалів.

3.	Розвиток інфраструктури, покращення матеріально-технічної бази установ природно-заповідного фонду.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Розробка проєктів утримання та реконструкції ботанічних садів, дендрологічних парків, зоологічних парків, пам'яток природи, парків-пам'яток садово-паркового мистецтва та прилеглих до них територій. ▪ Проведення робіт з будівництва, реконструкції об'єктів природно-заповідного фонду.
----	--	---

Стратегічна ціль 5 «Туристична привабливість»		
Напрямок 5.1. Підвищення атракційності та інфраструктурного забезпечення туризму, курортів, оздоровлення, спорту та рекреації		
	<i>Назва проєктів</i>	<i>Цілі проєктів</i>
1.	Пам'ятки архітектури Львівщини як стратегічні туристичні магніти (відновлення об'єктів історичної та культурної спадщини Львівської області).	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Відродження пам'яток архітектури шляхом реставрації. ▪ Будівництво та консервація визначних туристичних об'єктів. ▪ Будівництво супутніх об'єктів та впорядкування прилеглої до пам'яток архітектури території.
2.	Унікальні еко та етнопродукти Львівщини як туристичної дестинації.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Створення 7 відпочинкових комплексів, етно-фолькцентрів, екохуторів, музеїв-скансенів тощо.
3.	Реконструкція та модернізація об'єктів природної та історико-культурної спадщини Львівської області.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Реставрація 5 історико-культурних об'єктів. ▪ Відновлення благоустрою території на 10 природних пам'ятках.
4.	Створення мережі туристичних кластерів задля розвитку громад.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Розвиток та підтримка існуючих кластерів, зокрема «Львівське Опілля», «Розточчя», «Гастромандри» та створення нових.
5.	Туристична павутина Турківщини.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Будівництво та модернізація 6 нових об'єктів. ▪ Створення етноцентру «Руська путь». ▪ Розроблення проєкту молодіжного відпочинкового центру «Пікуй».

Перелік обласних цільових програм розвитку Львівської області на 2021-2025 роки що, стосуються розвитку культурної спадщини Карпатського євро регіону

Програма «Охорона, збереження і популяризація історико-культурної спадщини у Львівській області на 2021 – 2025 роки»		
	<i>Завдання програми</i>	<i>Заходи програми</i>
1.	Збереження, дослідження та реставраційні роботи на об'єктах культурної спадщини.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Збереження, охорона та проведення комплексних робіт на пам'ятках дерев'яної сакральної архітектури. ▪ Реставрація іконостасів та стінописів пам'яток сакральної архітектури. ▪ Збереження, охорона, дослідження замків, палаців та резиденцій. ▪ Збереження, охорона, дослідження мурованих храмів та монастирів. ▪ Збереження, охорона, дослідження «Історичних міст та сіл Львівщини» (у тому числі проведення реставраційних робіт). ▪ Виготовлення (коригування) проектно-кошторисної документації для об'єктів культурної спадщини. ▪ Віхи історичної пам'яті Львівщини: збереження, охорона, дослідження пам'яток монументального мистецтва, пам'ятних знаків тощо. ▪ Встановлення автоматичної пожежної сигналізації та системи оповіщення про пожежу, блискавкозахисту на пам'ятках дерев'яної сакральної архітектури.
2.	Комплексна реставрація пам'яток Львівщини, внесених до Списку об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Реставрація пам'яток, внесених до Списку об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО.
3.	Популяризація культурної спадщини.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Організація та проведення, навчальних семінарів, конференцій, фестивалів, архітектурних конкурсів, круглих столів. ▪ 3D-сканування та оцифрування об'єктів культурної спадщини. ▪ Виготовлення та друк промоційної продукції з об'єктами. ▪ Створення серії відеороликів для популяризації об'єктів культурної спадщини. ▪ Розміщення зовнішньої рекламної продукції з метою популяризації культурної спадщини. ▪ Виготовлення і встановлення охоронних дощок на пам'ятках.

4.	Підтримка проєктів, що реалізуються на території Львівської області.	<ul style="list-style-type: none"> Співфінансування в рамках грантової програми УКФ проєкту «Культурна спадщина Львівщини. Перезавантаження». Проєкти, що реалізуються на території Львівської області із залученням Міжнародної технічної допомоги.
5.	Збереження, охорона та дослідження археологічної спадщини.	<ul style="list-style-type: none"> Археологічне обстеження території області.
6.	Сприяння в охороні, збереженні та популяризації культурної спадщини України за кордоном.	<ul style="list-style-type: none"> Участь у міжнародних семінарах, презентаційних заходах щодо забезпечення збереження культурної спадщини. Дослідження, інвентаризація та облік об'єктів української культурної спадщини на території Підкарпатського воєводства (Польща).

Регіональна програма з міжнародного і транскордонного співробітництва, європейської інтеграції на 2022 рік

	<i>Завдання програми</i>	<i>Заходи програми</i>
1.	Розвиток транскордонного співробітництва.	<ul style="list-style-type: none"> Забезпечення участі представників Львівщини та України в засіданнях українсько-польської Міжурядової координаційної ради з питань міжрегіонального співробітництва. Проведення спільних транскордонних заходів та посилення інституційної спроможності територіальних громад у сфері транскордонного співробітництва (створення і підтримка інституцій транскордонного співробітництва (Євро регіонів, кластерів, ЄУТС, технопарків).
2.	Залучення МТД та супровід проєктів МТД.	<ul style="list-style-type: none"> Співфінансування проєктів МТД на території Львівської області.

Комплексна програма розвитку культури Львівщини на 2021-2025 роки

	<i>Завдання програми</i>	<i>Заходи програми</i>
1.	Розвиток та популяризація української мови і культури, національної свідомості громадян в Україні та за кордоном.	<ul style="list-style-type: none"> Національний проєкт «Українська пісня/Ukrainian Song Project». Популяризація та підтримка культурно-мистецького доробку Львівщини в Україні. Підтримка фестивалів і заходів національно-патріотичного спрямування. Культурно-мистецьке таборування для населення сільської місцевості та «Веселі канікули» християнсько-мистецького спрямування. Презентація потенціалу Львівщини в країнах проживання української діаспори, транскордонна, міжнародна співпраця.

		<ul style="list-style-type: none"> ▪ Інші заходи в галузі культури і мистецтва, не віднесені до заходів розвитку, наукових і промоційних культурно-привабливих заходів розвитку культури.
2.	Підтримка музеїв.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Створення пересувних інтерактивних музейних проєктів. ▪ Реставрація музейних предметів та експонатів. ▪ Створення постійних експозицій. ▪ Забезпечення доступності музеїв.
3.	Підтримка мистецьких шкіл.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Проведення мистецьких конкурсів, фестивалів, заходів.
4.	Підтримка мистецьких ініціатив.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Конкурс мистецьких проєктів серед громадських організацій Львівщини. ▪ Конкурс мистецьких проєктів серед творчих спілок Львівщини. ▪ Конкурс проєктів національних товариств Львівщини.
5.	Підтримка установ та закладів культури обласного підпорядкування	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Підтримка гастрольної діяльності професійних обласних театральних-концертних колективів.
6.	Підвищення кваліфікації працівників галузі культури	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Організація та проведення навчань, конференцій, тренінгів, семінарів, курсів підвищення кваліфікації для працівників музейних установ та заповідників.

Програма розвитку туризму та курортів у Львівській області на 2021 – 2025 роки		
	<i>Завдання програми</i>	<i>Заходи програми</i>
1.	Формування позитивного іміджу Львівщини як туристичної та курортної дестинації.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Розробка та впровадження комплексних інформаційних і промоційних кампаній. ▪ Розробка та впровадження комплексних діджитал-маркетингових заходів з просування Львівщини та її туристичних продуктів на міжнародному і вітчизняному ринках. ▪ Організація ділових та туристично привабливих заходів сталого розвитку туризму курортів і рекреації в області.
2.	Розвиток та модернізація туристичних магнітів та інфраструктури.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Створення і вдосконалення інформаційної, навігаційної туристичної та рекреаційної інфраструктур (туристично-інформаційні центри, інформаційні стенди, щити, навігація до туристично привабливих об'єктів у місті, селищі, селі, на природних та заповідних територіях. ▪ Розбудова інфраструктури на туристично-рекреаційних локаціях (санітарні зони, кемпінги, велоінфраструктура тощо). ▪ Комплексні аналітичні дослідження туризму в області. ▪ Розробка інтерактивних туристичних пропозицій.

3.	Здійснення комплексу заходів з розвитку туристичного та рекреаційного потенціалу територіальних громад області.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Розробка стратегічних документів і дорожніх карт з розвитку туристичного, курортного та рекреаційного потенціалу територіальних громад області із залученням експертів. ▪ Реалізація розвиткових туристично-рекреаційних проєктів, визначених стратегічними документами для територіальних громад.
4.	Підтримка реалізації проєктів, спрямованих на підвищення туристичної привабливості і покращення іміджу Львівщини в Україні та закордоном (із залученням МТД, державного і місцевих бюджетів).	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Розробка, подання, співфінансування та впровадження проєктів.

Програма відновлення, збереження національної пам'яті та протокольних заходів на 2021 – 2025 роки

	<i>Завдання програми</i>	<i>Заходи програми</i>
1.	Вшанування пам'яті визначних осіб, відзначення пам'ятних дат та пам'ятних місць за кордоном.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Проведення заходів з нагоди вшанування пам'яті визначних осіб, відзначення пам'ятних дат та пам'ятних місць на території Закерзоння (Республіка Польща). ▪ Організація молодіжних краєзнавчих експедицій з метою вшанування місць пам'яті українського народу на території Республіки Польща.
2.	Сприяння та підтримка наукових досліджень української історії.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Заходи із дослідження та популяризації української історії.

Програма «Молодь Львівщини» на 2022 рік

	<i>Завдання програми</i>	<i>Заходи програми</i>
1.	Підвищення культури волонтерства серед молоді.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Волонтерські молодіжні ініціативи в громадах.
2.	Підвищення рівня мобільності молоді.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Молодіжні обміни.
3.	Розвиток мережі молодіжних центрів та просторів.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Програма навчання для молодіжних просторів у громадах.

Програма розвитку освіти Львівської області на 2021 – 2025 роки

	<i>Завдання програми</i>	<i>Заходи програми</i>
1.	Позашкільна освіта.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Сприяння реалізації на базі мистецького просвітницького проєкту для дітей та молоді «Студія культури та мистецтв «СПІРОГРАФ», проведення репетицій аматорського «Театру» та проведенню інших мистецьких акцій для дітей і молоді, організованих Центром культурно-мистецьких ініціатив.

		<ul style="list-style-type: none"> ▪ Проект «Арт-палітра». Підготовка і проведення на базі Малої академії мистецтв та на інших площадках заходів освітньо-розвивального спрямування.
2.	Вища освіта та наука.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Створення гуртків інноваторства та винахідництва при закладах фахової передвищої та вищої освіти.

Програма охорони навколишнього природного середовища Львівської області на 2021 – 2025 роки		
	<i>Завдання програми</i>	<i>Заходи програми</i>
1.	Розвиток природно-заповідного фонду, збереження біологічного та ландшафтного різноманіття.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Реалізація заходів із розвитку та розширення територій природно-заповідного фонду. ▪ Проведення заходів, спрямованих на запобігання знищенню чи пошкодженню природних комплексів територій та об'єктів природно-заповідного фонду.
2.	Розвиток та поглиблення міжнародного співробітництва в природоохоронній сфері.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Забезпечення міжнародної діяльності природоохоронного спрямування та участь у заходах як сторони міжнародних двосторонніх і багатосторонніх угод.
3.	Забезпечення діяльності регіональних ландшафтних парків.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Утримання спеціальних адміністрації регіональних ландшафтних парків «Равське Розточчя», «Верхньодністровські Бескиди», «Надсянський», «Стільське Горбогір'я».
4.	Реалізація проекту «Парки дозвілля».	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Реконструкція, капітальний ремонт, будівництво парків/скверів.

Волоська теорія заселення Карпат

Упродовж історії високогірні пасовиська південного узбіччя Карпат приваблювали численні народи. Поки навколо руйнувались й створювались імперії та нації, тут займались скотарством та жили з лісів, передаючи свої знання та ремесла з покоління в покоління, і так до сьогодні. Волохи живуть на території сучасного Закарпаття з XIII століття. Нащадки колись напівкочових груп волохів-скотарів продовжують говорити специфічним діалектом румунської мови та займаються традиційним ремеслом — працюють із деревиною.

Походження волохів – таємниця не лише для них, а й для наукової спільноти. Дослідники часто пов'язують назву етнічної групи із Валахією (або як її ще називають Волощиною) — історичним регіоном між Дунаєм та румунською частиною Карпат. На початку XIV століття Валахія була частиною Придунайського князівства Мунтенія. У XIX сторіччі Валахія об'єдналась із Молдавським князівством — іншою монархічною державою Придніпров'я на північ від Валахії. Таку теорію походження волохів представлено й у Великому тлумачному словнику української мови. Тут «волохи» — це назва середньовічного населення Придніпровських князівств і Трансильванії — славнозвісної батьківщини графа Дракули. Отже, волохи — це нащадки народу, з якого потім протягом XIX та XX століть утворювались румунська та молдавська нації.

Однак, це лише одна із версій, адже слово «волох» існувало ще за часів Римської імперії. В давньогерманській мові волохами називали мешканців романізованих провінцій чи Риму. Таких провінцій неподалік Карпат було кілька: Дакія та Моезія на території сучасної Румунії, Македонія та Фракія (територія сучасної Болгарії, Сербії, Греції та Туреччини).

Після Великого переселення народів, зокрема переходу слов'ян через Дунай (VI-VIII ст.), романізовані провінції занепали. Їхні мешканці — «арумуни», «дако-румуні», або «влахи» — перейшли до напівкочового способу життя: почали займатись скотарством та кожної весни відправлялися зі стадами на далекі пасовиська. У XI столітті візантійський автор Кекавмен називає їх «волохами Балкан». Прибічники теорії вважають волохів романізованим населенням Балканського півострова і гадають, що протягом Середньовіччя волохи рухались з Балкан на північ уздовж долини річок Сава й Велика Морава та, зрештою, перейшли Дунай. Далі частина їх дісталась до Моравії — історичної області на південному сході сучасної Чеської Республіки. Інші оселились в Трансильванії, звідки в XIII ст. дійшли до Галичини, а потім і до Мараморощини — історичної області у Карпатах, яку сьогодні називаємо Закарпаттям. Доказом правоти цієї теорії вважається поширення так званого «волоського права» на західноукраїнських землях у XIV-XV ст. - звичаєвого право, яке регулювало правовідносини сільського населення переважно у гірських селах, де займалися скотарством

Однак, в середині XIV ст. відбулась вагома трансформація слова «волох». Тоді у сербському збірнику законів слово «волох» був синонімом слова «пастух». Таке ж значення зустрічається й у Моравії двома століттями пізніше. Тож, згодом етнонім «волох» перетворився на термін, який визначає не етнічність, а приналежність до певної соціальної групи, в цьому конкретному випадку до групи скотарів, пастухів. Така теорія майже унеможливує ідентифікацію волохів Закарпаття, бо у Карпатах повсякчас було чимало груп, які займалися скотарством.

З огляду на таку невизначеність, сьогодні волохами вважають народи, які говорять східнороманськими мовами: арумунів, дакорумунів, мегленорумунів, істрорумунів та марлахів. Ця етнічна група заселила території Центральної, Східної та Південно-Східної Європи, зокрема, поселення волохів є в Угорщині, Сербії, Хорватії, Македонії, Албанії, Греції та Болгарії. Іноді до цього переліку додають і Польщу.

Перелік Культурних Маршрутів Європи в Грузії

Європейський шлях єврейської спадщини

2004

Європейська єврейська спадщина широко представлена по всій Європі. Яскраві приклади включають археологічні об'єкти, історичні синагоги та цвинтарі, ритуальні купальні, єврейські квартали, пам'ятники та меморіали. Крім того, в маршрут включено кілька архівів і бібліотек, а також спеціалізовані музеї, присвячені вивченню єврейського життя. Цей маршрут сприяє розумінню та оцінці релігійних і повсякденних артефактів, а також визнанню важливої ролі, яку відіграє єврейський народ у європейській історії.

Шлях виноградної лози (Iter Vitis)

2009

Культура виноградної лози, виноробство та виноградарські ландшафти є важливою частиною європейської та середземноморської культури харчування. З моменту одомашнення виноградної лози, кілька тисяч років до нашої ери, її еволюція та поширення вважалися великим досягненням людини, що сформувало ландшафти Європи, як з точки зору її території, так і її населення.

Стежки доісторичного наскельного мистецтва

2010

Доісторичне наскельне мистецтво — мистецтво перших європейців. Він з'явився в Європі 42 000 років тому і в деяких регіонах продовжувався до раннього залізного віку. З часу наукового визнання печери Альтаміра в 1902 році доісторичне мистецтво стало важливим культурним і туристичним ресурсом для Європи, як перше значне культурне, соціальне і символічне вираження людства.

Європейський маршрут історичних термальних міст

2010

Термалізм - лікувальне використання гарячих джерел - був поширеним у Європі з давніх часів до наших днів. Багато міст уздовж цього маршруту були відомі за часів Римської імперії, а в деяких з них є вражаючі руїни лазень і пов'язаних з ними курортних будівель. Найвідоміші міста досягли вершини своєї слави в 18-19 століттях, коли було розроблено широкий спектр нових медичних і оздоровчих методів лікування, а подорожувати стало набагато легше з приходом залізниць. Можна сказати, що престижна політична та культурна еліта, яка подорожує на курорти Європи, створюючи центри культурного обміну в багатьох містах, запустила сучасний туризм, яким ми його знаємо. Ці знаменитості закріпили репутацію термальних курортів і породили справжню тенденцію, розвиток престижних готелів і різноманітних видів дозвілля, починаючи від перших казино і закінчуючи музичними театрами, критими набережними та ландшафтними садами для розваг туристів.

Європейський маршрут історичних садів

2020

Історичні сади протягом багатьох часів формували європейську культуру та самобутність. Вони завжди були пов'язані з такими важливими місцями, як королівські маєтки, міські одиниці чи монастирі, дворянські та буржуазні вілли, тобто резиденції та центри прийняття рішень історичних діячів. Передаючись з одного регіону в інший по всій Європі, формування садів і ландшафтів сприяло розвитку професій у сфері ландшафтного дизайну, інженерії та садівництва, а також було джерелом натхнення для великих художників і традиційних подій суспільства. Маршрут об'єднує сади, які відповідають визначенню «Історичний сад», визначеному у Флорентійській хартії 1981 року, прийнятій ICOMOS у 1982 році.

Маршрут «Шлях Святого Якова» на території Карпатського Євроregionу

The Way of St. James in Poland

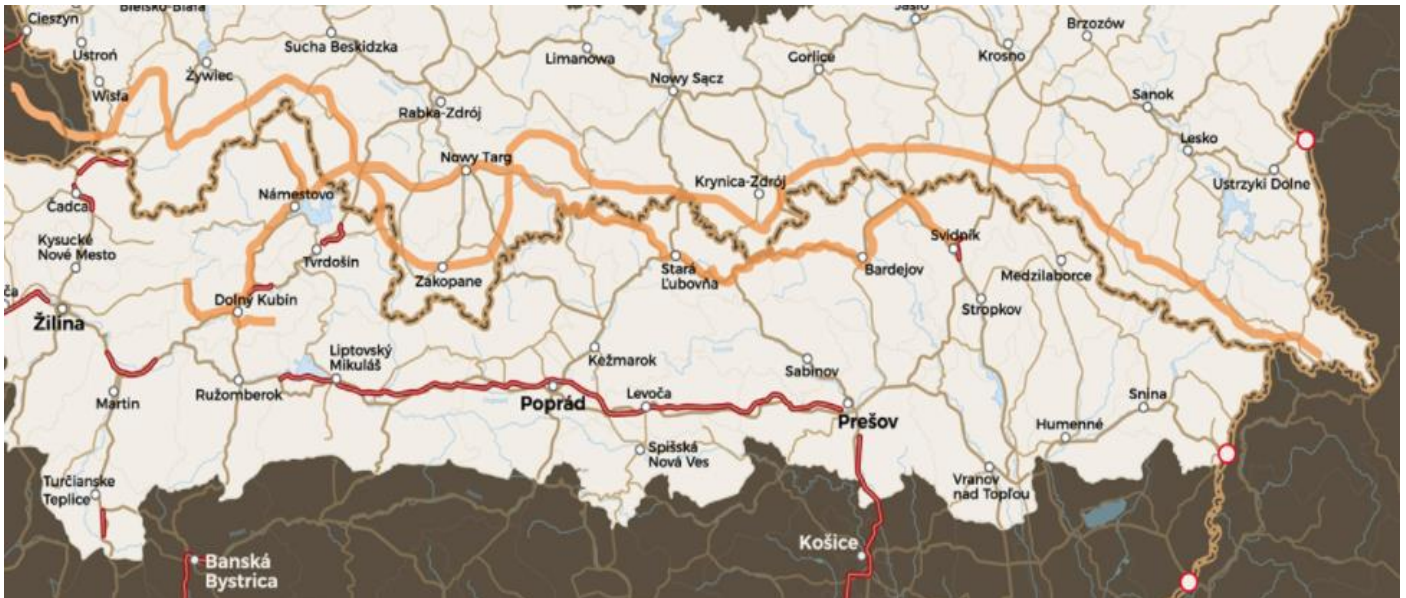
No	Existing sectors of the Way of St. James	length km	shell pattern	No	Existing sectors of the Way of St. James	length km	shell pattern
1	Lower Silesian Way of St. James (Głogów – Jakubów – Luban – Zgorzelec)	164		18	North-East Mazowsze and Podlasie Way of St. James. (Drohiczyn – Przesmyki – Rozbity Kamień – Wegrow – Siedce – Seroczyn – Ceglów)	227	
2	Greater Polish Way of St. James (Gniezno – Poznań – Głogów)	234		19	Pomeranian Way of St. James (Via Baltica) (Braniewo – Elbląg – Gdańsk – Łębork – Słupsk – Kolobrzeg – Kamień Pom. – Swinoujście)	722	
3	Polish Way (Camino Polaco) (Ogrodniki – Olsztyn – Toruń – Trzemeszno)	651		20	Szczecin Way of St. James (Swinoujście – Szczecin)	97	
4	Way of St. James „Szlak Piastowski” (Mogilno – Gniezno)	47		21	Tarnobrzeg Way of St. James (Tarnobrzeg – Sulistawice)	21	
5	Way of St. James Via Regia (Medyka/ Korcowa – Pilzno – Cracow – Góra Sw. Anny – Brzeg – Zgorzelec)	957		22	Kłodzko Way of St. James (Międzygórze – Kłodzko – Radków)	69	
6	Lubuska Way of St. James (Murowana Goślina – Słubice)	279		23	Staropolska Way of St. James (Piotrków Trybunalski – Częstochowa)	155	
7	Łębork’s Way of St. James (Ślanowo – Łębork – Smołdzino)	122		24	Miechów Way of St. James (Miechów – Węptawice Stare – Cracow)	35	
8	Sudetic Way of St. James (Krzeszów – Jelenia Góra – Luban)	105		25	Jasna Góra Way of St. James (Częstochowa – Lubsza – Sączów)	56	
9	The Lesser Polish Way of St. James (Sandomierz – Cracow – Szczyrk)	317		26	The Chopin Way of St. James (Wyszogród – Niepokalanów)	33	
10	Śląska Way of St. James (Ślęza – Sobótka – Środa Śląska)	55		27	Independence Road of St. James (I. Sadowne – Loretto – Jadów – Ossów)	168	
11	The Copper Way of St. James (Scinawa – Lubin – Chocianów)	45		28	Way of St. James „Miracle on the Vistula” (Radzymin – Kobyłka – Ossów – Warsaw)	35	
12	Nysa Way of St. James (Gluchołazy – Nysa – Skorogoszcz)	100		29	Primate’s Way of St. James (Zuzela – Prostyń – Sadowne)	52	
13	Beskid Way of St. James (Eliaszówka – Stary Sącz – Podegrodzie – Myslenica – Wadowice – Szczyrk – Cieszyn)	316		30	Tulligłowy Way of St. James (Wola Rokietnicka – Tulligłowy – Rokietnica)	13	
14	Warsaw Way of St. James (Warsaw – Skiermiewice – Piotrków Tryb.)	229		31	Holy Cross Way of St. James (Warsaw – Holy Cross – Kotuszów)	283	
15	Nadwarciarska Way of St. James (Łąd – Miłostaw – Lubin)	111		32	Częstochowa Way of St. James (Częstochowa – Lubecko – Góra Sw. Anny)	110	
16	Lublin Way of St. James (Lublin – Kraśnik – Sandomierz)	136		33	Łowicz Way of St. James (Bolimów – Łowicz)	25	
17	Mazowsze Way of St. James (Warsaw – Plock – Dobrzyń nad Wisłą)			34	Dobrzyńsko-Kujawska Way of St. James (Dobrzyń nad Wisłą – Włocławek – Kruszwica)		

shrine of St. James the Apostle
 state borders
 Eliaszówka mountain peaks

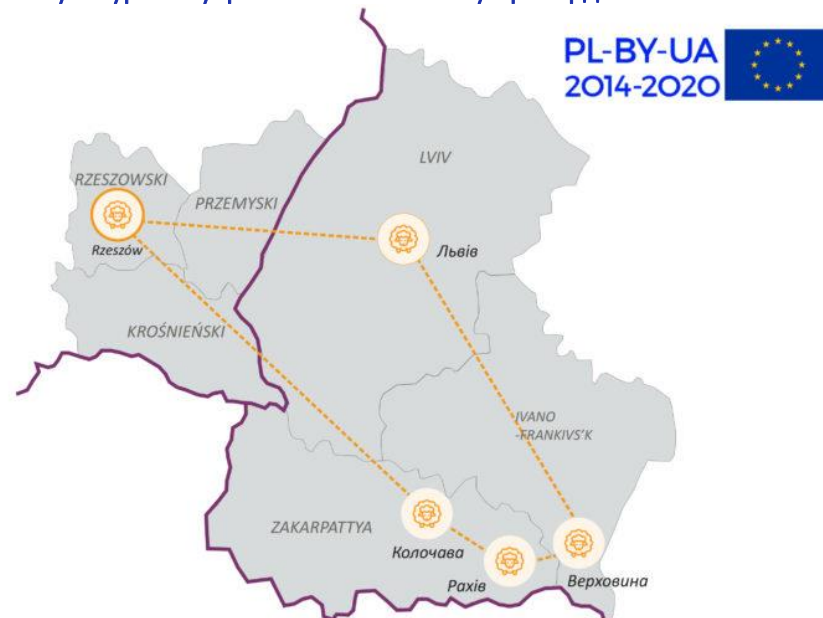
Додаток 16

Перелік проєктів Програм транскордонного співробітництва Польща-Білорусь-Україна 2014-2020 та
Польща-Словаччина 2014-2020.

Шлях волоської культури на польсько-словацькому кордоні

Шлях волоської культури на українсько-польському прикордонні

PL-BY-UA
2014-2020

Шлях волоської культури на українсько-польському прикордонні

Карпатський шлях дерев'яної архітектури

Карпатський шлях дерев'яної архітектури - спільні дії для збереження та промоції історико-культурної спадщини українсько-польського прикордоння

Світ карпатських розет – заходи зі збереження унікальності культури Карпат

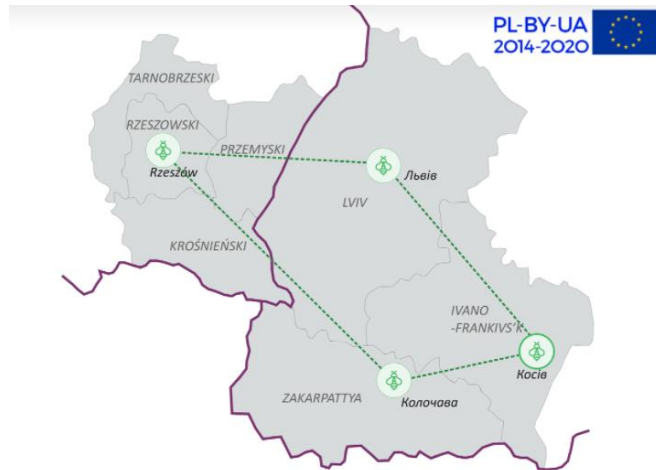

Транскордонний шлях дерев'яної архітектури

Транскордонний шлях дерев'яної архітектури – можливість для збереження унікальної спадщини українсько-польського прикордоння

Карпатська бджола – спільні заходи із збереження унікальної природної спадщини в українсько-польському прикордонні

Карпатська бджола - спільні заходи із збереження унікальної природної спадщини в українсько-польському прикордонні

Карпатська академія спадщини виноробства

Карпатська академія спадщини виноробства

Нафтова спадщина діяльності Ігнатія Лукасевича

PL-BY-UA
2014-2020

Розвиток сталого туризму в природоохоронних територіях Карпат

PL-BY-UA
2014-2020

Звуки природи. SlowRivers – практичний пакет для туриста

PL-BY-UA
2014-2020

Звуки природи. SlowRivers – практичний пакет для туриста

Концепція транскордонного культурного маршруту «Карпатський шлях»

Загальна характеристика

Загальна характеристика Карпатського євро регіону

Карпатський євро регіон є одним з найпривабливіших географічних регіонів Центральної та Східної Європи, який має стратегічне значення у розвитку територій семи держав (5 країн-членів ЄС – Польща, Румунія, Словаччина, Угорщина, Чехія, а також Сербія та Україна). Територія євро регіону обіймає 191 тис. км², чисельність населення – 14 млн. осіб. Об'єднуючим чинником євро регіону є Карпатські гори, які простягаються на території Центральної та Східної Європи і є другою після Альп найбільшою гірською системою Європи.

До складу Карпатського євро регіону входять 19 прикордонних адміністративно-територіальних одиниць:

- Україна: Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська та Чернівецька області;
- Польща: Підкарпатське воєводство;
- Словаччина: Кошицький та Пряшівський краї;
- Угорщина: медье Боршод-Абауй-Земплен, Гайду-Бігар, Гевеш, Яс-Надькун-Сольнок та Саболч-Сатмар-Берег;
- Румунія: повіти Біхор, Селаж, Сату-Маре, Марамуреш, Харгіта, Сучава та Ботошань.

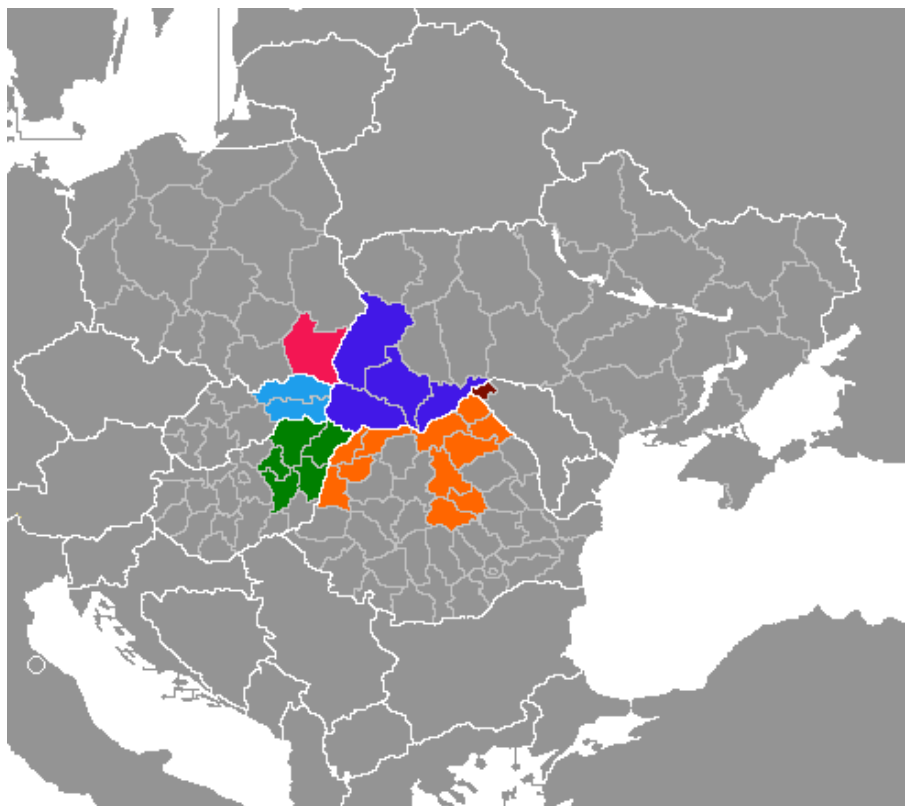

Рисунок 1. Розташування Карпатського євро регіону на мапі Європи

Загальна характеристика Карпатського регіону

Територія Карпатського регіону (Української частини Карпат) є складовою Карпатського єврорегіону. Карпатський регіон окреслюється межами чотирьох адміністративних областей – Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської та Чернівецької. Загальна площа регіону складає 56,6 тис. км², населення 6056,5 тис. осіб. Статус гірських територій визначено Законом України “Про статус гірських населених пунктів в Україні” від 15.02.1995р. та Постановою КМУ “Про перелік населених пунктів, яким надається статус гірських” від 11.08.1995р. На рисунку 2 синім кольором позначені гірські райони Карпатського регіону.

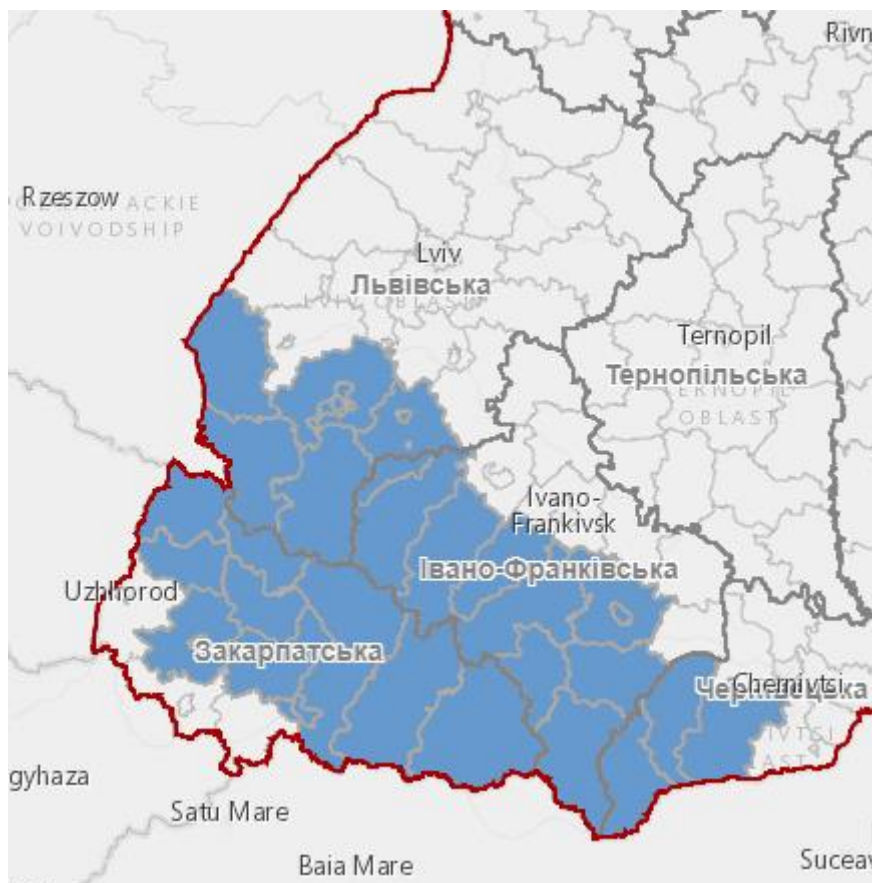

Рисунок 2. Гірські райони Карпатського регіону

До 2020 року на території Карпатського регіону статус гірських мали 27 районів/міськрад, 715 населених пунктів з населенням 890,3 тис. осіб. В середньому по регіону частка сільського населення складає 50,8% (по Україні 31,2%), щільність населення - 107,3 осіб на 1 км² (по Україні - 75,6). Майже 40 % (279 населених пунктів) є важкодоступними - розташовані на висоті понад 600 метрів над рівнем моря, в яких проживає понад 193 тис. осіб.

В результаті місцевих виборів, проведених у жовтні 2020 року у Львівській області створено 7 районів (Дрогобицький, Золочівський, Львівський, Самбірський, Стрийський, Червоноградський, Яворівський) та 73 ОТГ, у Закарпатській області – 6 районів (Ужгородський, Берегівський, Мукачівський, Рахівський, Хустський і Тячівський) та 63 ОТГ, в Івано-Франківській області - 6 районів (Івано-Франківський, Верховинський, Калуський, Коломийський, Косівський, Надвірнянський) та 62 ОТГ, у Чернівецькій області – 3 райони (Чернівецький, Вижницький, Дністровський) та 52 ОТГ.

Виклики та шанси Карпатського єврорегіону

Гармонійний розвиток усіх країн і регіонів Європейського Союзу і сусідніх держав є одним з найважливіших факторів, що визначають майбутнє Європи. Явища, які впливають на соціально-економічне становище країн і регіонів формують нові виклики і включають в себе прогресуючу глобалізацію, зміни клімату та демографії, невизначеність міжнародної ситуації, пандемії. Нова регіональна політика ЄС або «Політика згуртування» - політика, яка має на меті покращення економічного добробуту регіонів Європейського Союзу, а також запобігання регіональної диспропорції. Ця політика має сприяти підвищенню конкурентоспроможності регіонів.

Процес європейської інтеграції є нагодою та викликом, особливо з точки зору створення європейського простору рівних можливостей, безпеки і процвітання. Особливо для регіонів, які - з точки зору рівня життя населення і рівня соціально-економічного розвитку - не досягають середнього показника по ЄС. Карпатський єврорегіон (КЕР) є прикладом такої території. Незважаючи на стратегічне значення для забезпечення сталого розвитку усіх країн ЄС та їх сусідів, і на існування багатьох угод і форм міжнародного співробітництва, КЕР, як гірський регіон і прикордонна зона досі стикається з багатьма соціально-економічними проблемами.

З іншого боку КЕР має значні ресурси, які, при ефективному використанні, можуть забезпечити сталий і динамічний розвиток територій. Крім ресурсів, універсальних для всього єврорегіону, існують регіональні та місцеві ресурси, унікальні для конкретної території. До ключових ресурсів єврорегіону, що стосуються розвитку туризму – як економічного чинника, в першу чергу можна віднести такі сфери, як унікальні природні та культурні цінності, корисний для здоров'я клімат, добрі умови для спорту тощо.

SWOT-аналіз Карпатського єврорегіону

SWOT-аналіз Карпатського єврорегіону, у тому числі Карпатського регіону наведений *в контексті складових, які є ключовими для туристичної привабливості територій і максимально відповідають вимогам критеріїв сертифікації* Культурних маршрутів Європи (КМЕ). SWOT-аналіз базується на висновках аналітичного дослідження «Культурні ресурси Карпатського єврорегіону в контексті створення Культурного Маршруту Європи».

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> ▪ висока туристична привабливість території; ▪ вигідне економіко-географічне розташування, наявність в складі єврорегіону країн-членів ЄС; ▪ багата і різнобарвна культурна спадщина (матеріальна і нематеріальна); ▪ високий відсоток заповідних територій через виняткову цінність природної та культурної спадщини; ▪ безпрецедентно велика кількість пам'яток дерев'яної архітектури; ▪ наявність історико-архітектурних пам'яток, включених до світової спадщини ЮНЕСКО; ▪ збережені національні традиції і фольклор, сільська народна архітектура, дизайн і ремісництво; 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ недостатня якість та протяжність дорожньої мережі, особливо на прикордонній території. Відсутність важливої для ЄС мережі автодоріг по осі Північ-Південь; ▪ слабка мережа магістральних залізниць і відсутність високо-швидкісних ліній залізниці; ▪ недостатня кількість облаштованих міжнародних автомобільних та пішохідних контрольних-пропускних пунктів (їх відсутність у Івано-Франківській області); ▪ неналежне утримання та недостатнє фінансування більшості об'єктів історико-культурної, а особливо архітектурної спадщини; ▪ відсутність достатньої кількості якісних сучасних громадських просторів та

<ul style="list-style-type: none"> ▪ динамічний розвиток музеїв, які окрім класичних форматів пропонують сучасні формат, зокрема музеї-скансени, музеї-майстерні тощо; ▪ велика частка природоохоронних пам'яток (національні парки, ландшафтні парки); ▪ унікальні та багаті природні ресурси, зокрема лісів, з найбільшими в Європі ділянками пралісу; ▪ розвинута зона курортного туризму в поєднанні із ресурсами мінеральних і термальних вод; ▪ наявність великих міст, зокрема Львова, як потужних академічних і освітніх центрів; ▪ існуючі традиції та досвід міжнародного і транскордонного співробітництва; ▪ значний демографічний потенціал євроорегіону. 	<p>значний фізичний і моральний знос існуючих;</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ недостатній рівень доступності до об'єктів соціально-культурного призначення для людей з інвалідністю; ▪ невирішеність проблеми поводження з відходами, зокрема в українській частині Карпат; ▪ деградація лісів через нераціональне ведення лісового господарства; ▪ нерівномірне використання мінерального та лікувального потенціалу; ▪ низький рівень туристичної інфраструктури; ▪ низький рівень розвитку інформаційного суспільства; ▪ низький рівень економічного добробуту та життя; ▪ умови проживання населення; ▪ брак робочих місць у сільській та гірській місцевостях, високий рівень зовнішньої міграції, зокрема молоді та кваліфікованих кадрів.
<p>Шанси</p>	<p>Ризики</p>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ велике геополітичне значення євроорегіону через стратегічне розташування в центральній Європі; ▪ посилення євроінтеграційних процесів; ▪ схвалення ЄС підготовленої Карпатської стратегії як платформи для співпраці між країнами і регіонами, що беруть участь в його реалізації; ▪ пріоритетність покращення Трансєвропейської транспортної мережі та її доступності, що дає можливість використання транзитно-транспортного потенціалу євроорегіону за умов подальшого розвитку інфраструктури міжнародних пунктів пропуску, міжнародних транспортних магістралей, а також включення регіональних автошляхів до міжнародних транспортних коридорів; ▪ розвиток на території євроорегіону сфер туризму, креативних індустрій; ▪ наявність академічних та вищих навчальних закладів, які відкривають можливості для розвитку наукових 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ подальше поглиблення диспропорцій в економіці; ▪ та регіональному розвитку країн і регіонів євроорегіону; ▪ високі темпи депопуляції населення. Суттєве скорочення населення працездатного віку та посилення міграції та відтік трудових кадрів; послаблення конкурентних переваг вигідного геополітичного розташування євроорегіону, зокрема через перенаправлення та/або закриття транспортно-логістичних потоків внаслідок триваючої військової агресії на Сході України; ▪ загрози для навколишнього середовища євроорегіону, внаслідок посилення людської діяльності; ▪ руйнування та деградації історичних пам'яток; ▪ а також об'єктів та місць, цінних для культурної спадщини території; ▪ відсутність єдиної формально-правової структури співпраці що гарантує координацію діяльності та управління

<p>досліджень, співпраці та обміну студентами;</p> <ul style="list-style-type: none">▪ розвиток сталого туризму та туристичної інфраструктури;▪ більш ефективна маркетингова діяльність щодо популяризації унікальної природної та культурної спадщини євро регіону;▪ посилення мережевого співробітництва, що сприяє кращій координації різносекторних діяльностей та більшій залученості окремих карпатських країн і регіонів;▪ використання потенціалу Європейської політики згуртування (фондів ЄС) через діючі оперативні програми, у тому числі транскордонного співробітництва.	<p>стратегічними завданнями, зокрема у сферах збереження культурної спадщини, охорони довкілля, туризму;</p> <ul style="list-style-type: none">▪ труднощі при перетині кордонів між країнами, які не є членами ЄС;▪ соціальна напруга внаслідок погіршення економічного становища етнічних груп.
---	---

Культурні маршрути

Туризм є одним із найдинамічніших елементів господарства в світі. Карпатський євро регіон і зокрема Україна, стають все цікавішими для іноземних туристів – про це свідчить зростаюча статистика відвідування країн євро регіону. Територія Карпатського євро регіону багата унікальними об'єктами історико-культурної спадщини, мистецтва, лікувально-оздоровчими, водними і ландшафтними ресурсами, самобутніми традиціями та звичаями, які в поєднанні з вигідним географічним положенням, є потужним потенціалом для розвитку територій. Практично в кожній із стратегій розвитку на різних рівнях туризм визначається однією із стратегічних цілей економічного розвитку регіонів.

Сьогодні питання туризму і культури стали нерозривно пов'язаними. Культурний туризм є одним із найбільших секторів світового туризму, і його роль продовжує швидко зростати. Все більше значення для туриста набувають такі нематеріальні фактори, як «атмосфера місця», його зв'язок із відомими людьми, ідеями чи подіями. Поєднання культури та туризму є потужним рушієм економічного розвитку, але переваги такого зв'язку означає також розширення кругозору, отримання нових знань та навичок, встановлення нових культурних зв'язків та збереження культурної спадщини.

Культурні Маршрути Європи

Культура виступає одним з фундаментальних ресурсів для ціннісного гуманітарного та економічного розвитку країн і регіонів. Продукти культури, зокрема культурна спадщина є базою для сучасної світової концепції туризму.

Концепція Європейських Культурних Маршрутів (КМЕ) була впроваджена в 1987 році Радою Європи для реалізації ключових культурних принципів Європи: права людини, культурна демократія, культурне розмаїття та самобутність. Маршрути демонструють внесок різних культур в спільну європейську культурну спадщину, відображають різноманітність культур і поєднують місцеву спадщину з європейськими ідеями. Культурні маршрути відкривають доступ до менш відомих тем і аспектів європейської історії та культури, дозволяють відкрити нові напрямки та висвітлити забуті або приховані сторінки спільної спадщини. КМЕ можуть базуватися на історичних маршрутах або на культурних концепціях транснаціонального значення.

Завдяки КМЕ, країни Карпатського євро регіону, і зокрема України, зможуть популяризувати об'єкти культурної спадщини, залучати туристів, що сприятиме проведенню фестивалів та зростанню

відвідуваності регіональних та локальних закладів культури. КМЕ є конкретним прикладом спроможності всесвітньої культурної спадщини діяти як джерело сталого економічного розвитку громад та регіонів. КМЕ може стати ефективним інструментом для підтримки зростання економічного потенціалу регіонів Карпатського євро регіону через зміцнення місцевих громад та розбудову туристичних мереж з європейськими партнерами.

Опис культурного маршруту «Карпатський шлях»

Тематика культурного маршруту «Карпатський шлях» синтезує культурно-історичну спадщини Карпатського євро регіону і включає все різнобарв'я гірських громад, об'єктів матеріальної та нематеріальної культури, аспекти життя мешканців - мову, традиції, спосіб життя, гастрономію; архітектуру. Важливим при цьому є фактор компактного проживання на території Карпат 3-х найбільш чисельних сусідніх етносів євро регіону – гуцулів, бойків і лемків, історія яких і культурна спадщина відзначається унікальністю і автентичністю.

Географічно маршрут «Карпатського шляху» базується на основі історичного Волоського шляху, який безпосередньо перетинає території 4-х областей України (Львівську, Івано-Франківську, Закарпатську і Чернівецьку), Республіки Польща (Підкарпатське воєводство) та Словаччини (Кошицький та Пряшівський краї). В перспективі може бути розглянута концепція продовження маршруту через інші області України (до устя ріки Дністер).

Структура маршруту «Карпатський шлях» представляє собою низку національних і регіональних транскордонних підмаршрутів, які можуть бути монотемними, чи, у свою чергу, сиінтезувати різні теми в межах «своєї» географічної ділянки маршруту. При цьому враховується той факт, що низка подібних підмаршрутів вже розроблена і апробована реалізованими проектами, у тому числі завдяки програмам транскордонного співробітництва.

Мета Концепції і шляхи її досягнення

Мета Концепції - визначення завдань і заходів підготовки документів маршруту «Карпатський шлях» для отримання статусу Культурний Маршрут Європи (КМЕ) згідно відповідних критеріїв сертифікації.

Досягнення мети Концепції може бути забезпечено за допомогою двох варіантів, що передбачають шляхи та способи підготовки документів маршруту «Карпатський шлях».

Перший варіант обумовлює приєднання маршруту «Карпатський шлях» до діючого і сертифікованого Культурного Маршруту Європи на території Карпатського євро регіону. При цьому варіанті процедури сертифікації значно спрощуються, використовується наявні ресурси підтримки діючого маршруту. Ризики – неповне розкриття потенціалу культурно-історичної спадщини Карпатського євро регіону в рамках діючого маршруту.

Другий варіант полягає у створенні нового маршруту. Недоліком цього варіанту можна назвати значне утруднення процесу сертифікації зважаючи на багатовимірність критеріїв сертифікації та подальше забезпечення сталості маршруту. Переваги – максимальне розкриття унікальності культурно-історичної спадщини Карпатського євро регіону, можливість подальшого його розширення як географічно, так і тематично.

Для маршруту «Карпатський шлях» вибирається другий варіант з огляду на значимість його переваг, а також відсутності на території Карпатського євро регіону подібних за змістом і філософією діючих і сертифікованих маршрутів.

Завдання та заходи Концепції маршруту «Карпатський шлях»

Досягнення мети Концепції забезпечуватиметься шляхом виконання заходів за 3-ма напрямками, які визначаються змістом критеріїв сертифікації КМЕ:

1. Тематика та географія культурного маршруту

2. Сфери культурного маршруту
3. Мережування культурного маршруту

1. Тематика та географія культурного маршруту

Географічно маршрут «Карпатського шляху» базується на основі історичного Волоського шляху, який безпосередньо перетинає території 4-х областей України (Львівську, Івано-Франківську, Закарпатську і Чернівецьку), Республіки Польща (Підкарпатське воєводство) та Словаччини (Кошицький та Пряшівський краї).

	Завдання	Пріоритетні заходи
1	Репрезентувати європейські цінності і бути спільною для кількох країн Європи.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ініціювати розробку комплексного проєкту «Карпатський шлях», який включає ключові вимоги завдань (1-6) і забезпечити його включення до Планів заходів відповідних державних програм в рамках кожної із країн Карпатського єврорегіону, а також подання такого проєкту на конкурси транскордонних програм. ▪ Активізувати процес розробки макрорегіональної Стратегії розвитку Карпатського єврорегіону (MPC) та включення до Плану заходів із її впровадження проєкту «Карпатський шлях». ▪ Забезпечити співпрацю між науковими установами на основі науково-дослідної мережі, наукових консорціумів, спільних проєктів, обміну студентів і наукових дослідників, спільних досліджень. ▪ Забезпечити участь в розробленні MPC представників країн-учасниць маршруту (України, Польщі, Словаччини).
2	Здійснити дослідження групою мультидисциплінарних експертів з різних регіонів Європи.	
3	Сприяти ілюстрації європейської пам'яті, історії та спадщини. Сприяти інтерпретації різноманіття сучасної Європи.	
4	Забезпечити основу для культурно-освітніх обмінів молоді.	
5	Сприяти розвитку ініціатив та інноваційних проєктів у сфері культурного туризму та сталого культурного розвитку.	
6	Сприяти розвитку туристичних продуктів у партнерстві з туристичними агенціями та операторами, орієнтованих на різну аудиторію, включаючи молодь і школярів.	

2. Сфери культурного маршруту

	Завдання	Пріоритетні заходи
Сфера співпраці в галузі досліджень та розробок		
1.	Забезпечити об'єднання відповідних суб'єктів досліджень навколо основних тем та різних напрямків знань.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Актуалізувати Плани заходів з реалізації на 2023-2024 роки регіональних Стратегій розвитку та заходи обласних цільових програми шляхом внесення змін щодо активізації досліджень та міждисциплінарних аналізів, формування партнерств між дослідницькими групами, проведення
2.	Забезпечити спільність теми для кількох європейських культур.	

3.	Продемонструвати розвиток європейських цінностей та різноманіття форм реалізації.	науково-практичних семінарів та конференцій в питаннях культурної спадщини Карпатського євро регіону.
4.	Забезпечити дослідження та міждисциплінарний аналіз як на теоретичному, так і на практичному рівні.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Провести маркетингові, аналітичні, соціологічні дослідження та опитування в галузі культурної спадщини та пов'язаних з нею тем. ▪ Будівництво в Карпатському біосферному заповіднику міжнародного навчально-дослідного центру збереження букових пралісів, еколого-освітньої роботи та сталого розвитку. ▪ Здійснити проведення тематичних аналітичних досліджень, експертних обговорень щодо тематики та напрямків Культурного маршруту.
Сфера просування пам'яті, історії та європейської спадщини		
5.	Просувати матеріальну і нематеріальну спадщину, сприяти розумінню їх історичного значення та акцентувати спільні риси в різних регіонах Європи.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Актуалізувати Плани заходів з реалізації на 2023-2024 роки регіональних Стратегій розвитку та заходи обласних цільових програми шляхом внесення змін щодо врахування та імплементації положень конвенцій, рекомендацій Ради Європи, UNESCO та ICOMOS, що стосуються відновлення спадщини, охорони і поліпшення ландшафту і просторового планування, сприяння популяризації матеріальної та нематеріальної спадщини етнічних меншин.
6.	Забезпечити імплементацію положень статутів, конвенцій, рекомендацій Ради Європи, UNESCO та ICOMOS, що стосуються відновлення спадщини, охорони і поліпшення ландшафту і просторового планування.	
7.	Виявити та просувати об'єкти спадщини, зокрема в сільських місцевості, а також у промислових районах у процесі економічної реорганізації.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Провести промоційні тури для представників засобів масової інформації, громадськості та туристичних компаній. Провести культурно-мистецькі та рекламно-інформаційні туристичні заходи.
8.	Сприяти популяризації матеріальної та нематеріальної спадщини етнічних або соціальних меншин у Європі.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Посилити популяризацію народних традицій, ремесл, фольклору, художніх промислів шляхом проведення фестивалів, ярмарок, майстер-класів, фольклорно-етнографічних експедицій. Залучення майстрів декоративно-прикладного мистецтва та національно-культурні товариства до популяризації туристичних можливостей регіону. ▪ Взяти участь у регіональних, всеукраїнських, міжнародних виставках, форумах, проектах. ▪ Налагодити транскордонну та міжрегіональну співпрацю у сфері

		збереження та промоції об'єктів культурної спадщини.
Сфера культурно-просвітницьких обмінів для молодих європейців		
9.	Забезпечити організацію діяльності з групами молоді з метою сприяння поглибленому обміну, спрямованому на розвиток концепції європейського громадянства, збагаченого різноманіттям.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Актуалізувати Плани заходів з реалізації на 2023-2024 роки регіональних Стратегій розвитку та заходи обласних цільових програми шляхом внесення змін щодо посилення заходів, орієнтованих на залучення і обміни молоддю, активізації партнерств освітніх інституцій різних рівнів, поширення позитивних практик між різними регіонами України, у тому числі сусідніх держав Карпатського євро регіону. ▪ Стимулювати обміни, у першу чергу молодими фахівцями та студентами, між установами в сфері історико-культурної спадщини та охорони природної спадщини (обмін досвідом, спільні навчання та інша діяльність). ▪ Провести туристичні форуми, науково-практичні конференції, навчальні семінари. ▪ Розвивати системи стажувань, обміну досвідом посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад країн-учасниць МРС.
10.	Здійснити акцент на особистому і реальному досвіді з використанням місць і контактів.	
11.	Сприяти подоланню стереотипів шляхом організації обмінів молоді з різних соціальних верств та регіонів Європи.	
12.	Пропонувати пілотні схеми для створення прототипів, які можуть слугувати еталонними моделями.	
13.	Організувати співпрацю освітніх інституцій різних рівнів.	
Сфера сучасних культурно-мистецьких практик		
14.	Сприяти проведенню мультидисциплінарних та міжкультурних дискусій та обмінів між різними культурно-мистецькими форматами різних країн Європи.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Актуалізувати Плани заходів з реалізації на 2023-2024 роки регіональних Стратегій розвитку та заходи обласних цільових програми шляхом внесення змін в проекти культурницького характеру щодо посилення мультидисциплінарних та міжкультурних обмінів між різними країнами Європи, зв'язків між спадщиною та сучасною культурою, розвитку інноваційних практик, залучення до проєктів непрофесіоналів та молоді ▪ Підтримати створення креативних хабів, творчих просторів і платформ, громадських просторів, освітніх і креативних кластерів (у сфері творчості, мистецтва та розваг; виробництва аудіо, відео продукції та рекламних матеріалів; надання інформаційних послуг).
15.	Сприяти заходам та художнім проєктам, які вивчають зв'язки між спадщиною та сучасною культурою.	
16.	Виявити та пропонувати найбільш інноваційні практики творчості, пов'язані з історією розвитку у сферах візуального мистецтва, виконавського мистецтва, творчих ремесл, архітектури, музики, літератури тощо.	
17.	Сприяти створенню мереж та заходів між професіоналами та непрофесіоналами, з особливою увагою до молоді.	
Сфера культурного туризму та сталого культурного розвитку		
18.	Забезпечити врахування маршрутом місцевих, регіональних, національних та європейських ідентичностей .	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Актуалізувати Плани заходів з реалізації на 2023-2024 роки регіональних Стратегій розвитку та заходи обласних цільових

19.	Підвищити обізнаність про культурні цілі маршруту через залучення друкованих та електронних ЗМІ.	
20.	Сприяє діалогу між урбаністичною та сільською культурами, між регіонами на півдні та півночі, сході та заході Європи, а також між розвиненими та бідними регіонами.	
21.	Сприяти діалогу та порозумінню між місцевими та іммігрантськими культурами.	
22.	Сприяти можливостям для співпраці між Європою та іншими континентами через особливі зв'язки між певними регіонами.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Підтримати створення культурних продуктів у сфері віртуального туризму (СМАРТ - музеїв, пам'яток природної і культурно-історичної спадщини тощо).
23.	Сприяти обізнаності громадськості та політиків щодо необхідності захисту спадщини як частини сталого розвитку територій для розвитку якісного туризму.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Стимулювати співробітництво між сферами креативних індустрій та установами в сфері історико-культурної спадщини і охорони природної спадщини.
24.	Забезпечити встановлення партнерських відносин з державними та приватними організаціями, що працюють у сфері туризму з метою розробки туристичних продуктів.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Провести інвентаризацію об'єктів традиційної культурної спадщини регіону, цифровізацію елементів нематеріальної культурної спадщини регіону, розроблення електронного реєстру. ▪ Здійснити консервацію, збереження та адаптацію або розвиток культурної та природної спадщини в туристичних цілях. ▪ Здійснити розбудову туристично-музейних комплексів для збереження в належному стані історико-культурних пам'яток. ▪ Підготувати і реалізувати інвестиційні проекти в інфраструктуру культурної і природної спадщини. ▪ Провести просвітницькі заходи з метою популяризації сталого туризму, у т.ч. організація конкурсів, які заохочують місцеве населення до збереження навколишнього природного та культурного середовища. ▪ Забезпечити подальший розвиток існуючих туристичних продуктів і послуг (лікувально-оздоровчих, медичних, культурно-історичних, екологічних, гірськолижних). ▪ Сприяти розвитку перспективних туристичних продуктів і послуг (сільський та етнографічний туризм, екотуризм, спортивний туризм, паломницький, сентиментальний туризм тощо). ▪ Підготувати і реалізувати комплексні проекти із створення нових об'єктів

		<p>туристичної та рекреаційної інфраструктури.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Налагодити систему круглорічного туризму, зокрема ділового, промислового туризму, цифрового туризму і культурного туризму з акцентом на місцеві декоративно-прикладні мистецтва, дизайн та творчу індустрію регіону. ▪ Підготувати та реалізувати проекти з підтримки, просування та збереження традиційних ремесл і майстерності. ▪ Сегментувати ринок і створити окремі туристичні пропозиції на маршруті та позиціонувати їх для кожного із сегментів. ▪ Налагодити співпрацю з туристичними операторами, туристично-інформаційними центрами регіону.
--	--	--

3. Мережування культурного маршруту

	Завдання	Пріоритетні заходи
1.	Забезпечити підготовку та узгодження документів культурного маршруту з різними партнерами мережі.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Актуалізувати Плани заходів з реалізації на 2023-2024 роки регіональних Стратегій розвитку та заходи обласних цільових програми шляхом внесення змін щодо посилення мережування регіональних та транскордонних інституцій, що мають прямий вплив на культурні ресурси Карпатського євро регіону. ▪ Налагодити взаємодію з профільними органами Ради Європи з метою отримання транскордонного культурного маршруту «Карпатський шлях» статусу Європейського Культурного Маршруту. ▪ Розробити пакет документів, необхідних для сертифікації маршруту, узгодження їх із ключовими партнерами. ▪ Отримати офіційну згоду від держав-членів Ради Європи щодо участі у майбутньому Європейському Культурному Маршруті. ▪ Створити проєкт системи адміністрування маршруту із залученням зацікавлених сторін. ▪ Створити та розвивати «Єдиний цифровий простір» на території регіону, розширювати міжрегіональні та транскордонні інформаційні і комунікативні мережі.
2.	Залучити декілька держав-членів Ради Європи до маршруту або його частини.	
3.	Сприяти залученню якомога більшого числа держав-учасниць Європейської культурної конвенції, а також, де це доречно, інших держав.	
4.	Гарантувати фінансове та організаційне забезпечення запропонованих заходів та проєктів маршруту.	
5.	Забезпечити правовий статус як асоціація чи федерація асоціацій, відповідальних за маршрут.	
6.	Забезпечити демократичність управління маршрутом.	

		<ul style="list-style-type: none">▪ Розробити стратегію Єдиного цифрового ринку (DSM) - як основного активу ЄС, спрямованого на ефективний розвиток різних секторів, які використовують цифрові технології на території регіону та сусідніми регіонами Польщі, Румунії, Угорщини, Словаччини.▪ Розробити пропозиції до Схем планування прикордонних регіонів Польщі, Румунії, Угорщини, Словаччини.▪ Забезпечити участь в роботі міждержавних координаційних рад, зокрема Спільної Українсько-Польської координаційної міжурядової ради з питань міжрегіонального співробітництва, Українсько-Словацької міжурядової комісії з питань транскордонного співробітництва, Українсько-Угорської міжурядової змішаної комісії з питань транскордонного та прикордонного співробітництва.▪ Підвищити ефективність співпраці на рівні горизонтальних зв'язків центральних органів виконавчої влади, статистичних управліннями, національних та регіональних асоціацій органів місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства, науково-освітніх закладів, бізнес-асоціацій України та країн-учасниць МРС.▪ Підвищити спроможність Асоціації органів місцевого самоврядування "Єврорегіон Карпати-Україна" – як національного представництва України в Карпатському Єврорегіоні щодо організації та підтримки мережі; співпраці між регіональними та місцевими органами влади в Україні та розробки і реалізації Стратегії розвитку регіону українських Карпат на 2021-2027 роки; моніторингу регіонального та просторового розвитку; забезпечення координації з аналогічними інституціями країн-учасниць МРС.▪ Залучити регіональні асоціації органів місцевого самоврядування, інститути громадянського суспільства, програми міжнародної технічної допомоги, освітні установи до підвищення кваліфікації працівників регіональних органів влади та місцевого самоврядування.
--	--	--

	<ul style="list-style-type: none">Провести навчально-ознайомчі візити закордон, зокрема до карпатських регіонів сусідніх держав, з метою обміну досвідом та отримання інформації про підходи до управління та промоції туристичних маршрутів.
--	---

Інституційне забезпечення

Інституційне забезпечення реалізації Концепції здійснює АОМС «Євро регіон Карпати-Україна», яка об'єднує органи місцевого самоврядування різних рівнів усіх 4-х областей Карпатського регіону, а також входить в склад міжнародної асоціації «Карпатський Євро регіон», що об'єднує Україну, Угорщину, Польщу, Словаччину та Румунію.

АОМС «Євро регіон Карпати-Україна» делегується повноваження щодо підготовки відповідних документів для сертифікації культурного маршруту «Карпатський шлях», переговорів з та консультацій з Європейським інститутом Культурних маршрутів – як центральним координаційним центром по управлінню та реалізації всієї програми Культурних маршрутів.

В свою чергу, АОМС «Євро регіон Карпати-Україна» як представництво міжрегіональної асоціації «Карпатський Євро регіон», яка об'єднує Україну, Угорщину, Польщу, Словаччину та Румунію через Раду асоціації та відповідні Робочі комісії асоціації, зокрема Комісію з питань туризму; Комісію з регіонального розвитку та охорони довкілля погоджує всі питання транскордонного характеру, що стосуються підготовки документів та сертифікації маршруту.

Обсяг фінансових, матеріально-технічних, трудових ресурсів

Фінансування заходів з реалізації Концепції здійснюватиметься за рахунок коштів державного, регіональних та місцевих бюджетів у межах бюджетних програм, затверджених на відповідний рік, а також за рахунок міжнародної технічної допомоги та інших джерел, не заборонених законодавством